

อถ มหาสตุโต เทวตาหิ เอว^๑ ลำคั้นั้น พระมหาสัตว์เมื่อพวกเทวดา
 อายาจิยมาโน เทวตานัน^๑ ปฏิญญัน^๑ อารารณาอยู่อย่างนี้ ยังไม่ให้ปฏิญญาแก่
 อทตฺวา ว กาลทีปเทศกุลชเนตฺติอายุ- เหลาเทวดา ไตตรงตรวจดู มหาวิโลกณะ
 ปริจฺเจทวเสน ปญฺจ มหาวิโลกนานิ ๕ ประการ โดยอาศัยการ(เลือก)ตกลงใจ
 วิโลเกสิ. เกี่ยวกับกาล ทวีป ประเทศ วงศ์ตระกูล
 และพระชนนี รวมทั้งพระชนมายุ(ของพระ-
 ชนนี).

ตตฺถ "กาโล นุ โข, น กาโล"ติ ปจฺม^๑ ในบรรดามหาวิโลกณะ ๕ ประการนั้น
 กาลัน^๑ วิโลเกสิ. ตตฺถ วสุสฺสตสฺสโต^๑ พระมหาสัตว์ ทรงพิจารณากำหนดกาลเป็น
 อุตฺถ^๑ วฑฺฒิตายุกาโล กาโล นาม น^๑ ประการแรกว่า "เป็นกาลหรือหนอ, (หรือ
 โทติ. กสฺมา ? ตทา หิ สตุตฺตานัน^๑ ชาติ- ว่า)มิใช่กาล"ดังนี้. ในกาลทั้ง ๒ นั้น
 ชรามรณานิ น ปญฺญาณนฺติ. กาลที่ (สัตว์) มีอายุมากกว่าแสนปี ย่อมไม่
 ชื่อว่าเป็นกาล. เพราะเหตุไร ? เพราะ
 ในกาล(เช่น)นั้น ชาติชราและมรณะย่อมไม่
 เป็นที่แจ่มแจ้งแก่พวกสัตว์.

พุทฺธานญฺจ ธมฺมเทศนา^๑ ติลกฺขณมุตฺตา^๑ และพระธรรมเทศนา ของพระพุทธเจ้า
 นาม นตฺถิ, เตสํ "อนิจฺจ^๑ ทุกฺข- ทั้งหลายจะไถ่พ้นจากพระไตรลักษณ์ (คือ
 มนตฺตา"ติ กเถณตฺตานัน^๑ "ก^๑ นาม^๑เมต^๑ เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ย่อมไม่มี,

^๑ ส. ม. นามเมเต.

กเถนที^๑ติ เนว โสตพฺพํ น สทฺทหิตพฺพ^๑
มณฺเฑนฺติ, ตโต อภิสมฺโย น โหติ, ตสฺมี
อสฺติ อนิยฺยานิกํ สาสนํ โหติ. ตสฺมา
โส อกาโล.

วสุสฺสโต อุณอายุกาโลปิ กาโล น
โหติ. กสฺมา ? ตทา สตฺตา
อุสฺสฺนฺนิกิเลสา โหนฺติ, อุสฺสฺนฺนิกิเลสํ
ทินฺโนวาโท โอวาทญฺจาเน น ทิฏฺฐติ,
อุทเก ทฬฺหาราชิ วีย ชิปฺปํ วิจฺจติ.
ตสฺมา โสปี อกาโล. วสุสฺสตสฺสโต
ปน ปญฺจาย เหนฺจ วสุสฺสโต ปญฺจาย
อุทฺธํ อายุกาโล กาโล นาม. ตทา ปน

เมื่อพระพุทธเจ้าเหล่านั้นตรัสอยู่ว่า "อนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา" ดังนี้ สัตว์ทั้งหลายยอม
พากันคิดว่า "พระพุทธเจ้าตรัสคำอะไรนี้"
ยอมไม่เห็นเป็นสิ่งที่ควรฟัง ทั้งไม่เห็นเป็น
สิ่งที่ควรเชื่อ, ด้วยเหตุนี้การตรัสรู้ (คือการ
บรรลุมรรคผลนิพพาน) ก็ยอมไม่มี, เมื่อการ
ตรัสรู้ไม่มีอยู่ คำสอนจึงเป็นสิ่งที่ไม่นำสัตว์
ออกจากทุกข์. เพราะเหตุนี้ กาลนั้นจึง
เป็นอกาล (คือกาลไม่สมควร).

แม้อายุต่ำกว่า ๑๐๐ ปี ก็ไม่เป็นกาล
(คือกาลที่สมควร). เพราะเหตุไร ?
(เพราะ) ในกาลนั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มี
กิเลสหนา, และพระโอวาทที่ประทานแก่
เหล่าสัตว์ที่มีกิเลสหนา (นั้น) ย่อมไม่ตั้งอยู่
ในฐานะเป็นโอวาท, โอวาทนั้นยอมหายไป
พลัน จุจรรอยซีกด้วยไม้ในน้ำฉะนั้น. เพราะ
เหตุนี้ แม้อายุก็เป็นอกาล (คือกาล

^๑ ฉ. สทฺธาตพฺพ.

วสุสสตกาลโอ อโหสิ. อถ มหาสตฺโต ไมสมคฺวร). แต่กาลแห่งอายุนับตั้งแต่แสนปี "นิพฺพตฺติตฺตพฺพกาโล"ติ กาล ปสฺสิ. ลงมา (และ) ตั้งแต่ ๑๐๐ ปี ขึ้นไป ชื่อว่า กาล (คือกาลที่สมคฺวร). ก็กาล (ที่เหล่า เทวตากราบทูลอาราธนา)นั้น เป็นกาลแห่ง สัตว์อายุ ๑๐๐ ปี. ลำคั้นั้นพระมหาสัตว์ ทรงเห็นกาล(นี้)ว่า "เป็นกาลที่เราสมคฺวร จะเกิด."

ตโต ทิปโป โอลิเกนฺโต สปริวารเ. ต่อจากนั้น พระมหาสัตว์ เมื่อทรง จตุตทาโร มหาทีเป โอลิเกตฺวา "ตีสุ ตรวจฺจทวิป ก็ทรงแลเห็นทวิปใหญ่ทั้ง ๔^๑ ที่เปสุ พุทฺธา น นิพฺพตฺตุนฺตี, พร้อมกับทวิปที่เป็นบริวารได้ทรง(พิจารณา) ชมพูทีเปเยว นิพฺพตฺตุนฺตี"ติ ทิปโป ปสฺสิ. เห็นทวิปว่า "พระพุทฺธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่ เกิดในทวิปทั้ง ๓, ย่อมเกิดแต่ในชมพูทวิป เท่านั้น."

ตโต "ชมพูทีโป นาม มหา, จากนั้นจึงทรง(พิจารณา) ดูโอกาส ทสโยชนสฺสทสฺสปริมาโณ, กตรสฺมี นุ โข (คือภูมิประเทศ)ว่า "ชื่อว่าชมพูทวิป เป็น ปเทเส พุทฺธา นิพฺพตฺตุนฺตี"ติ โอกาส^๑ ทวิปใหญ่, มีเนื้อที่ประมาณหมื่นโยชน์, โอลิเกนฺโต มชฺฌิมเทโส ปสฺสิ. พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเกิดในประเทศ

^๑ คือ ชมพูทวิป อปรโคยานทวิป
นุพฺพวิเทททวิป อุตตรกฺขทวิป.

"กบิลวตฺถุ นาม นครํ, ตตฺถ มยา ไทหนนอ" ก็ทรงเห็นมัชฌิมประเทศ. พระ-
 นิพฺพตฺติตฺตพฺพนุ"ติ นิฏฺฐมคมาลี.

มหารัสต์วได้ถึงการตกลงพระทัยว่า "(มัชฌิม
 ประเทศนี้คือ) พระนครชื่อกบิลพัสดุ์, เรา
 พึ่งเกิดในพระนครกบิลพัสดุ์นั้น."

ตโต กุลํ วิโลเกนฺโต "พุทฺธา
 นาม เวสฺสกุเล วา สุทฺทกุเล วา
 น นิพฺพตฺตนฺติ. โลกสมฺมเต ปน
 ขตฺตียกุเล วา พุราหฺมณกุเล วา
 นิพฺพตฺตนฺติ, เอตฺรหิ ขตฺตียกุลํ
 โลกสมฺมตํ, ตตฺถ นิพฺพตฺติสฺสํสามิ,
 สุทฺโธทโน นาม ราชา ปิตา เม
 ภวิสฺสตี"ติ กุลํ ปสฺสี.

ต่อจากนั้น พระมหาสัสต์วได้ทรง
 พิจารณาคุณตระกูล ทรงเห็นตระกูลว่า
 "ธรรมดาพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่เกิด
 ในตระกูลแพศย์(คือพอกา) หรือในตระกูล-
 คู่ทร(คือคนรับใช้). แต่ยอมเกิดในตระกูล-
 กษัตริย์(คือนักรบ) หรือในตระกูลพราหมณ์
 (นักบวช)ที่โลกยกย่อง. บัดนี้ ตระกูล-
 กษัตริย์เป็นตระกูลที่โลกยกย่อง, เราจัก
 เกิดในตระกูลกษัตริย์นั้น, พระราชาพระ-
 นามว่า พระเจ้าสุทโธทนะ จักเป็นพระบิดา
 ของเรา."

ตโต มาตรํ วิโลเกนฺโต
 "พุทฺธมาตา นาม โลลา สุราจฺจตฺตา
 น โหติ, กปฺปสฺตสฺหสฺสํ ปน ปุริตปารมี
 ชาตีโต ปญฺจาย อขณฺทปญฺจสีลาเยว
 โหติ. อยญฺจ มหามายา นาม เทวี

ต่อจากนั้น ทรงพิจารณาคุณพระมารดา
 ทรงเห็นว่า "ธรรมดาพระพุทฺธมารดายอม
 ไม่เป็นหญิงเหล่าเหล่า (ในบุรุษ) ไม่เป็น
 นักเลงสุรา, แต่ว่าเป็นผู้มีบารมีอันทรง
 บำเพ็ญแล้วตลอดแสนกัปเป็นผู้มีศีลหาไม่ขาด

คุณเยี่ยม แท้เล่า และคุณบุญสี่ แท้ยิ่ง
 สร้างต้นฉับฉวายเป็นพุทฺธบุชา

เอทิสี, อัย เม มาตา ภวิสฺสตี,
กิตฺตกั ปนสฺสา อายุติ, ทสนฺนํ มาสํ
อุปริ สตฺต ทิวสานิ^๑ ปสฺสิ.

นับแต่ประสูติ. ก็พระเทวีพระนามว่า
พระนางมหามายานี้ ทรงเป็นหญิงเช่นนี้,
พระนางมหามายานี้ จักเป็นพระมารดาของ
เรา, แคว่ พระชนมายุ ของพระนาง
มีประมาณเท่าไร, (ก็ทรงเห็น) ว่าจักมี
(พระชนมายุอีก) ๑๐ เดือน กับ ๗ วัน."

อิติ อิมํ ปญฺจวิธํ มหาวิโลกนํ
วิโลเกตฺวา "กาโล เม มาริสฺสา
พฺพุทธภาวายา"ติ เทวานํ ปญฺญํ ทตฺวา
"คจฺจถ ตฺเมห"ติ ตา เทวตา
อุยฺโยเชตฺวา ตฺลิตฺเทวตาหิ ปรีวฺโต
ตฺลิตฺปุเร นนฺทนวนํ ปาวิสิ.
สพฺพเทวโลเกสุ หิ นนฺทนวนํ อคฺคิเยว.

พระมหาสัตว์ ครั้นทรงตรวจดูมหา-
วิโลกนะ ๕ อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้แล้ว
จึงตรัสว่า "ดูกรท่านผู้เฒ่าทั้งหลาย
กาลนี้เป็นกาลอันควร สำหรับการตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้าของเรา"ดังนี้ ทรงให้ปญญา
แก่เทวตาทั้งหลาย แล้วตรัสว่า "ท่านทั้ง-
หลายจงไปเถิด" เมื่อทรงส่งเทวตา
เหล่านั้นไปแล้ว (พระมหาสัตว์) มีเทวตา
ชั้นตฺลิตฺแวกฺลอมแล้ว ได้เสด็จไปสู่สวน-
นันทวันในตฺลิตฺปุริ. ความจริงแล้ว สวน-
นันทวัน ย่อมมีอยู่ในเทวโลกทุกแห่งเหมือน
กันหมด.

^๑ โป. สตฺต ทิวสานิ ปสฺสิ.

คุณนงเยาว์ พงษ์ภักดิ์

ขออุทิศ เป็นพุทธบูชาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ตตฺร นํ เทวตา "อิโต จูโต สุกตํ
 กจฺฉา"ติ ปุพฺเพ กตกุสลกมุโมกาสํ
 สारยमानา วิจฺรนฺติ. โส เอวํ ตาहि
 เทวตาहि กุสลํ สारยमानาहि ปริวุโต
 ตตฺร วิจฺรนฺโตว จวิตฺวา महामายาย
 เทเวया กุจฺฉิสฺสํ อุตฺตราสาพฺहनฺกขตฺเตน
 ปฏิสนฺธิ คณฺหิ. มหาปุริสฺสส ปน
 มาตุ กุจฺฉิสฺสํ ปฏิสนฺธิคฺคณฺहनฺกขณ
 เอกปฺปหาเรเนว สกลทสฺสทฺสฺสิโลกธาตุ
 สจฺกมุปี. ทวตฺตีส ปุพฺพนิมิตฺตานิ
 ปาตุรเหสุ.

พวกเทวตากล่าวกะพระมหาสัตว์นั้นว่า "เมื่อ
 ทานจตุจากที่นี้แล้ว จงไปสู่สุคติเถิด" แล้ว
 เตือนพระมหาสัตว์ ให้ระลึกถึงโอกาสแห่ง
 กุศลกรรมที่ตนกระทำแล้วในกาลก่อน เทียว
 ไปอยู่ในส่วนนั้นทวันนั้น. พระมหาสัตว์มี
 เทวตาเหล่านั้น ผู้ให้ระลึกถึงกุศลอยู่อย่างนี้
 หอมลอมแล้ว ขณะที่เสด็จเทียวไปอยู่ใน
 ส่วนนั้นทวันนั้น ได้ถือปฏิสนธิในพระครรภ์
 ของพระนางมหามายาเทวี ในวันนักษัตร
 เดือนอุตราษาฒ(คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘
 หลัง) อนึ่ง ในขณะที่พระมหาบุรุษถือปฏิสนธิ
 ในครรภ์ของพระมารดา หมั้นโลกธาตุทั้งสี่
 ไต่ห้วนไต่หวนขึ้นพร้อมกัน. บุญนิมิต ๓๒ ประ-
 การ ไต่ปรากฏขึ้นแล้ว.

เอวํ คหิตปฏิสนฺธิกสฺส โภธิสฺตตฺสส
 เจว โภธิสฺตตฺมาตุยา จ อุปทฺทวนิวารณตฺถํ
 ขกฺคทฺถกา จตฺตาโร เทวปุตฺตา
 อารกฺขํ คณฺหิสฺส. โภธิสฺตตฺสส มาตุ
 ปุริเสสฺสุ รากจิตฺตํ นุปฺปชฺชชฺ, ลากคก-

เทพบุตร ๔ องค์ ไต่ถือพระขรรค์ถวายเป็น
 อารักขาแด่พระบรมโพธิสัตว์ ผู้ถือปฏิสนธิ
 แล้วด้วยอาการอย่างนี้ และแด่พระมารดา
 ของพระบรมโพธิสัตว์ เพื่อกุมกันอันตราย.
 รากจิตในบุรุษทั้งหลาย มิได้เกิดขึ้นแก่พระ-

คุณนงเยาว์ พงษ์กษัตริย์
 ขออุทิศ เป็นพุทธบูชาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ยสกุคฺคปฺปตฺตา จ ส่า อโหสิ สฺขินี มารดาของพระบรมโพธิสัตว์เลย, ^๑อนึ่ง
อกิลนุตกายา. พระนางถึงความเป็นเลิศด้วยลาภและความ

เป็นเลิศด้วยยศ ทรงมีความสุขไม่ลำบาก
พระวรกาย (เนื่องด้วยทรงพระกรรม).

โพธิสฺสตุตฺตญฺจ อตฺตโน กุจฺฉิณฺทํ วิปฺปลนฺเน
มณฺเฑรคเน อาวุคฺคปณฺฑิตฺตํ^๑ วิย ปสฺสตี.
ยสฺมา โพธิสฺสตุเตน วลิตกุจฺฉิ นาม
เจตฺตียคพฺภสฺสทิส่า โหติ, น สกฺกา
อญฺเณ สตุเตน อาวสิคฺคํ วา ปริภุชฺชิตฺตํ
วา, ตสฺมา โพธิสฺสตุตฺตมาตา สตุตฺตาห-
ชาเต โพธิสฺสตุเต กาลํ กตฺวา ตฺสิตปฺุเร
นิพฺพตฺติ.

อนึ่ง พระนางได้ทอดพระเนตรเห็นพระบรม-
โพธิสัตว์ประทับอยู่ในพระกรรมของพระองค์
ตั้งทอดพระเนตรเห็นกายสีขาว ที่ร้อยไว้ใน
แก้วมณีใสฉะนั้น. ด้วยเหตุที่พระกรรมอัน
พระบรมโพธิสัตว์ได้ประทับอยู่นั้น เป็นเหมือน
หนึ่งห้องภายในพระเจดีย์, สัตว์อื่นไม่อาจ
จะอยู่อาศัย หรือไขสอยรวมด้วยได้, ฉะนั้น
เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ประสูติแล้ว ๗ วัน
พระมารดาของพระบรมโพธิสัตว์ ก็เสด็จ
สวรรคตแล้วไปบังเกิดในดุสิตบุรี.

ยถา ปน อญฺญา อิตฺถิโย ทสฺ มาเส
อปฺปตฺวาปิ อติกุภมิตฺวาปิ นิสินฺนาปิ
นิปฺนนาปิ วิชายนฺติ, น เอวํ โพธิสฺสตุต-
มาตา. โพธิสฺสตุตฺตมาตา ปน โพธิสฺสตุตฺ

โดยปกติธรรมดาแล้ว หมิงอื่นยอมตลอดบุตร
โดยที่ (กรรม) ยังไม่ถึง ๑๐ เดือน
บ้าง เกิน ๑๐ เดือนบ้าง หนึ่งตลอดบ้าง นอน
ตลอดบ้าง, แต่พระมารดาของพระบรมโพธิ-

^๑ ฉ. อาวคฺคปณฺฑิตฺตํ.

ทส มาเส กุจฉินา^๑ ปริหริตฺวา จิตาว สัตฺวหาเป็นเช่นนั้นไม่. ก็เมื่อพระมารดา
 วิชายติ. อยู่ โพธิสत्ตมาตุ ธมมตา. ของพระบรมโพธิสัตว์ ทรงประคบประหงม
 พระครรภ์ครบ ๑๐ เดือนแล้ว ได้ประทับยืน
 ประสูติพระบรมโพธิสัตว์. เรื่องเช่นนี้เป็น
สิ่งธรรมดา ของผู้เป็นพระมารดาพระบรม-
โพธิสัตว์.

มหามายาปิ เทวี ทส มาเส แม่นางมหามายาเทวีทรงประคบ
 กุจฉินา โพธิสत्ตํ ปริหริตฺวา ปริปุณฺณ- ประหงมพระครรภ์พระบรมโพธิสัตว์ตลอดทั้ง
 คพฺภา ฌาติมรํ คนฺตุกามา สุทฺโธทน- ๑๐ เดือน เมื่อทรงมีพระครรภ์ครบกำหนด
 มหาราชสฺส อารโจะสิ "อิจฺฉามหํ แล้ว ทรงปรารถนาจะเสด็จไป (เยี่ยม)
 มหาราช เทวทหนครํ คนฺตุนฺ"ติ. ราชา มณเฑียรแห่งพระญาติ จึงกราบทูลพระเจ้า
 "สาธฺ"ติ สมนฺปฏิจฺฉิตฺวา กบิลวตฺตฺโต ยาว สุทฺโธทนมหาราชว่า "ข้าแต่พระมหาราชเจ้า
 เทวทหนครา อณฺชสฺส สมนํ กวาเรตฺวา หม่อมฉันปรารถนาจะไปยังกรุงเทวทหะ."
 กทลปัณฺณมฺภูกมฺภกชปฺภากาทีหิ อลงฺการา- พระราชาทรงรับว่า "ดีแล้ว" รับสั่งให้
 เปตฺวา นวกนกลีวิกาย นิสีทาเปตฺวา กระทบทางให้ราบเรียบจากกรุงกบิลพัสดุ์
 มหติยา วิภูติยา มหตา ปรีวาเรน จนถึงกรุงเทวทหะแล้ว ให้ประทับ(สองข้าง
 เปเสสิ. ทาง) ควดยตนกลวย หมอนำอันเต็มเปี่ยม
 ตนหมาก ธงชาย และธงแผ่นผา เป็นต้น

^๑ ขาดกฏกถา กุจฉินา.

คุณงเยาว์ พงษ์กษัตริย์

ขออุทิศ เป็นพุทธบูชาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงให้พระเทวีประทับนั่งบนวอทองนพเก้า
แล้วทรงส่งเสด็จไปด้วยความงามสง่าอย่าง
ใหญ่หลวงพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก.

ทิวินัน ปน นครานัน อนุตเร อุกยนคร-
วาสินัน ปรีโภการัน ลุมพินีวัน นาม
มงคลศาลวนัน อตุถิ, ติ สลุมิ สมเย
มูลโต ยาว อกุกสาชา สัพพิ
เอกผาลิผลุลล อโหสิ. ๑สาขนุตเรหิ เจว
ปุปนุตเรหิ จ ปรมรติกรมจรุมโนรม-
วิรุตาหิ มทมูทิตาหิ อนุกุตตปญจราหิ^๒
ปรภตมฐกรวฐหิ อุปคิยมานสุรนนท-
นนทนวนสทิสโสภัน วันน ทิสฺวา เทเวีย
ศาลวนกัพมนุกวิตุ จิตฺตมุปฺปชฺชิ?

ก็ระหว่างพระนครทั้งสอง มีป่าไม้สาละอัน
เป็นมงคลชื่อลุมพินีวัน อันเหมาะสมที่จะ
ใช้สอย (พักผ่อนหย่อนใจ) ของชาวพระนคร
ทั้งสอง, ขณะนั้น ต้นสาละทั้งป่ามีดอกบาน
สะพรั่งติดกันเป็นพืด ตั้งแต่โคนต้นจนถึงกิ่ง
ยอด. ครั้นพระเทวีได้ทอดพระเนตรเห็นป่า
อันงดงามเช่นกับสวนนั้นในวัน ซึ่งทำความ
บันเทิงใจแก่เหล่าเทวดา ซึ่งมีฝูงนกดูเหว่า
และฝูงแมลงผึ้งสาวอันมีรูปลักษณะ งดงาม
ความเมาะ และความบันเทิงใจรองเคียงแซ่

๑-๑ ฉ. วิสุทธชนวิลาสินี ๑/๖๔,
ชาตกกุฏกถา. ๑/๘๓. ปญฺจาทิสฺสปี
ปสฺสิตพฺพ, (ฮีสกัวิสทิส) โป.
สาขนุตเรหิ เจว ปุปนุตเรหิ จ
ปรมตีตมจรุมวิรุตาหิ ปรมูทิตาหิ
อนุกุตตสญจราหิ ปรีภมมจรุมฐกรหิ
อุปคิตยมานัน สุรนนทวนัน สทิสโสภัน
ทิสฺวา เทเวีย ศาลวนกัพมนุกวิตุ
จิตฺตมุปฺปชฺชิ.
๒ ส. กุตสญจาราหิ.

มธุรัตถวิลาสินี ม.-ท.๒-๓๒

คุณพินดา เพ็ชรเอี่ยม
อุทิศส่วนกุศลให้มารดา-นางขุนทรัพย์ เพ็ชรเอี่ยม

ไพเราะนารัณรมย์ใจก่อเกิดความยินดียิ่งอยู่
ตามระหว่างกิ่งไม้และดอกไม้มากมาย พระ
นางก็ทรงบังเกิดพระคำริจะ(ประพาส) ให้
เพลิดเพลินพระหฤทัย ณ ป่าสาละ.

วิภูสิตา พาลชนาติจาลินี
วิภูสิตงฺกั วนิเตว มาลินี
สทา ชนानัน นยนาลิมาลินี
วิลุมปิณีวาติวิโรจิ ลุมพินี.

ลุมพินี(วัน)เป็นป่ามีพวงดอกไม้ประดับ
(สวยงาม) ย่อมยังใจของพาลชนคน
เขลาให้หวนไหว้ กุศลหนึ่งหญิงสาวผู้มี
ร่างกายอันประดับแล้ว ฉะนั้น (ลุม-
พินีวัน) ประดับด้วยฝูงแมลงผึ้ง และ
พวงดอกไม้ งามไพโรจน์ยิ่งในกาล
ทุกเมื่อ ประดุจแยงชิงชิงดวงนัยนา
ของชนทั้งหลายไปเสียฉะนั้น.

อมจจา รณโณ อาโรเจตฺวา
เทวี กเหตุวา ตัง ลุมพินีวัน ปวิสิสุ.
สา มงฺกลสาละมุลลัน กนฺตฺวา ตสฺส
อุชฺฐสมวณฺณุกุขนุชฺฐสฺส ปุပ္ผผลปลุลลวสม-
ลงฺกตสฺส ยํ สาขํ กณฺหิตุกามา อโหสิ,
สา สาละสาชา อพลา ชนททยโลลา
สยเมว วิลุมพมานา หุตฺวา ตสฺสา
กรตลสฺมี สมุปกตา.

พวกอำมาตย์จึงกราบทูลแด่พระราชา
แล้วเชิญเสด็จพระเทวีเข้าไปสู่ลุมพินีวันนั้น.
พระนางได้เสด็จไปยังโคนต้นสาละ อันเป็น
มงคล (ต้นหนึ่ง) มีพระประสงค์จะจับต้อง
กิ่งโคของต้นสาละ ซึ่งมีลำต้นตรงและกลม
สม่ำเสมอ ประดับประดาดวยดอกไม้ผลไม้ม
และใบอ่อน, กิ่งสาละนั้นก็ไม่มีกำลัง (เป็น
กุศล) ผู้หญิงที่มีใจเหลอะเหลอะในผู้ชายใด

คุณพนิกา เพ็ชรเอี่ยม

อุทิศส่วนกุศลให้มารดา-นางขุนทรัพย์ เพ็ชรเอี่ยม

หอยยอยมาเองลงสู่ฝาพระกรของพระมหา-
เทวีนัน.

อด ส่า ตั ส่าลสาขั ตมพตุงคนชุชชเลน
กมลทลวตติวภูฏุงคูลินา นวกนกกภูวलय-
โสภินา ทกขีเณน ปรมรตีกเรน กเรน
อคคเหลี. ส่า ตั ส่าลสาขั คเหตุวา
จิตา อลิตชลธรวีวรคตา พาลจนุทเลขา
วีย จ อจิรภูจิติกา อจฺจิปภา วีย จ
นนุทนวนชาตา เทวี วีย จ เทวี
วีโรจิตถ. ตาวเทว จสฺสา กมฺมชวาทา
จลีสฺ. อดสฺสา ส่าณิปาการิ ปริกฺขิปิตฺวา
มหาชโน ปฏิกฺกมิ. ส่า^๑ ส่าลสาขั
คเหตุวา คิฏฺฐจมานาย เอว ตสฺสา
คพฺภวภูจานัน อโหสิ.

ลำดับนั้น พระนางทรงยื่นพระกรเบื้องขวา
อันรุ่งเรืองด้วยพระนขา (เล็บ) ทั้งมีสีแดง
และนูน มีพระองคุลี (นิ้วมือ) กลม เป็นจุด
ไบบัว (อ่อน) งดงามด้วยกำไลพระกรทำ
ด้วยทองนพเก้ามีพระรัศมีเป็นที่นายินดียิ่งนัก
ไปจับกิ่งสาละนั้น. พระมหาเทวีนันประทับ
ยืนจับกิ่งสาละอยู่นั้น ทรงรุ่งโรจน์ดุจถ้อง-
แแถวแหง (แสง) พระจันทร์อ่อน ๆ ที่ส่อง
ลงไปในห้องเมฆสีคราม ประหนึ่งแสงสว่าง
แห่งเปลวไฟที่ตั้งอยู่ชั่วประเดี๋ยวเดียว และ
เสมือนพระเทวีประสูติ ณ ส่วนนั้นในวันนั้น.
ทันใดนั้น ลมกรรมชวาท (คือลมเบง) ของ
พระนางก็ปั่นป่วนขึ้น. ลำดับนั้น มหาชน
(หมู่อำมาตย์) ไค(ช่วยกัน)กันมานล้อมรอบ
ถวายพระมหาเทวีนัน แล้วถอยห่างออกไป.
ครั้นพระนางทรงจับกิ่งคนสาละแล้ว การ

^๑ โป. นตฺถิ.

คุณพินิตา เพ็ชรเอี่ยม

อุทิศส่วนกุศลให้มารดา-นางขุนทรัพย์ เพ็ชรเอี่ยม

ประสูติพระโอรสจากพระครรภ์ของพระมหา
เทวีนั้น ก็ได้มีขึ้นแล้วขณะพระนางประทับยืน
อยู่นั่นเอง.

คัมภีร์เยว จตุตทาโร วิสุทฺถจิตฺตา
มหาพรหฺมาโน สุวณฺณชาลํ อาทาย
อาคนฺตุวา เตน สุวณฺณชาเลน โภธิสฺสตุํ
สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา มาตุ ปุรฺโต จเปตฺวา
"อตุตมฺนา เทวี โหหิ, มฺเหสฺสกุโข เต
ปุตฺโต อุปฺปนฺโน"ติ อาหฺสุ.

ในขณะนั้นท้าวมหาพรหม ๔ องค์ผู้มีจิต
อันบริสุทธิ์ ได้เฝ้าอยู่เชิญตาข่ายทองมาดึงพอดี
และได้รองรับพระบรมโพธิสัตว์ด้วยตาข่าย-
ทองนั้น แล้ว(ประคอง)วางไว้ ณ เบื้อง
พระพักตร์พระมารดาพลางทูลว่า "ข้าแต่
พระมหาเทวี ขอจงทรงดีพระทัยเถิด, พระ-
โอรสผู้ทรงอำนาจใหญ่ยิ่ง ของพระองค์ได้
เสด็จอุบัติแล้ว."

ยถา ปน อญฺเณ สฺตฺตา มาตุกฺุจฺจิตฺโต
นิกฺขมฺนฺตา ปฏฺิกฺกุเลน อสุจฺินา มกฺขิตฺตา
นิกฺขมฺนฺติ, น เอวํ โภธิสฺสตุโต.
โภธิสฺสตุโต ปน เทว หตุเถ เทว ปาเท
ปสาเรตฺวา จิตฺโกว มาตุ กฺุจฺจิตฺสมฺภเว
น กณฺจ อสุจฺินา อมกฺขิตฺโตว สฺสุทฺโต
วิสฺโท กาลิกวตุเถ นิกฺขิตฺตมณฺิรตฺนํ วิย

อันสัตว์เหล่านั้น เมื่อคลอจากครรภ์ของ
มารดา ย่อมคลอออกมาแปดเปื้อนด้วยสิ่ง
ปฏิภูลไม่สะอาด, แต่พระบรมโพธิสัตว์หา
เป็นฉนั้นนั้นไม่. ก็พระบรมโพธิสัตว์ได้ทรง
เหยียดพระหัตถ์ทั้งสอง (และ) พระบาท
ทั้ง ๒ ลงมาประทับยืนอยู่เลยที่เดียวไม่ทรง
แปดเปื้อนแล้วด้วยสิ่งไม่สะอาดไร ๆ อันมีอยู่

๑ โป. วิสุทฺโธ.

วิโรจมานโน มาตุภูจฺฉิตโต นิภูขมิ. เอวํ
สนฺเตปิ โภธิสฺสตุตฺสสฺส จ โภธิสฺสตุตฺมาตุยา
จ สกฺกาเรตฺถ อากาสโต เทว อุกฺกธารา
นิภูขมิตฺวา โภธิสฺสตุตฺสสฺส จ มาตุยา จ
สรีเร อุตฺถุ กาทาเปสฺสุ.

ในกรรมของพระมารดา ทรงเป็นผู้บริสุทธิ์
ผูกดวงโชติช่วง ประสูติจากพระกรรมของ
พระมารดา ราวกับแก้วมณีที่วางไว้บนผา
กาลีกพัสตร์ฉะนั้น. ขณะที่พระบรมโพธิสัตว์
ประสูติอยู่นี้ อุทกธารา (คือน้ำที่เป็นฝอยตั้ง
สายฝน) ๒ สาย (คือสายน้ำอุ่นและสาย
น้ำเย็น) ไหลหลั่งลงมาจากอากาศ เพื่อ
สักการะพระบรมโพธิสัตว์ และพระมารดา
ของพระบรมโพธิสัตว์ แล้วโคจรสร้างพระ-
สรีระของพระบรมโพธิสัตว์ และพระมารดา
ให้สดชื่น.

อถ นํ สุวณฺณชาเลน ปฏิกฺคเหตฺวา
จิตานํ พุรฺหฺมานํ หตฺถโต จตฺตาโร มหา-
ราชาโน มงฺกลสมฺมตาย สุขสมฺมุสฺสสาย
อชินปฺปเวณฺเีย คณฺหิสฺสุ, เตสํ หตฺถโต
มนุสฺสํสา ทุกฺกุลจุมฺพุกฺเกน คณฺหิสฺสุ, มนุสฺสํสานํ
หตฺถโต มุจฺจิตฺวา ปจฺวิยํ ปติฏฺฐาย

ลำดับนั้นเมื่อท้าวมหाराชทั้ง ๔ รongรับ
พระบรมโพธิสัตว์ ด้วยผาหมทำด้วยหนังสัตว์
อันยกยอกันว่าเป็นมงคล(เพลาะติดกันเป็น
ผืน) มีสัมผัส (อ่อนนุ่ม) เป็นที่สบายจาก
พระหัตถ์ของท้าวมหาพรหมทั้ง ๔ ซึ่งได้ยื่น
รองรับพระบรมโพธิสัตว์ไว้แล้วด้วยชายทอง

มธุรัตถวิลาสสิน ป.-ท.๒-๓๒

๑ ท้าวมหाराช ทั้ง ๔ ได้แก่ ท้าวอตรฐ
ท้าววิรุพทก ท้าววิรุปักข์ และท้าวกุเวร.

คุณกรองจิต เขียวจรัสวงศ์
เพื่อบูชาพระรัตนตรัย

ปุรตถิมิ ทิสสิ โอลิเกสิ, อเนกานิ
จกฺกวาฬสฺสํ สานิ เอกกฺคณานิ อเหสุ.

(เมื่อตอนประสูติ), (ต่อมา)มนุษย์ทั้งหลาย
ก็ไ้ร่องรับ(พระบรมโพธิสัตว์)จากพระหัตถ์
ของท้าวมหाराชเหล่านันควยเบาะ ทำควย
ผ้าทูกุลพัสตร์ (คือผ้าอย่างดี), พระบรม-
โพธิสัตว์ เสด็จ(ลง)พ้นจากมือมนุษย์ แล้ว
ประทับยืนบนแผ่นดินทอดพระเนตรไปทางทิศ
ตะวันออก, (ขณะนี้) จักรวาลหลายพันได้
รวมตัวเป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน.

ตตฺถ เทวมนุสฺสา คนฺธปุปฺผ-
มาลาทีหิ ปุชฺชมานา "มหาปุริสํ ตุมฺเหหิ
สทิโส เอตฺถ นตฺถิ, กุโตะ อุตฺตรโร"ติ
อาหํสุ. เอวํ ทสฺ ทิสฺสา อนูวิโลเกตฺวา
อตุตฺตนา สทิสฺสํ อทิสฺวา อุตฺตรทิสฺสามีโข
สตฺตปทวีสิตฺทา เรน อคฺมาสิ.

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ณ บริเวณ
นั้น ไ้บุชา (พระบรมโพธิสัตว์) ด้วยของ
หอม ดอกไม้ และพวงมาลัยเป็นต้น พลาง
กราบทูลว่า "ข้าแต่พระมหาบุรุษ ในโลกนี้
คนอื่นผู้เช่นกันกับพระองค์ย่อมไม่มี, ผู้ที่ประ-
เสริฐกว่าจักมีแต่ที่ไหน" ดังนี้. พระบรม-
โพธิสัตว์ทรงตรวจดูไปตามทิศทั้ง ๑๐ อย่างนี้
แล้ว ไม่ทรงเห็นบุคคลผู้เสมอกับพระองค์
จึงทรงย่างพระบาทไป ๗ ก้าวบายพระพักตร์
ไปทางทิศอุดร.

กฺุณฺดรองจิตฺตํ เข็ยรจรัสวตฺตํ

เพื่อบุชาพระรัตนตรัย

คจฺจนฺโต จ ปจฺเวีย เอว คโต, และเมื่อเสด็จไปนั้น ก็ได้เสด็จไปบนพื้น
 นากาเสน. อเจลกฺว คโต, น แผ่นดินนั่นเอง, จะได้เสด็จไปโดยทาง
 สเจลกฺ. ททโรว คโต, น อากาศก็หาไม่. ไม่ทรงฉลองพระองค์เลย
 โสฬสวสุสุทฺเทสิโก. มหาชนสุส ปน เสด็จไป, จะได้ทรงฉลองพระองค์เสด็จ
 อากาเสน คจฺจนฺโต เวีย อลงฺกตปฏิยตุโต ไปก็หาไม่. ยังทรงพระเยาว์อยู่มากทีเดียว
 เวีย จ โสฬสวสุสุทฺเทสิโก เวีย จ เสด็จไป, หาใช่ทรงมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา
 อโหสิ. เสด็จไปไม่. แต่สำหรับมหาชน พระบรม-

โพธิสัตว์ได้ทรงเป็นประคองว่า เสด็จไปโดย
 ทางอากาศ เป็นประคองว่า ทรงประทับ
 ตกแต่งแล้ว และเป็นประคองว่า มีพระชนม
 ๑๖ พรรษา.

ตโต สตุตเม ปเท จตุวา "อคุโกทมสุมิ
 โลกสุสา"ติอาทิก^๑ อาสภี วาจ
 นิจฺฉาเรนฺโต สีหนาทํ นทิ.

จากนั้น พระบรมโพธิสัตว์ประทับยืนในก้าว
 ที่ ๑ แล้วทรงเปล่งพระอัสภิวาจา (คือ
 วาจาที่เปล่งอย่างองอาจ) บันลือสีหนาทว่า
 "เราเป็นเลิศในโลก" ดังนี้เป็นอาทิ.

โพธิสตุโต หิ ตีสุ อตุตภาเวสุ
 มาตุกฺจฺฉิตฺโต นิภฺชนฺตมฺคฺโตว วาจ

จริงอยู่พระบรมโพธิสัตว์ พอประสูติ
 จากพระกรรมพระมารดา ทรงเปล่งพระ-

^๑ ที. มหา. ๑๐/๑๗, ม. อ. ๑๔/๒๕๓.

นิจจาเรลี มโหสถตตภาเว,^๑ เวสสันต-
 รตตภาเว, อิมสฺมี อตตภาเวติ.
 มโหสถตตภาเว กิรสฺส มาตุกฺขจฺฉิโต
 นิกฺขนฺตมตฺตสฺเสว สกฺโก เทวราชา
 อาคนฺตฺวา จนฺทนสํวํ หตฺถे จเปตฺวา
 คโต, โส ตํ มุญฺจียํ กตฺวา
 นิกฺขนฺโต. อถ นํ มาตา "ตาท
 ตฺวํ ก็ คเหตุวา อาคโตสี"ติ
 ปุจฺฉิ. โอสถํ อมฺมาติ. อิติ โอสถํ
 คเหตุวา อาคตฺตฺตา "โอสถกฺขมาโร"
 เตววสฺส นามมกฺสฺสุ.

วาจาใดที่ใน ๓ พระชาติ คือในพระชาติ
 ที่เป็นมโหสถบัณฑิต, ในพระชาติที่เป็นพระ-
 เวสสันดร, และในพระชาตินี้. ได้ยืมว่า
 ในพระชาติที่เป็นมโหสถบัณฑิต(นั้น) ขณะ
 เมื่อพระมหาบุรุษคลอจากพระกรรมมารดา
 นั้นเอง ท้าวสักกเทวราชได้เสด็จมาวาง
 แขนงแขนจับนิ้วในมือ (ของพระมหาบุรุษ)
 แล้วเสด็จกลับไป, พระมหาบุรุษกำแขน-
 แขนงแขนนั้นไว้ในมือ แล้วจึงคลอออกมา.
 ลำคั้นั้น มารดาถามท้าวว่า "ดูกรพ่อ เจ้า
 ถืออะไรมา." (มโหสถบัณฑิตตอบว่า) "ยา
 แม่." เพราะเหตุที่กุมารนั้น ถือยามาค้วย
 เช่นนี้ มารดาบิดาจึงตั้งชื่อกุมารนั้นว่า
 "โอสถกุมาร."

เวสสันตฺรตตภาเว ปน มาตุกฺขจฺฉิโต
 นิกฺขนฺตมตฺตโตว ทกฺขิมหตฺถํ ปสาเรตฺวา
 "อตฺถิ นุ โข อมฺม กิณฺจิ เคหสฺมี
 ธนํ, ทานํ ทสฺสามี"ติ วทฺนฺโต นิกฺขมิ.

ส่วนในพระชาติ ที่เป็นพระเวสสันดร
 (นั้น) ขณะที่พระมหาบุรุษประสูติจากพระ-
 กรรมพระมารดา(นั้น) ได้ประสูติออกมาแล้ว
 ทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวา (พร้อมทั้ง)

^๑ ฉ. มโหสถตตภาเว.

อดสูส มาตา "สธเน กุเล นิพพตฺโตสิ กราบทูลว่า "ข้าแต่มารดา ทรัพย์สิ่งไร ๆ
 ตาตา"ติ ปุตฺตสูส หตฺถิ อุตฺตโน ในเรือนหลวงมีอยู่หรือไม่หนอ, หม่อมฉันจัก
 หตฺถตฺเตเล กตฺวา สหสูสฺตฺถวิกิ จเปสิ. ไททาน." ลำคั้นั้น พระมารดาของพระ-
 มหาบุรุษนั้นตรัสว่า "ดูกรพ่อ เธอใดเกิด
 แล้วในตระกูลที่มีทรัพย์" คั้นี้ แล้วทรงยก
 พระหัตถ์ของพระโอรส วางบนฝ่าพระหัตถ์
 ของพระนางแล้วทรงวางถุงเงินพันหนึ่งให้.

อิมสูมิ ปน อุตฺตภาเว อิมํ สีหนาทํ ส่วนในพระชาตินี้ (ที่เป็นพระโอรส
 นทีติ เอวํ โภธิสฺตฺโต ตีสุ อุตฺตภาเวสุ ของพระเจ้าสุทโธทนะ) ทรงบันลือสีหนาทนี้
 มาตุกฺกฺจฺฉิตฺโต นิภฺขนฺตมตฺโตว วาจํ พระบรมโพธิสัตว์ พอประสูติจากครรภ์พระ-
 นิจฺฉาเรสิ. ติตรงเปล่งพระวาจาใน
 พระชาติทั้ง ๓ อย่างนี้ด้วยประการคั้นี้.

ชาตฺกฺขณฺเปสิสฺส ทฺวตฺตีส ปุพฺพนิมิตฺตานิ แม้ในขณะที่พระบรมโพธิสัตว์นั้น ประสูติแล้ว
 ปาตุรเหสุ. ยสูมิ ปน สมฺเย อมฺหากิ บุพฺพนิมิต ๓๒ ประการได้ปรากฏขึ้น. ก็ในกาล
 โภธิสฺตฺโต ลุมฺพินีนฺเน ชาโต, ตสูมิเยว สมัยใด พระบรมโพธิสัตว์ของเราทั้งหลาย
 สมฺเย ราหุลมาตา เทวี อานนฺโท ฉนฺโน ประสูติแล้ว ณ ลุมพินีวัน, ในกาลสมัยนั้น
 กาพฺุทายี อมฺจฺโจ กณฺจฺโก^๑ อสูสฺราชา นั้นแหละใดเกิด(สหชาติทั้ง ๑ คือ) พระ-

^๑ ส. อาชานโย กนฺถโก, ฉ. กณฺชโก.

มหาโพธิรุกโข จตฺสโส นิธิกุมภโย เทวีผู้เป็นพระมารดาของพระราหุล ๑ พระ-
 จ ชาคา, ๑ ตตฺถ เอโก คาวุตฺตปฺปมาโณ อานนท์ ๑ นายฉันทอำมาตย์ ๑ กาฬทายี-
 เอโก อหฺมโยชนปฺปมาโณ เอโก อํมาตย์ ๑ พญาม้ากัณฐกะ ๑ มหาโพธิ-
 ติกาวุตฺตปฺปมาโณ เอโก โยชนปฺปมาโณ พุทฺธ (คือต้นไม้ใหญ่อันจะเป็นที่ตรัสรู้) ๑
 อโหสิ? อิมํ สตฺต สหชาคา นาม ชุมทรรพียทั้ง ๔ ๑, บรรดาชุมทรรพียทั้ง ๔
 โหนติ. นั้น ชุมทรรพียชุมหนึ่งมีประมาณ (กว้างยาว)
 ๑ คายุต (๑/๔ โยชน์) ชุมทรรพียอีกชุม-
 หนึ่งมีประมาณกึ่งโยชน์, ชุมทรรพียอีกชุมหนึ่ง
 มีประมาณ ๓ คายุต ชุมทรรพียอีกชุมหนึ่ง
 มีประมาณ ๑ โยชน์, เหลานี้ชื่อว่า สหชาค
 ๑ (คือเกิดรวมวันทันกัน).

อุภยนครวาสีโน มหาปุริสํ คเหตุวา ชาวพระนครทั้งสองได้อัญเชิญพระ-
 กปิลวตฺตปุรเมว อคมํสุ. ตํทิวสเมว มหาบุรุษไปยังพระนครกบิลพัสดุ์ทันที. ในวัน
 "กปิลวตฺตุนคเร สุทฺโธทนมหาราชสฺส นั้นเอง หมู่เทวดาในภพชั้นดาวดึงส์ ต่าง
 ปุคฺโคโต โพธิมุเล นิสิตฺติวา พุทฺโธ ราชเริงและยืนคิดว่า "พระโอรสของพระเจ้า
 ภวิสฺสตี"ติ ทาวตีสภวเน หญฺจตุฏฺฐา สุทฺโธทนมหาราชในพระนครกบิลพัสดุ์ จักนั่ง

๑-๑ ขาดกฏกถา. ตตฺถ เอกา คาวุตฺต-
 ปมาณา เอกา ฯลฯ โยชนปฺปมาณา
 อโหสิ.

เทวสงฆมา เจลุกุเขปาทีนึ ปวตุเตนตา
กัฬีสู.

ตสฺมี สมเย สุตฺโธทนมหาราชสฺส
กุกฺกุปโก อฏฺฐสฺมาปตฺตึลาภึ กภาพเทวโล
นาม ตาปโส ภตฺตกัจฉํ กตฺวา
ทิวาวิหารตฺถาย ตาวตีสฺภวนํ คนฺตฺวา
ตคฺคทิวาวิหารํ นิสินฺโน ตา เทวตา
ตฺถุจฺจมานสา กัฬนฺติโย ทิสฺวา "กัการณา
ตฺถุจฺจมานสา ปมฺหิตททยา กัฬณ, มยฺหํ ตํ
การณํ กเถถา"ติ ปุจฺฉิ.

ตโต เทวตา อาหํสุ "มาริสฺ สุตฺโธทน-
รณฺโณ ปุคฺคโต ชาโต, โส โโพธิมณฺเฑ
นีสึทิตฺวา พุทฺโธ หุตฺวา ธมฺมจกฺกํ
ปวตุเตสฺสตี, ตสฺส อนนฺตรรูปํ พุทฺธลึฬิ
ปสฺสึคฺคํ ลภิสฺสํมา ติ อิมินา การณเณ
ตฺถุจฺจมหา"ติ.

ที่โคนต้นไม้โพธิ์ จักเป็นพระพุทธเจ้า" ดังนี้
ต่างก็โบกสะบัดผืนผ้า เป็นต้น ราเรงยินดี
(ยิ่งนัก).

ในสมัยนั้น พระคาบสชื่อ กภาพเทวิล ผู้ได้
สมาบัติ ๘ เป็นผู้คุ้นเคยกับราชตระกูลของ
พระเจ้าสุทโธทนมหาราช เมื่อกระทำภักติกิจ
แล้วได้ขึ้นไปยังภพดาวดึงส์ เพื่อพักผ่อนใน
เวลากลางวัน ขณะนั่งพักในเวลากลางวัน
ในภพชั้นดาวดึงส์นั้น เห็นเทวดาเหล่านั้น
มีใจยินดีราเรงอยู่จึงถามว่า "ท่านทั้งหลาย
มีใจยินดี มีเหตุยราเรงอยู่ เพราะเหตุไร,
ท่านทั้งหลายจงบอกเหตุนี้แก่เรา."

แต่นั้น เทวดาทั้งหลายจึงกล่าวว่า "ข้าแต่
ท่านผู้บริบูรณ์ ที่พวกเรายินดี ด้วยเหตุนี้ว่า
พระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะประสูติแล้ว,
พระโอรสนั้นประทับนั่งที่ควงแห่งต้นไม้โพธิ์แล้ว
จักเป็นพระพุทธเจ้าประกาศพระธรรมจักร,
พวกเราจักได้เห็นพระพุทธลีลา อันหาที่สุด
มิได้ ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น."

๑. กภาพเทวโล.

อด ทาปโส ตาส์ เทวตานัน
 วจนัน สุตฺวา ปรมทสฺสนียรัตนาวโลกโต
 เทวโลกโต โอรุยฺห นรปตินิเวสนัน
 ปวิสิตฺวา ปณฺณตฺเต วรอาสเน นิสีหิ.
 ตโต กตปฏิสฺนถารํ ราชาเน "ปุตฺโต
 กิร เต มหาราช ชาโต, ตํ
 ปสฺสิสฺสามา"ติ อาท.

ลำดับนั้นพระคาบสส์ดับคำของเทวดา
 เหล่านั้นแล้ว จึงลงจากเทวโลกโดยหันไปคู่
 รัศนะอันน่าดูอย่างยิ่ง แล้วเข้าไปยังนิเวศน์
 ของพระนรบดีแล้วนั่งบนอาสนะอันประเสริฐ
 ที่ได้จัดไว้. จากนั้น เมื่อพระราชาทรง
 กระทำปฏิสฺนถารแล้ว พระคาบสส์ก็ถวาย
 พระพรว่า "ข้าแต่มหาบพิตร ได้ยินว่า
 พระโอรสของพระองค์ประสูติแล้ว, อาตม-
 ภาพจักขอเฝ้าเยี่ยมพระโอรสนั้น."

ราชา อลงฺกตปฏิยตฺตํ ตนยํ
 อหาราเปตฺวา เทวิลตาปสํ วนฺทาเปตฺ
 อภิหริ. มหาปุริสฺสสฺ ปาทา ปริวตฺติตฺวา
 วิชฺชุลตา วิย อสิตชลชรรุกฺกุสฺ ตาปสฺสสฺ
 ชฺฆาสฺ ปตฺติฏฺฐหีสฺ.

พระราชาจึงให้นำพระโอรส ซึ่งได้ตกแต่ง
 พระองค์แล้วมาเฝ้า ทรงนำเข้าไปหาพระ-
 เทวิลตาบส เพื่อให้พระโอรสคารวะ.
 พระบาททั้งสองของพระมหาบุรุษกลับไปตั้ง-
 อยู่บนมวยผมพระคาบสส์ดูจสายฟ้าบนยอดเมฆ
 ลีครามฉะนั้น.

โพธิสฺตฺเตน หิ เตนตฺตภาเวน วนฺทิตฺพุโพ
 นาม อญฺเวย นตฺถิ. ตโต ทาปโส
 อญฺจายาสฺนา โพธิสฺตฺตสฺส อญฺชลี

บุคคลอื่นที่ชื่อว่าเป็นผู้ที่พระบรมโพธิสัตว์ จะ
 ฟังไหว โดยอัถภาพนั้น ย่อมไม่มี. จากนั้น
 พระคาบสส์ได้ลุกจากอาสนะ กระทบมือไหว

คุณกรองจิต เขียวจรัสวงศ์

เพื่อบูชาพระรัตนตรัย

ปกคฺคเหฺลึ. ราชา ตํ อจฺจริยํ ทิสฺวา
อตุตฺตโน ปุตฺตํ วนฺทึ.

พระบรมโพธิสัตว์. พระราชาทรงเห็นความ
อัศจรรย์นั้น จึงถวายบังคมพระโอษฐ์ของ
พระองค์ (ควย).

ตาปโส โปธิสฺสตุตฺตสฺส ลกฺขณสฺมฺปตฺตึ
ทิสฺวา "ภวิสฺสตี นุ โข พุทฺโธ,
อุททาหุ น ภวิสฺสตี"ติ อาวชฺเชตฺวา
อุปธาเรนฺโต "นิสฺสํสยํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ติ
อนาคตฺสณาณน ญตฺวา "อจฺจริยปฺริโส
อยนุ"ติ ลิตฺ อกาสิ.

พระดาบสเห็นความดีพร้อมด้วยพระลักษณะ
ของพระบรมโพธิสัตว์ จึงรำพึงว่า "พระ-
โอษฐ์นี้จักเป็นพระพุทธเจ้าหรือว่าจักไม่เป็น"
เมื่อใครครวญดู ก็รู้ถวายนาคตั้งสัญญาว่า
"(พระราชกุมาร) จักเป็นพระพุทธเจ้าโดย
ไมตองสงสัย" จึงได้กระทำการแย้มอัน
เป็นเหตุใหญ่ว่า "พระราชกุมารนี้เป็น
อจฺจริยบุรุษ."

ตโต "อหํ อิมํ พุทฺธภูตํ ทญฺจุ
ลภิสฺสํสามิ นุ โข, โน"ติ อุปธาเรนฺโต
"น ลภิสฺสํสามิ, อนุตฺตราเยว กาลํ กตฺวา
พุทฺธสฺเตนปิ พุทฺธสฺสฺสเนนปิ คนฺตฺวา
โพเชตฺตุํ อสฺกฺกุณฺเณยฺเย อรูปภเว
นิพฺพตฺติสฺสํสามิ"ติ ทิสฺวา "เอวรูปํ
นาม อจฺจริยปฺริสํ พุทฺธภูตํ ทญฺจุ น
ลภิสฺสํสามิ, มหตี วัต เม ชานิ
ภวิสฺสตี"ติ ปโรทึ.

แต่นั้น พระดาบสได้ใครครวญดูว่า
"เราจักได้เห็นอจฺจริยบุรุษนี้เป็นพระพุทธเจ้า
หรือไม่หนอ" ก็เห็นว่า "เราจักไม่ได้เห็น,
เพราะเราจักต้องตายเสียในระหว่างเวลา
(ก่อนตรัสรู้) นั้นแหละ แล้วจักไปเกิดใน
อรูปภพที่แม่พระพุทธเจ้า ๑๐๐ พระองค์
๑,๐๐๐ พระองค์ ก็ไม่สามารถจะเสด็จไป
(โปรด)ให้เราตรัสรู้ได้" ดังนี้ แล้วจึง
รองไหถวายตัก(เสียดาย)ว่า "เราจักไม่ได้

คุณสงวน วสุวัต
ถวายเป็นพุทธบูชา

มนุสฺสา ปน ทิสฺวา "อมฺหากํ อโย
อิทาเนว หลิตฺวา ปุน โรหิตฺตุมารภิ,
กีนฺ โข ฆนฺเต อมฺหากํ อโยยปฺตฺตสฺส
โกจิ อนฺตรายโย ภวิสฺสตี"ติ ปุจฺฉิสฺสุ.

ตาปโส อาท "นตฺเตตฺตสฺส อนฺตรายโย,
นิสฺสํสเยน พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ติ. "อด
กสฺมา ตุมฺเห ปโรหิตฺตฺตา"ติ. "เอวรूप
อจฺฉริยปฺริสํ พุทฺธกฺตํ ทฺวํ จฺ น ลภิสฺสํสามิ,
มทฺตี วต เม ชานิ ภวิสฺสตีติ อตฺตํ
อนุโสจฺนฺโต โรทามิ"ติ อาท.

ตโต โภชิสฺสคฺตํ ปญฺจเม ทิวเส สีสํ
นฺทาเปตฺวา "นามํ คณฺหิสฺสํสามา"ติ
ราชภวํ จตฺตฺชฺชาติกคฺนฺเชน อุปลิมฺปิตฺวา

เห็นอจฺฉริยบุรุษ (ผู้ทรงคุณ) เห็นปานนี้
เป็นพระพุทฺธเจ้า, ความสฺถฺยเสียใหญ่หลวง
จกมีแก่เรา (เพราะมิได้ตรัสรู้)."

ก็มนุษย์ทั้งหลายเห็นแล้วจึงถามว่า "พระผู้
เป็นเจ้าของพวกเราหัวเราะอยู่ในบัดนี้เอง
(กลับ) เริ่มร้องไห้อีก, ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
อันตรายไร ๆ จกมีแก่พระลูกเจ้าของพวก
ข้าพเจ้าหรือหนอ."

พระดาบสตอบว่า "อันตรายไม่มีแก่พระลูก-
เจ้านี้เลย, พระลูกเจ้าจกเป็นพระพุทฺธเจ้า
โดยไม่ต้องสงสัย." (พวกมนุษย์จึงถามว่า)
"เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านร้องไห้ทำไม." (พระ-
ดาบส) กล่าวว่า "เราจกมิได้เห็นอจฺฉริย-
บุรุษ เห็นปานนี้เป็นพระพุทฺธเจ้า, เมื่อเรา
เสราโศกคิดถึงตนเองว่า ความสฺถฺยเสียใหญ่
หลวงจกมีแก่เรา จึงได้ร้องไห้."

ต่อแต่นั้น ในวันที่ ๕ พระประยูรญาติ
ทั้งหลายให้พระบรมโพธิสัตว์ สรงสนาน
พระเศเกล้าแล้วกล่าวว่า "พวกเราจกขนาน

คุณประพิต ภิกษุโยธี

อุทิศให้กับเจ้ากรรมนายเวร และผู้มีพระคุณ

ลาชปณฺจมานิ กุสุมานิ วิกิริตฺวา พระนาม"ตั้งนี้แล้วจึงได้ฉาบทาพระราชฐาน
 อสมฺภินฺนปายาสํ ปจาเปตฺวา ติณฺณํ ด้วยของหอม ๕ ชนิด ไปรยปรายดอกไม้ม
 เวทานํ ปารจฺกเต อฏฺฐสฺเต พุราหฺมณฺเ ซึ่งมีข้าวตอกเป็นที่ ๕ ให้หุงข้าวปายาสอัน
 นิมนฺเตตฺวา ราชภวเน นิสีทาเปตฺวา ไม่มี (เมล็ดหัก) เจือปน แล้วเชิญพราหมณ์
 มรฺุปายาสํ โภเชตฺวา สกฺกาเร กตฺวา ผู้จบไตรเพท ๑๐๘ คน ให้งั่งในพระราชฐาน
 "กั นฺุ โข ภวิสฺสตี"ติ ลกฺขณานิ ให้บริโภคข้าวมรฺุปายาสกระทำสักการะแล้ว
 ปรีคฺคาทา เปสฺสุ. ให้พิเคราะห์ดูลักษณะว่า "พระราชกุมารนี้
 จักเป็นอย่างไร."

เตสฺสุ รามาทโย อฏฺฐ พุราหฺมณฺปณฺธิตา บรรดาพราหมณ์เหล่านั้นพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต
 ลกฺขณปรีคฺคาทกา อเหสฺสุ. เตสฺสุ สตฺต ๘ คน มีรามพราหมณ์เป็นต้น ได้พิเคราะห์
 ชนา เทว อํคฺคฺลีย โข อุกฺขิปิตฺวา เทวธา ดูพระลักษณะแล้ว. บรรดาพราหมณ์เหล่านั้น
 พฺยากรีสฺสุ "อิมฺหิ ลกฺขณฺเห นิสฺมนฺนาคโต พราหมณ์ ๑๖ คน ได้ชู้ขึ้นขึ้นคนละ ๒ นิ้ว ต่าง
 อการํ อชฺฌาวสนฺโต ราชา โหติ พยากรณ์สองสถานว่า "พระราชกุมาร
 จกฺกวตฺตํ, ปพฺพชฺมาโน พุทฺโธ"ติ. ประกอบด้วยพระลักษณะเหล่านี้ เมื่อประทับ
 อยู่ครองเรือน จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ,
 เมื่อผนวช ก็จะเป็นพระพุทธเจ้า."

เตสํ ปน สพฺพทฺทโร โกตฺเตน โภณฺทฺทโย ฝ่ายพราหมณ์ผู้ชื่อตามตระกูลว่า โภณฺทฺทโย
 นาม พุราหฺมโณ โภธิสฺตฺตสฺส ลกฺขณฺวร- ซึ่งมีอายุน้อยกว่าพราหมณ์ทั้งหมด ในบรรดา
 สฺมปฺตฺตี ทิสฺวา "เอตสฺส อการมชฺเช พราหมณ์เหล่านั้น ได้แลเห็นความพร้อมมูล

คุณประณีต ภีรขยโยธิ

อุทิศให้กับเจ้ากรรมนายเวร และผู้มีพระคุณ

วสนการณ^๑ นตถิ, เอกนุเตเนว
วิภูจฺจโท พุทฺโธ ภวิสฺสตี^๒ติ เอกเมว
องฺคฺลึ อุกฺขิปีตฺวา เอกัสสพฺยากรณ^๓
พฺยากาลิ.

แห่งพระลักษณะอันประเสริฐ ของพระบรม-
โพธิสัตว์แล้ว จึงชูงามือขึ้นเพียงนิ้วเดียวได้
พยากรณ์เพียงสถานเดียวว่า "เหตุที่พระ-
ราชกุมารนี้ จะประทับอยู่ในท่ามกลางเรือน
ยอมไม่มี, พระราชกุมารพระองค์นี้จักเป็น
พระพุทธเจ้า ผู้เปิดเครื่องมุงบัง(คือกิเลส)
เพียงสถานเดียว."

อดสฺส นามํ คณฺหนฺตา สพฺพโลกตฺถลิตฺธิ-
กรตฺตา ลิตฺถตฺถ นามมกฺกํสุ.

ต่อมาพระประยูรญาติทั้งหลาย เมื่อจะขนาน
พระนามพระราชกุมารนั้น จึงได้ขนานพระ-
นามว่า ลิตถัตถะ เพราะพระราชกุมารนั้น
จะเป็นผู้กระทำความสำเร็จประโยชน์ให้แก่
โลกทั้งปวง.

อด เต พฺราหฺมณา อตฺตโน ฆฺรานิ
คณฺตฺวา ปุคฺคเต อามนฺเตตฺวา เอวมาหํสุ
"อเมห มหาลฺลกา สุทฺโธทนมหาราชสฺส
ปุคฺคํ สพฺพญฺญตฺํ ปคฺคํ สมฺภาเวยฺยาม วา,
โน วา, ตฺูเมห ปน ตสฺมี ปพฺพชิตฺวา
สพฺพญฺญตฺํ ปคฺคเต ตสฺส สาสเน

ลำดับนั้น พราหมณ์เหล่านั้นได้ไปยัง
เรือนของตนแล้ว เรียกบุตรทั้งหลายมา แล้ว
กล่าวอย่างนี้ว่า "เราทั้งหลายเป็นกนแก่
จะพึง (มีชีวิต) อยู่ทันพระโอรสของพระเจ้า
สุทโธทนมหาราช บรรลุพระสัมพัญญุตญาณ
หรือไม่ทันก็ตาม, แต่เมื่อพระราชกุมารนั้น

^๑ ฉ. จานการณ.

คุณกิตติ - คุณวลี เหลืองโอบุลย์ อภิศกฺุศลให้

สย เติจพระพุทฺษาจารย์โต พรหมรังสี ท่านหลวงปู่ทวด ท่านฤาษีคาไฟ และผู้มีพระคุณ

ปพฺพชลา"ติ. ตโต สตุตฺปิ ชนา ออกผนวชบรรลุประสัพฺพัญญุตญาณแล้ว พวก
 ยาวตายุก็ จตุวา ยถากมฺม คตา. เจ้าพึงบวชในศาสนาของพระองค์." แต่ชั้น
 โภณฺหฺณมาณโว อโรโค อโหสิ. พราหมณ์ทั้ง ๗ คน มีชีวิตอยู่ต่อมาตราบเท่า

อายุ (ชั้ย) แล้วไป (เกิด) ตามยถากกรรม.
 โภณฺหฺณมาณพเพิงผู้เคียวเท่านั้น (ยังมีชีวิต
 อยู่) เป็นผู้ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนเลย.

ตทา ปน ราชา เตสํ วจนํ สุตฺวา "กั
 ทิสฺวา มม ปุตุโต ปพฺพชิสฺสตี"ติ เต
 ปุจฺฉิ. จตุตาริ ปุพฺพนิมิตฺตานิ เทวาทิ.
 กตรณฺจ กตรณฺจาทิ ? ชินฺณํ พุยาธิํ มคํ
 ปพฺพชิตนฺติ.

ก็ในกาลนั้นพระราชาทรงสทฺคํ(พยากรณ์)
 ของพราหมณ์เหล่านั้น จึงตรัสถามพราหมณ์
 เหล่านั้นว่า "บุตรของข้าพเจ้าเห็นอะไรจึง
 จักออกบวช." (พราหมณ์ทั้งหลายกราบทูล
 ว่า) ทอดพระเนตรเห็นบุพนิมิต ๔ ประการ
 พระเจ้าข้า. (พระราชาทตรัสถามว่า)
 บุพนิมิตมีอะไร ๆ บ้าง. (พราหมณ์ทั้งหลาย
 กราบทูลว่า) บุพนิมิต ๔ ประการ ก็คือคนแก่
 คนเข็บไซ้ คนตาย นักรบวช.

ราชา "อิโต ปฏฺจาย เอวรูปานํ มม
 ปุตุตฺสสฺ สนฺตึกํ อากมิตฺตํ มา อทตฺถา"ติ
 วตฺวา กุมารสฺส จกฺขุเปถ ชินฺณปฺริสาทีนํ
 อากมนนิวารณฺตถํ จตุสฺส ทิสฺสาสุ กาวุต-
 กาวุตภูจฺจาเน อารกฺขํ จเปสิ. ตํทิวสํ

พระราชาทตรัสว่า "จำเดิมแต่นี้ไป ท่าน
 ทั้งหลายอย่าได้ให้คนลักษณะเช่นนี้เข้ามายัง
 ที่อยู่ของบุตรเรา" แล้วจึงทรงจกฺวาง
 อารักขาทั้ง ๔ ทิศในที่ห่างกัน ๑ คาพยุต ๆ
 (๑ โยชน์) เพื่อป้องกันมิให้คน ๔ ประเภท

คุณกิตติ - คุณวลี เหลืองไพบูลย์ อุตฺตฺกฺกุสลให้

สมเด็จพะพระมหาจารย์โต พรหมรังสี ท่านหลวงปู่ทวด ท่านฤาษีคาไฟ และผู้มีพระคุณ

มธุรัตถวิลาสินี น. - ๗. ๒ - ๓๓

มณฑลภูจาเน สันนิปติเตสุ อสีติยา มีคนแก่เป็นต้น มา(ปรากฏ)ในคลองพระ-
 ณาติกุลสหสุเสสุ เอกเมโก เอกเมกั จักขุพระกุมาร. ในวันนั้น เมื่อตระกูลแห่ง
 ปุตุคิ ปฏิชานี "อัย พุทฺโธ วา โทตุ พระประยูรญาติแปดหมื่น มาประชุมกันใน
 ราชา วา, มัย เอกเมกั ปุตุคิ สถานที่อันเป็นมงคลแล้ว พระญาติแต่ละ
 ทสุสาม, สเจ พุทฺโธ ภวิสฺสติ, พระองค์ ทรงกล่าวปฏิญาณถวายพระโอรส
 ขตฺติยสมณเฑว ปริวุโต วิจริสฺสติ. พระองค์ละหนึ่งองค์ ๆ ว่า "พระกุมารนี้จะ
 สเจ ราชา จกฺกวตฺตี ภวิสฺสติ, เป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นพระราชาก็ตาม,
 ขตฺติยกุมารเฑว ปริวุโต วิจริสฺสติ"ติ. พวกเราก็จักถวายโอรสคนละ ๑ องค์, ถ้า
 หากว่าพระกุมารนี้จักเป็นพระพุทธเจ้าไซ้,
 ก็จักทรงมีขัตติยสมณะทั้งหลายแวดล้อมเสด็จ
 ไป. ถ้าหากว่าพระกุมารนี้เป็นพระเจ้า
 จักรพรรดิ, ก็จักทรงมีขัตติยกุมารทั้งหลาย
 หอมล้อมเสด็จไป."

๑ ขัตติยสมณะหมายถึงสมณะที่มาจากรณะ
 กษัตริย์ เป็นพระญาติบริวารของพระ-
 สิธัตถกุมาร ถ้าพระสิธัตถกุมารออก
 ผนวช ญาติบริวารเหล่านี้ ก็จะออกผนวช
 ด้วย.

๒ ขัตติยกุมาร หมายถึงพระญาติบริวารของ
 พระสิธัตถกุมาร อยู่เป็นบริวารตามเดิม
 ถ้าพระสิธัตถกุมารเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ.

คุณกิตติ - คุณวลี เหลืองไพบูลย์ ฤทธิศุภผลให้

สมเด็จพรเทพาจารย์โต พรหมรังสี ท่านหลวงปู่ทวด ท่านฤาษีคาไฟ และผู้มีพระคุณ

อด ราชา มหาบุริสสุส ปรมรูปสมุพฺนนา
 วิกตสพฺพโทสา จตุสกุสี ธาติโย อทาลี.
 โพิธิตฺโต อนนฺเตน ปรีวาเรน มหตา
 ลีริสมุทเยน วุทฺธิ.

ลำดับนั้น พระราชาได้พระราชทานพระนม
 ๖๔ คน ผู้ถึงพร้อมด้วยรูปร่างยิ่งปราศจาก
 ข้อตำหนิทั้งปวงถวายแด่พระมหาบุรุษ. พระ-
 บรมโพิธิตว์ ทรงมีบริวารมากจน ทรง
 เจริญวัยด้วยมวลพระสิริ (คือความงามสง่า)
 อย่างใหญ่หลวง.

อเดกทิวสํ รมฺโฆ วปุปมฺงคฺลํ นาม
 อโหสิ. ตํทิวสํ ราชา มหติยา วิภูติยา
 มหตา ปรีวาเรน นิกฺรโต นิกฺขมฺนฺโต
 ปุตุตฺตมฺปิ คเหตุวาว อคมาลี.
 กสิกมฺมุจฺจาเน เอโก ชมฺพุรุกฺโข
 ปรมรมณฺีโย มนสนฺทจฺจฺจาโย อโหสิ.
 ตสฺส เหฏฺฐา กุมารสฺส สยํ
 ปญฺญา เปตฺวา อฺปรี วรรณกตาราชจิตฺ
 รตฺตเจลวิตานํ พนฺธิตฺวา สามีปากาเรน
 ปรีกฺขิปา เปตฺวา อารกฺขํ จเปตฺวา
 ราชา สพฺพาลงฺการํ อลงฺกริตฺวา
 อมจฺจคณฺปรีวฺโต^๑ นงฺคลกรณคฺลํ^๒ อคมาลี.

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาทรงประกอบ
พระราชพิธีจรดพระนังคัล (พิธีแรกนาขวัญ).
 ในวันนั้น พระราชาพร้อมด้วยขาราชบริพาร
 เป็นอันมาก ได้เสด็จออกจากพระนครด้วย
 ความงามสง่าอย่างใหญ่หลวง ได้ทรงพา
 พระโอรสเสด็จไปด้วย. ในสถานที่ประกอบ
 พิธีแรกนาขวัญ (นั้น) มีต้นหว้าต้นหนึ่งมีเงา
 หนาทึบ นารื่นรมย์ใจยิ่งนัก. พระราชารับ
 สั่งให้ปลาคัที่บรรทมของพระ (ราช) กุมาร
 ภายใตต้นหว้า นั้น ให้ตากเพดานผ้าสีแดง
 อันประดับด้วยดาวทองชนิดที่เยี่ยมในเบ็อง-
 หนให้แก่นพระวิสุตร (มาน) แล้วจัดวาง

^๑ ส. อ. อิมะ ปาชา น ทิสฺสนฺตี.

^๒ ส. อ. วปุปมฺงคฺลวปุปกรณฺญฺจานํ.

คุณกิตติ - คุณวลี เหลืองไพบูลย์ ฤทธิศุศลให้

สมเด็จพระพุทธาจารย์โต พรหมรังสี ท่านหลวงปู่ทวด ท่านฤาษิตาไฟ และผู้มีพระคุณ

อารักขา (พระองค์) ทรงตกแต่งเครื่อง
อลังการทั้งปวง ทรงมีหม้ออำมาตย์แวดล้อม
ได้เสด็จไปเพื่อจรตพระนั่งกัล.

ตฤถ ราชา ประมมงฺคัล สุวณฺณงฺคัล
คณฺหาติ. อมจฺจาทโย รชตงฺคลาทีน
คณฺหติ. ตํทิวสํ นงฺคลสฺสสํ โยชียติ.
โพธิสฺสคฺคํ ปรีวาเรตฺวา นิสินฺนา ธาติโย
"รณฺโณ สมฺปตฺตี ปสฺสิสฺสามา"ติ
อนฺโตะสาณฺโตะ พหิ นิกฺขนฺตา.

ณ ที่นั้น พระราชาทรงจับกัณโถทองอันเป็น
มงคลอย่างยิ่ง. พวกอำมาตย์เป็นต้น จับ
กัณโถเงินเป็นต้น. ในวันนั้น ราชบุรุษได้
เทียมไถไวกัณหนึ่ง. พวกพระนมที่นั่งแวด-
ล้อมพระบรมโพธิสัตว์ ต่างคิดว่า "พวกเรา
จัก(ไป)ดูสมบัติของพระราชา" ต่างพากัน
ออกจากภายในมานไปสู่ภายนอก.

อถ โพธิสฺสคฺคโตะ อิตฺโต จิตฺโต
จ โอลเณนฺโตะ กิณฺจิจิ อทิสฺสุวา สหสา
อฏฺฐาย ปลฺลงฺกํ อามุชิตฺวา อานาปาเน
ปริคฺคเหตฺวา ปจฺมชฺฌานํ นิพฺพตฺเตสิ.
ธาติโย ชชฺชโภชฺชนฺตเร วิจฺรณฺติโย
โถกํ จิรายีสุ. เสสฺรูกฺขานํ ฉายา
นิวตฺตา, ตสฺส ปน ชมฺพุรูกฺขสฺส ฉายา
ปริมณฺฑลา หุตฺวา ตตฺถเว อฏฺฐาลิ.
ธาติโย ปนสฺส "อญฺยปฺตฺโต เอกโกวา"ติ

ลำดับนั้น พระบรมโพธิสัตว์ทรงแลไป
รอบ ๆ ไม่ทรงเห็นใคร ๆ จึงเสด็จลุกขึ้น
โดยเร็วแล้วประทับนั่งขัดสมาธิ ทรงกำหนด
ลมหายใจเข้าออกยังปฐมฌาน ให้เกิดแล้ว.
พวกพระนมเดินเที่ยวเล่นอยู่ในระหว่างของ
ขบเคี้ยวและของบริโภคน (ต่าง ๆ) จึงล่าช้า
ไปหน่อย. เเงาของตนไม่ทันเหลือ (อื่น ๆ)
บายคล้อยไปแล้ว, แต่เงาของตนหว่าน
ยังเป็นวงกลมคงที่อยู่ณที่นั้นเอง. ฝ่ายพวก

คุณฉัตตา คุปตะวาณิช อุทิศส่วนกุศลให้
ขุนการสิข(สวัสตี คุปตะวาณิช)และนางการสิข(ผู้น คุปตะวาณิช)

เวเคน สาณิปาการ์ อุกุขิปิตวา
ปริเยสนุติโย สิริสยเน ปลุลงเคน นิสินัน
คณจ ปาฎิหาริย์ ทิสฺวา คนฺตฺวา ตํ
ปวตฺตํ รณฺโณ อาโรเจสุ.

พระนมของพระบรมโพธิสัตว์นั้นคิดว่า "พระ-
ลูกเจ้าประทับอยู่ลำพังผู้เดียว" จึงรีบยก
พระวิสูตรขึ้นแล้วมองหาอยู่ เห็นพระบรม-
โพธิสัตว์ ประทับนั่งขัดสมาธิบนพระที่บรรทม
อันมีสิริ และเห็นพระปาฎิหาริย์นั้น จึงไป
กราบทูลเรื่องราวนั้นแด่พระราชา.

ราชา เวเคน อาคนฺตฺวา ตํ ปาฎิหาริย์
ทิสฺวา "อํ โว ตาต พุคฺคิยวณฺทนา"ติ
ปุตฺตํ วณฺที.

พระราชาจึงเสด็จมาโดยเร็ว ทรงเห็น
พระปาฎิหาริย์นั้น แล้วทรงไหว้พระโอรส
พลางมีพระคำรัสว่า "ดูกรพ่อ นี่เป็นการ
ไหว้เธอครั้งที่ ๒."

อถ มหาปุริโส อนุกฺกเมน โสฬส-
วสุตฺตฺเทสิโก อโหสิ. ราชา โโพธิสฺตฺตฺส
คิณฺณํ อุตฺตํ อนฺจฺฉวิเก รम्मสุรम्मสุภ-
นามเก ตโย ปาสาทา กาเรสิ, เอกํ
นวภูมิกํ เอกํ สตฺตฺภูมิกํ เอกํ ปญฺจภูมิกํ.
ตโยปิ ปาสาทา อฺพฺเพเชน สมฺปฺปมาณา
อเหสุ. ภูมิกาสฺ ปน นานตฺตํ อโหสิ.

ต่อมา พระมหาบุรุษมีพระชนมายุย่าง
เข้า ๑๖ ปี โดยลำดับ. พระราชาทรง
รับสั่งให้สร้างปราสาท ๓ องค์ มีชื่อว่า
รัมมปราสาท ๑ สุรัมมปราสาท ๑
สุภปราสาท ๑ อันเหมาะแก่ฤดูทั้ง ๓ แด
พระบรมโพธิสัตว์, คือปราสาทองค์หนึ่ง
มีพื้น ๔ ชั้น องค์หนึ่งมีพื้น ๑ ชั้น องค์หนึ่ง
มีพื้น ๕ ชั้น. ปราสาทแมทั้ง ๓ องค์ โดย
ส่วนสูงมีระดับเสมอกัน. แต่พื้นชั้นปราสาท
ต่างกัน.

มธุรัตถวิลาสินี ม. - พ. ๒ - ๓๓

คุณนลิน ผกาภรณ์
อุทิศกุศลให้คุณกฤษ์ เก็ก แซ่ลิ้ม (โอดคา)

อด ราชา จินฺเตสิ "บุตฺโต เม
 วยปฺปตฺโต, ฉตฺตมสฺส อุตฺสา เปตฺวา
 รชฺชสิริ ปสฺสิสฺสามิ"ติ. โส สากิยานํ
 ปณฺณานิ ปหิณฺนิ "บุตฺโต เม วยปฺปตฺโต,
 รชฺเช นํ ปตฺติฏฺจา เปสฺสามิ, สพฺเพ
 อตฺตโน เกเหสุ วยปฺปตฺตา ทาริกา อิมํ
 เกหํ เปเสนฺตุ"ติ. เต รญฺโณ สาสนํ
 สุตฺวา "กุมารโ กวลํ รูปสมฺปนฺโน, น
 กิณฺจิ สิปปํ ชานาติ, ทารภณํ กาคุํ น
 สกฺขิสฺสตี, น มยํ ชิตฺโร ทสฺสามา"ติ
 อาหฺสุ.

ราชา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา บุตฺตสฺส สนฺติกํ
 คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. โโพธิสฺตฺโต
 "กิํ สิปปํ ทสฺเสตฺถุํ วฏฺฏตี"ติ อาห.
 สหสฺสธามํ ธนุํ อาโรเปตฺถุํ วฏฺฏตี
 ตาตาติ. "เตนหิ ออาหารา เปถา"ติ

ลำดับนั้น พระราชาทรงดำริว่า
 "บุตรของเราเจริญวัยแล้ว, เราจักให้ยก
 (เสวต) ฉัตรเพื่อพระโอรสนั้น แล้วจักคอย
 ดูสิริ คือความเป็นพระราชา." พระองค์
 จึงทรงส่งชาวสาสน์ไป (แจ้ง) แก่เจ้า
 ศากยะทั้งหลายว่า "บุตรของข้าพเจ้าเจริญ
 วัยแล้ว, ข้าพเจ้าจักสถาปนาเธอในความ
 เป็นพระราชา, เจ้าศากยะทั้งหมดจงส่ง
 เด็กหญิงผู้เจริญวัยในมณฑิยรของตน มาสู่
 พระมณฑิยรนี้." เจ้าศากยะเหล่านั้นสดับ
 ชาวสาสน์ของพระราชาแล้ว พวกนั้นตรัสว่า
 "พระกุมารเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยรูปสมบัติอย่าง
 เดียว, แต่ไม่รู้ศิลปะอะไร ๆ เลย, จักไม่
 อาจเลี้ยงเมียได้, พวกเราก็จักไม่ให้ธิดา."

พระราชาทรงสดับเรื่องราวนั้นแล้วเสด็จไป
 หาพระโอรส ตรัสบอกเนื้อความนั้นแล้ว.
 พระบรมโพธิสัตว์ตรัสว่า "หม่อมฉันควรจะ
 แสดงศิลปะอะไร." พระราชาตรัสว่า ดูกร
 พ่อ เจ้าควรจะยกธิดาที่ใช่เร็วแรงคนพัน

คุณนลิน ผกาภรณ์

มธุรสกุลให้คุ้มภัยเกิด แซ่ลี้ม (โอดคา)

อาห. ราชา อาหาราเปตฺวา อทาสี. คนยก. พระบรมโพธิสัตว์ตรัสว่า "ถ้ากระนั้น
 ตํ ฌนุํ ปุริสสหัสส์ อารโเปติ, ขอพระองค์จงรับสั่งใ้ให้นำมา." พระราชา
 ปุริสสหัสส์ โอรโเปติ. มหาปุริโส รับสั่งใ้ให้นำมาแล้วประทานใ้. พระบรม-
 ตํ สราสนํ อาหาราเปตฺวา ปลฺลงฺเคน โพธิสัตว์ทรงยกขึ้นซึ่งธนูนั้น ที่ใ้คนพันหนึ่ง
 นิสินฺโนว ชียํ ปาทงฺกุญฺจเก เวจาเปตฺวา. (ยก), วางลงซึ่งธนูที่ใ้คนพันหนึ่ง(วาง).
 กทฺฒนฺโต ปาทงฺกุญฺจเกเนว ฌนุํ พระมหาบุรุษใ้ให้นำอาสนะสำหรับยิงศรนั้นมา
 อารโเปตฺวา วาเมน หตฺถเณ ทณฺฑเท แลวันึ่งขัดสมาธิทรงเกี่ยวสายธนูไว้ ที่อังคุล-
 คเหตุวา ทกฺขิเณน หตฺถเณ กทฺฒิตฺวา ชียํ พระบาท(หัวแม่เท้า)ถึงมาแล้ว ทรงใ้พระ-
 โรเปสิ. สกลนคร์ อุปฺปตฺตนาการปฺปตฺตํ อังคุลพระบาทนั้นแหละยกธนูขึ้น พระหัตถ์
 อโหสิ. "ก็ เอโส สหฺโตะ"ติ จ วุตฺเต ช้ายทรงจับคันธนู พระหัตถ์ขวาทรงถึงมา
 "เทโว กชฺชตี"ติ อหํสุ. อถฺยเณ แล้วยปล่อยสายธนูไป. พระนครทั้งสิ้นไ้ถึง
 "ตุเมห น ชานาถ, น เทโว อาการประหนึ่งลอยขึ้น. และเมื่อมีเสียง
 กชฺชตี, อังคิรสฺสํ กุมารสฺสํ สหฺสฺสธามํ พูดกันว่า "นี่เสียงอะไรกัน?" มนุษย์ทั้ง-
 ฌนุํ อารโเปตฺวา ชียํ โปเจนฺตสฺส หลายพากันกล่าววา "ฟารอง." ลำคับนั้น
 ชียปฺปหารสหฺโตะ เอโส"ติ อหํสุ. เจาศากยะเหล่าอันกล่าววา "พวกท่านไม่รู้,
 สากิยา ตํ สุตฺวา ตาวตเกเนว ฟาไมใครอง, นี่เป็นเสียงยิงสายธนูของ
 อารทฺธจิตฺตา ตฺถุจฺมานสา อหฺลํ. พระกุมารอังคิรส^๑ ผู้ซึ่งยกธนูที่ใ้เร็วแรง
 คนตั้งพันขึ้น แล้วยิงสายธนู." พวกเจ้า

^๑ อังคิรส คือผู้เป็นเหล่ากของฤาษีอังคิรส.

คุณนลิน ผกาภรณ์
 อุตฺตมฺสกลใ้คุณภุช เก็ก แซ่ลิ้ม (โอสคา)

มธุรัตถวิลาสินี ป. - พ. ๒ - ๓๓

ศากยะทั้งหลาย ทรงสดับตั้งนั้นแล้ว ได้มี
จิตปรารถนารุ่งชมมนัสด้วยถ้อยคำเพียงเท่านั้น
เอง.

อด มหาปุริโส "ก็ กาคู วุฏฐี"ติ
อาห. อฏฺฐจฺกุลพหฺล อโยปฏฺฐ กณฺเฑน
วินีวิชฺฌิตุ^๑ วุฏฐีติ. ตํ วินีวิชฺฌิตฺวา^๒
"อณฺณํ ก็ กาคู วุฏฐี"ติ อาห.
จตุรฺจฺกุลพหฺล อสนฺผลกํ วินีวิชฺฌิตุ
วุฏฐีติ. ตมฺปิ วินีวิชฺฌิตฺวา "อณฺณํ
ก็ กาคู วุฏฐี"ติ อาห. "วิทฺตฺติพหฺล
อุทฺมฺพรผลกํ วินีวิชฺฌิตุ วุฏฐี"ติ. ตมฺปิ
วินีวิชฺฌิตฺวา "อณฺณํ ก็ กาคู วุฏฐี"ติ.
ตโต "วาลุกฺสกฺวานี"ติ อาหฺสุ.

ครั้นแล้วพระมหาบุรุษตรัสว่า "หม่อมฉัน
ควรจะทำอะไร(อีก)." พระราชาตรัสว่า
เจ้าควรยิงแผ่นเหล็กหนา ๘ นิ้วด้วยลูกศร.
พระมหาบุรุษยิงแผ่นเหล็กนั้นแล้ว ตรัสว่า
"หม่อมฉันควรจะทำอะไรอย่างอื่น." พระ-
ราชาตรัสว่า เจ้าควรยิงแผ่นกระดานไม้
ประคูดหนา ๘ นิ้ว. พระมหาบุรุษยิงแผ่น
กระดานนั้นแล้วตรัสว่า "หม่อมฉันควรทำ
กิจอะไรอย่างอื่น." พระราชาตรัสว่า "เจ้า
ควรยิงแผ่นกระดานไม้มะเดื่อ หนาเกือบหนึ่ง
(ต่อไป)." พระมหาบุรุษยิงแผ่นกระดานไม้
มะเดื่อนั้นแล้วตรัสว่า "หม่อมฉันควรจะทำ
อะไรอื่น(ต่อไป)." จากนั้นพวกเจ้าศากยะ
จึงกราบทูลว่า "ควรยิงเกวียนบรรทุกทราย
หลายเล่ม(ต่อไป)."

^๑ ฉ. วิชฌิตุ.

^๒ ฉ. วิชฌิตฺวา.

มหาสโตโต วาลุกสกฏุมปิ ปลาลสกฏุมปิ
 ปทรสกฏุมปิ^๑ วินีวิชิตฺตวา อุตเก
 เอกุสภปุปฺมาณํ กณฺท์ เปเสสิ ถเล
 อฏฺจอุสภปุปฺมาณํ. อนนํ "วาติงฺคณฺสณฺญา
 วาลํ วิชิตฺตํ วฏฺฏตี"ติ อหํสุ. "เตนหิ
 โยชนมตฺตํ วาติงฺคณฺ์ พนฺธา เปถา"ติ
 วตฺวา โยชนมตฺตเก วาติงฺคณฺสณฺญา
 วาลํ พนฺธา เปตฺวา รตฺตุนฺธกาเร
 เมฆปฏฺเลหิ ฉนฺนาสุ ติสาสุ กณฺท์ ยิปิ. ตํ
 คนฺตฺวา โยชนมตฺตเก วาลํ ผาเลตฺวา
 ปจฺวี ปาวิสิ. น เกวลํ เอตฺตกเมว,
 ตํทิวสํ มหาปุริโส โลเก วตฺตมานํ ลิปฺปํ
 สพุพเมว ทสฺเสสิ.

พระมหาสัตว์ทรงยิงลูกธนู (ลูกหนึ่ง) ยาว
 ประมาณอุสภหนึ่ง เจาะเกวียนบรรทุกทราย
 เกวียนบรรทุกฟาง และทั้งเกวียนบรรทุกไม้
 กระดานทะเลลงไปในน้ำ (อีก) ลูกหนึ่งยาว
 ประมาณ ๘ อุสภ เจาะทะลุขึ้นไปบนบก.
 ต่อมาพวกเจ้าศากยะตรัสกะพระมหาบุรุษนั้น
 ว่า "เธอควรยิงชนทรายโดยมีมะเขือเป็น
 สัญญา(คือเป้าหมาย)." พระมหาบุรุษตรัส
 ว่า "ถ้ากระนั้นพวกท่านจงให้ผมมะเขือไว้
 (ห่าง)ประมาณโยชน์หนึ่ง" ดังนี้แล้ว รับสั่ง
 ให้ผูกชนทรายไว้ ณ ที่ไกลประมาณโยชน์
 หนึ่ง โดยมีมะเขือเป็นที่หมาย แล้วทรงยิง
 ธนูไปในทิศทั้งหลาย ที่กลับเมฆบังในราตรีที่
 มีมืดมิด. ลูกธนูนั้นแล่นไปผ่าชนทรายในที่ไกล
 ประมาณโยชน์หนึ่ง แล้วปักลงยังแผ่นดิน.
 มิใช่คิลปะ เพียงเท่านั้นอย่างเดียวเท่านั้น,
 ในวันนั้น พระมหาบุรุษได้ทรงแสดงคิลปะที่
 เป็นไปอยู่ในโลกทั้งหมด.

^๑ ฉ. อัย ปาโล นตฺถิ.

^๑ อุสภ ๑ = ๑ เส้น ๑๔ วา.

คุณสง - คุณรำพึงพร หรูสกุล และคุณยศ - คุณเทอด เลิศกุล
 ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และอุทิศแก่บิดามารดา และผู้มีพระคุณ

อด สากิยา อุตฺตโน อิตฺโธ
 อลงฺกริตฺวา เปสยีสฺสุ. จตฺตาศีสฺสหัสสา
 นาฏกิตฺติโย อเหตุ. ราหุลมาตา ปน
 เทวี อคฺคฺมเหสี อโหสิ. มหาปุริโส
 เทวกุมารโ วิย สุรยฺวตีหิ ปริวฺโต
 นรยฺวตีหิ ปริวฺโต นิปุริเสหิ ตฺริเยหิ
 ปริจาริยมาโน มหาสมฺปตฺติ ออนุวมาโน
 อุตฺวาเรน อุตฺวาเรน^๑ เตสุ ตีสฺสุ
 ปาสาเทสุ วิหริ.

อถกทิวสํ โภชิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 คนฺตุกาโม สารถิ อามนฺเตตฺวา "รณํ
 โยเชหิ, อุตฺวานภูมึ ปสฺสิสฺสฺสํ"ติ
 อาห. โส "สาธฺ"ติ ปฏิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 วรรุจิริถิรกุพฺพรตฺตํ ธิรตฺรเนมินาภิ
 วรรกนกรชตมธิรตฺนขจิตฺตีสํมุขํ นวกน-
 ก-
 รชตตารกขจิตฺตเนมิปสฺสํ สโมสริตฺวิวิธ-

ลำดับนั้นพวกเจ้าศากยะพากันตกแต่ง
 พระธิดาทั้งหลายของตนส่งไปแล้ว. หญิง
 นักป้อนรำได้มีถึง ๔ หมื่นคน. อนึ่งพระเทวี
 มารดาของพระราหุลได้เป็นพระอักรรมเหสี.
 พระมหาบุรุษอันหญิงสาวรุ่นทั้งหลายแวดล้อม
 แล้ว ทรงเป็นคฤหาสน์กุมารอันเหล่าเทพธิดา
 สาวหอมล้อมแล้ว ฉะนั้น ทรงได้รับบำรุง
 บำเรออยู่ด้วยเครื่องดนตรี ไม่มีบุรุษเจือปน
 เลย เสวยอยู่ซึ่งมหาสมบัติ ประทับอยู่ใน
 ปราสาททั้ง ๓ นั้น ตามวาระ(ผลัดเปลี่ยน)
 แห่งฤดู ๆ.

ต่อมาวันหนึ่ง พระบรมโพธิสัตว์ทรงมีพระ-
 ประสงค์ จะเสด็จประพาสภาคพื้นพระราช
 อุทยาน จึงทรงเรียกนายสารถิมาแล้วสั่งว่า
 "เจ้าจงจัดเตรียมรถ, เราจักชมสวน."
 นายสารถินั้นทูลรับว่า "พระเจ้าข้า" แล้ว
 ตกแต่งรถขึ้นเยี่ยมอันควรถามากมีทวย (ไม่
 แม้แคะเกวียนที่ขึ้นออกไปติดกับแอก) และ

^๑ โป. นกขตฺตวาเรน.

สุรภิกุสุมทามสสุสิริกั รวีรณสทิสทสฺสนียั
วรรณั สมลงฺกริตฺวา สติภุมุทสทิสวณฺเณ
อนิลครุพชเว อาชานีเย จตุตาโร
มจฺกฺลสินฺธเว โยเชตฺวา โภชิสฺตฺตสฺส
ปฏิวะเทสิ. โภชิสฺตฺโต เทววิมานสทิสั ตั
รณวรมารุยฺห อุตฺยานาภิมุโข ปายาสี.

เชือกหนึ่งอย่างดีสวยงามและมั่นคงมีงและ
คมมั่นคงยิ่งนัก มีส่วนหน้าของงอน (รถ)
ขจิตควยทองเงินและแก้วมณีอันประเสริฐ มี
ตานข้างกงขจิตควยดาวทองนพเก้าและดาว
เงิน มีความงามสง่าควยพวงดอกไม้มีกลิ่น
หอมชนิดต่าง ๆ ที่เขาจัดรวมไว้ มีความน่า
ชมเช่นกับรถของพระอาทิตย์(สุริยเทพบุตร)
เทียมมาสินธพอันเป็นมงคล ๔ ตัว ซึ่งเป็น
มาอาชาไนย มีสีเช่นกับพระจันทร์และดอก
โกมุทมีผีเฝ้าเร็วจุจกรุทบินไปในอากาศแล้ว
ทูลให้พระบรมโพธิสัตว์ทรงทราบ. พระบรม
โพธิสัตว์ เสด็จขึ้นสู่อันประเสริฐนั้นอัน
เช่นกับเทพวิมาน ได้เสด็จบายพระพักตร์
ตรงไปยังพระราชอุทยาน.

อถ เทวตา "สิทฺถตฺถกุมารสฺส
อภิสมฺพชฺฌนกาโล อาสนฺโน, ปุพฺพ-
นิमितฺตมสฺส ทสฺเสสฺสํมา"ติ เอกั
เทวปุตฺตํ ชราชชฺชรสฺสรีรํ ขณฺททนต์
ปลิตฺเกสฺส วจฺกคฺคตฺตํ ทณฺททนต์
ปเวธมานั กตฺวา ทสฺเสสฺสุ.

ลำดับนั้น เทวตาทั้งหลายกล่าวกันว่า
" กาลเวลาที่พระสิทธัตถกุมารจะตรัสรู้ใกล้
เข้ามาแล้ว, พวกเราก็จักแสดงบุพนิมิตแก่
พระสิทธัตถกุมารนั้น"ตั้งนี้แล้ว ให้เทพบุตร
องค์หนึ่งแสดงตนเป็นคนแก่ชรา มีฟันหัก
ผมหงอก มีกายคคค้อมมือไม้เท้าสั้นงันงกอยู่.

คุณสง - คุณรำพึงพร หรูสกุล และคุณยศ - คุณเทอด เลิศกุล
ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และอุทิศแก่บิดามารดา และผู้มีพระคุณ

ตัม โพธิสตุโต เจว สารถิ จ ปสฺสฺนตี. ตโต โพธิสตุโต "สารถิ โภ นาเมส ปุริโส เกสาปิสฺส น ยถา อญฺเณสนฺ"ติ มหาปทานสฺสฺเต^๑ อากตฺนเยเนว ปุจฺฉิตฺวา ตสฺส วจันํ สุตฺวา "ฉิริตฺตฺตฺ วต โภ ชาตี, ยตฺร หิ นาม ชาตสฺส ชรา ปญฺญาธิสฺสตี"^๒ สํวีกุคหฺทโย ตโตว ปฏินิวตฺติตฺวา ปาสาทเมว อภिरุหิ.

ราชา "กึการณา มม ปุตุโต ปฏินิวตฺตี"^๑ติ ปุจฺฉิ. ชิณฺณปุริสํ ทิสฺวา เทวาตี. ตโต กมฺปมานมานโส ราชาน อทฺตโยชเน อารกฺขํ จเปสิ. ปุเนกทิวสํ โพธิสตุโต อุตฺตยานํ กจฺจนฺตฺ ตาหิ เอว เทวตาหิ นิมนตี พุยาธิตญฺจ ปุริสํ ทิสฺวา

พระบรมโพธิสัตว์และนายสารถิเท่านั้น เห็น บุพนิมิตนั้น. แต่ณั้นพระบรมโพธิสัตว์ตรัสถาม (นายสารถิ) โดยนัยอันมาแล้วในมหาปทาน- สุตฺรนั้นทึยวว่า "ดูกรนายสารถิ บุรุษนี้ ชื่อไร แม้เส้นผมของเขาก็ไม่เหมือนกับของ คนอื่นเลย" ดังนี้ เมื่อพระองค์ได้ทรงสดับ คำตอบของนายสารถินั้นแล้ว ก็ทรงมีพระ- หฤทัยสังเวชว่า "ท่านผู้เจริญ นารังเกียจ ความเกิดจริงหนอ, เพราะเมื่อ(มี)เกิด ความแก่ก็จะปรากฏขึ้นแน่นอน" ดังนี้ แล้ว เสด็จกลับจากที่นั้นขึ้นสู่ปราสาทเลยทีเดียว.

พระราชชาตรีถามว่า "บุตรของเรา กลับมา (เร็ว) เพราะเหตุไร." อัมมาตย์ ทั้งหลายกราบทูลว่า พระสิหัตถกุมารเสด็จ กลับเร็ว เพราะทอดพระเนตรเห็นคนแก่ พระเจ้าข้า. แต่ณั้นมา พระราชาทรงหวั่น พระทัย จึงทรงจ้ดวงการอารักขาไว้ (ทุก

^๑ ที. มหา. ๑๐/๒๕, ๒๖ ปฏิจาทีสุ.

^๒ ที. มหา. ๑๐/๒๖ ปฏิจาทีสุ.

คุณสง - คุณรำพึงพร หรฺสภฺล และคุณยศ - คุณเทอด เลิศกุล

ถวาย เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และอุทิศแก่บิดามารดา และผู้มีพระคุณ

ปุริมนเยเนว ปุจฉิตฺวา สํวิคฺคหฺทโย ทิส) ในระยะกัังโยชนั. วันรุ่งขึ้น พระบรม-
 นีวตฺติตฺวา ปาสาทเมว อภิริหิ. ราชา โทธิสัตฺว ก็เสด็จประพาสพระราชอุทยาน
 ปุจฉิตฺวา นาฏณานิ สชฺเชลลิตฺวา "ปพฺพชฺชชฺชา ย ทอดพระเนตรเห็นคนเจ็บ ที่เทวดาเหล่านั้น
 มานสิ อสฺส ภินฺนํ กริสฺสนฺ"ติ อารกฺขิ นันแหละเนรมิตไว จิงตรัสถามโดยนัยก่อนนั้น
 วทฺเชตฺวา สมนฺตโต ติกาวุตฺตปฺปมาเณ ทรงมีพระหฤทัยสังเวช ไต่เสด็จกลับขึ้นสู่
 ปเทเส อารกฺขิ จเปสิ.

ปราสาท (โดยเร็ว). พระราชาตรัสถาม
 แลว ทรงจัดให้มีการพ้อนรำ (ต่อไป).
 พระราชาทรงดำริว่า "เราจักทำความ
 พอใจในการบรรพชาแห่งบุตรของเรานั้นให้
 แดกทำลายเสีย" แลวทรงเพิ่มการอารักขา
 ขึ้น (อีก) ทรงจัดวางการอารักขาในพื้นที่
 ประมาณ ๓ คาพยุต (๓ โยชน์) โดยรอบ.

ปุณฺปิ โทธิสฺสโต เอกทิวสํ อุชฺชานํ
 คจฺจนฺโต ตเถว เทวตาหิ นิมนฺติ
 กาลงฺกตํ ทิสฺวา ปุริมนเยเนว ปุจฉิตฺวา
 สํวิคฺคหฺทโย นีวตฺติตฺวา ปาสาทมภิริหิ.
 ราชานีวตฺตตฺนการณํ ปุจฉิตฺวา ปุณ

ในวันหนึ่ง พระบรมโทธิสัตฺวเสด็จ
 ประพาสพระราชอุทยานอีกครั้ง ทอดพระ-
 เนตรเห็นคนตาย ซึ่งเทวดาทิ้งหลายเนรมิต
 ขึ้นเหมือนเดิมนั่นเอง ตรัสถามโดยนัยก่อน
 นั้นแหละ ทรงมีพระหฤทัยสังเวช จึงเสด็จ

๑ ฉ. วิสฺสชฺเชลลิตฺวา.

อารกข์ วุฒเตตวา โยชนปุปมาณ
ปเทเส อารกข์ จเปลี.

กลับขึ้นสู่ปราสาท (โดยเร็ว). พระราชา
ตรัสถามเหตุที่เสด็จกลับ แล้วทรงเพิ่มการ
อารักขาขึ้นอีก ทรงจัดวางการอารักขาใน
พื้นที่ประมาณ ๑ โยชน์.

ปุณปี โภธิสตุโต เอกทิวส์ อูยยานัน
คจฺจนฺโต ตเถว เทวตาหิ นิมฺมิตฺตํ สุนิวคฺคํ
สุปารุตฺตํ ปพฺพชิตํ ทิสฺวา "โก นามะโส
สมฺม สารี"ติ สารี ปุจฺฉิ. สารี
กิญจาปี พุทฺธบุปฺบาทสฺส อภาวา ปพฺพชิตํ
วา ปพฺพชิตคฺคฺเค วา น ชานาติ,
เทวตานุภาเวน ปน "ปพฺพชิตโต นามายัน
เทวา"ติ วตฺวา ปพฺพชฺชาย คุณฺถํ ตสฺส
วณฺณเสลี.

อยู่มาวันหนึ่ง พระบรมโพธิสัตว์เสด็จ
ประพาสพระราชอุทยานอีกครั้ง ได้ทอด
พระเนตรเห็นบรรพชิตนุ่งห่มเรียบร้อย ซึ่ง
เทวดาทั้งหลายเนรมิตขึ้นเช่นกัน จึงตรัส
ถามนายสารีว่า "ดูกรสารีผู้สหาย บุรุษนี้
ชื่อไร." อันที่จริงนายสารีไม่เคยรู้จัก
บรรพชิตหรือคุณของบรรพชิต เพราะ(สมัย
นั้น)ยังไม่มีพระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น, แต่ด้วย
อำนาจแห่งเทวดาจึงกราบทูลว่า "ข้าแต่
พระองค์ผู้ประเสริฐ บุรุษนี้ชื่อว่า บรรพชิต"
แล้วพรรณนาคุณของการบรรพชาถวายพระ-
บรมโพธิสัตว์นั้น.

ตโต โภธิสตุโต ปพฺพชฺชาย รุจฺฉิ
อุปฺปาเทตฺวา ตํทิวส์ อูยยานัน อคฺมาลี.
ทีมายูกา โภธิสตุตา วสฺสสฺเต วสฺสสฺเต

จากนั้นพระบรมโพธิสัตว์ ทรงบังเกิด
ความพอพระทัยในการบรรพชา จึงได้
เสด็จประพาสพระราชอุทยาน ตลอดวันนั้น.

คุณสง - คุณรำพึงพร หรูสกุล และคุณยศ - คุณเทอด เลิศกุล

ถวาย เป็นพุทธบูชา. ธรรมบูชา สังฆบูชา และอุทิศแก่บิดามารดา และผู้มีพระคุณ

อติกุกนุเต ชินฺณาทีสุ เอเกกั อททสฺสุ.
 อมฺหากั ปน โภธิสฺสโต อปฺปายุกกาเล
 อฺปฺปนฺนตฺตา จตฺนํ จตฺนํ มาสานั
 อจฺจเยน อฺยฺยานั กจฺจนฺโต อนุกฺกเมน
 เอเกกั อททสฺ. ทีฆภาณกา ปนาหุ
 "จตฺตารี นิมิตฺตานี เอกทิวเสเนว
 ทิสฺวา อคมาสี"ติ.

พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลาย ที่พระชนมายุยืน
 เมื่อล่วงไปร้อยปี ๆ แล้ว จึงได้ทอดพระ-
 เนตรเห็นบุพนิมิตแต่ละอย่าง ๆ ในบรรดา
 คนแก่เป็นต้น. แต่พระบรมโพธิสัตว์ของเรา
 ทั้งหลาย เพราะพระองค์เสด็จอุบัติในกาล
 ที่สัตว์มีอายุน้อย เมื่อล่วงไป ๔ เดือน ๆ
 จึงเสด็จประพาสพระราชอุทยาน(ครั้งหนึ่งๆ)
 ได้ทอดพระเนตรเห็นบุพนิมิตแต่ละอย่าง ๆ
 โดยลำดับ. แต่(เรื่องนี้)พระกัณฺธจนา-
 จารยฺมูรจนาพระกัณฺธิ์ที่มณีกาย กล่าวไว้ว่า
 "พระบรมโพธิสัตว์ได้เสด็จ (ประพาสพระ-
 ราชอุทยาน) ทอดพระเนตรเห็นนิมิตทั้ง ๔
 ในวันเดียวกันนั่นเอง."

ตตฺถ ทิวสภากั กิพิตฺวา อฺยฺยาน-
 รสฺมนุภวิทฺวา มงฺกลโปกฺขรณิยํ นฺหายิตฺวา
 อตฺถงฺกเต สุริเย มงฺกลลิลาทเล นิสฺสีทิ
 อตฺตานั อลงฺการาเปตฺตกาโม. อถสฺส
 จิตฺตมณฺเฑาย^๒ สกฺเคน เทวานมินฺเทน

พระบรมโพธิสัตว์ ทรงเพิลิตเพิลินแล้วตลอด
 ทั้งวันในพระราชอุทยานนั้น ทรงเสวยรส
 (คือสมบัติ)ในพระราชอุทยานมีพระประสงค์
 จะให้ประทับตกแต่งพระองค์ จึงลงสร้างใน
 สระโบกขรณีอันเป็นมงคล เมื่อพระอาทิตย์

^๑ ฉ. นุทฺตวา.

^๒ ฉ. จิตฺตจากรมณฺเฑาย.

คุณสงฆ์ - คุณรำพึงพร ทรุสกุล และคุณยศ - คุณเทอด เลิศกุล
 ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และอุทิศแก่บิดามารดา และผู้มีพระคุณ

อาณตฺโต วิสุสฺสมุโม^๑ นาม เทวปุตฺโต
 อาคนุตฺวา ตสฺเสว กปฺปกสฺตีโส หุตฺวา
 ทิพฺเพหิ อลงฺกาเรหิ อลงฺกริ.

อถสฺส สพฺพาลงฺการสมฺลงฺกตสฺส สพฺพ-
 ตาลาวจเรสุ^๒ สกานิ สกานิ ปฏฺิภานานิ^๓
 ทสฺสยนฺเตสุ, พุราหฺมณฺเส จ "ชย
 นรินฺทา"^๔ ตีอาทิวจเนหิ สุตฺมจฺจลิกาทีสุ
 นานปฺปกาเรหิ มจฺจลวจนตฺตฤติโฆเสหิ
 สมฺภาเวนฺเตสุ^๕ สพฺพาลงฺการสมฺลงฺกตํ
 รถวริ อภิริหิ.

อัสคกตแลว จึงประทับนั่งบนพื้นศิลาอันเป็น
 มงคล. ลำคันั้น เทพบุตรชื่อวิษณุกรรมผู้ซึ่ง
 ท้าวสักกะจอมเทพสั่งไว้แลว รู้ความดำริ
 ของพระบรมโพธิสัตว์นั้น จึง(เหาะ)มาแลว
 จำแลงเพศเป็นช่างกลบของพระบรมโพธิ-
 สัตว์นั้นนั้นแล ไต่ตักแต่ง (พระองค์) แลว
 ควดยเครื่องอลังการอันเป็นทิพย์.

ลำคันั้น ขณะที่ชนผู้เป็นนักดนตรีทั้งปวง
 กำลังแสดงปฏิกาย(ความสามารถบรรเลง)
 ของตน ๆ ถวายแด่พระบรมโพธิสัตว์นั้นผู้ใด
 ทรงเครื่องอลังการทั้งปวงก็ดี และขณะที่
 พราหมณ์ทั้งหลายพวกสุตมมงคล (ถือเสียงที่
 ไต่ยีนเป็นมงคล)เป็นตน ทูลสรรเสริญโดย
 เปล่งเสียงสุดที่ควยถ้อยคำที่เป็นมงคลนานา
 ประการ มีคำเป็นค่นวว่า "ขอพระจอมนรชน
 จงมีชัยชำนะเถิด"คันี้ก็ดี พระบรมโพธิสัตว์
 ก็ไต่เสด็จขึ้นสู่รถทรงอันประเสริฐซึ่งประทับ
 ควดยเครื่องอลังการทั้งปวง.

^๑ ฉ. วิสุสฺสมุโม. ^๒ ส. อ. สพฺพตาฟาวจเรสุ.

^๓ ฉ. ปฏฺิภานานิ. ^๔ ฉ. นนฺทาติ.

^๕ ส. อ. สวายนฺเตสุ.

คุณสง - คุณรำพึงพร หรุสกุล และคุณยศ - คุณเทอด เลิศกุล

ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และอุทิศแก่บิดา มารดา และผู้มีพระคุณ

ตสุมิ สมเย "ราหุลมาตา ปุตฺตํ วิชาตา"ติ
 สุตฺวา สุตฺโธทนมหาราชา "ปุตฺตสฺส เม
 ตฺถุจฺจํ นิเวเทธา"ติ สาสนํ ปิณฺณิ.
 โปธิสฺสโต ตํ สุตฺวา "ราหุโล ชาโต,
 พนฺธนํ ชาตฺตํ"ติ อาห. ราชา "กึ เม
 ปุตฺโต อวจา"ติ ปุจฺฉิตฺวา ตํ วจฺนํ สุตฺวา
 "อิโต ปฏฺจาย เม นตฺตา ราหุลกฺุมารो
 เตวว นามํ โหตุ"ติ อาห.

เวลานั้นเอง พระเจ้าสุทโธทนมหาราชทรง
 สดับว่า "พระมารดาแห่งพระราหุล ประสูติ
 พระโอรสแล้ว" จึงตรัสว่า "ท่านทั้งหลาย
 จง(ไป) แจงความยินดีให้ลูกของเราทราบ
 เกิด" ดังนี้ ทรงส่งข่าวไปแล้ว. พระบรม-
 โภธิสัจว์ทรงสดับข่าวนั้นแล้ว จึงตรัสว่า
 "เครื่องยึดเหนี่ยวเกิดแล้ว, เครื่องผูกพัน
 เกิดแล้ว." พระราชาตรัสถามว่า "ลูกของ
 เราพูดอย่างไรบ้าง" ทรงสดับคำนั้น (คือ
 ราหุโล ชาโต, พนฺธนํ ชาตํ แปลว่า
 เครื่องยึดเหนี่ยวเกิดแล้ว, เครื่องผูกพัน
 เกิดแล้ว) จึงตรัสว่า "จำเดิมแต่นี้ ขอให้
 หลานของเรา จงมีชื่อว่าราหุลกุมาร (แปล
 ว่าบุตรคือเครื่องยึดเหนี่ยว)."

โปธิสฺสโตปิ ตํ รถวรมารุห
 มหตา ปริวาเรน อติมนฺโรเมน
 สิริโสภกฺเคน นครํ ปาวิสิ. ตสุมิ สมเย
 รูปสิริยา คุณสมฺปตฺติยา จ อภิสสา

ฝ่ายพระบรมโภธิสัจว์ก็เสด็จขึ้นสู่รถ
 ทรงอันประเสริฐนั้น กลับคืนสู่พระนครพร้อม
 ด้วยบริวารจำนวนมาก ด้วยพระสิริโสภากย์
 งดงามประทับใจยิ่ง. เวลานั้น ชัตติยกัญญา

๑ ฉ. ราหุ ชาโต.

กิสาคโคตมี นาม ขตุตียกณฺญา อุปริปาสาท- (พระภคินีของพระบรมโพธิสัตว์) พระนามว่า
 วรรตลคตา นครํ ปวิสฺนตฺสฺส โภธิสฺตฺสฺส กิสาคโคตมี ผู้ไม่เคยคอยควยรูปสมบัติ และคุณ-
 รูปสิริ ทิสฺวา สณฺชาตปีติโสมนสฺสา หุตฺวา: สมบัติ ทรงดำเนินอยู่บนพื้นปราสาท อัน
 ประเสริฐขึ้นบน ทอดพระเนตรเห็นพระสิริ-
 รูปแห่งพระบรมโพธิสัตว์ ผู้กำลังเสด็จเข้า
 ไปยังพระนคร ก็ทรงเกิดปีติและโสมนัส
 เปล่งอุทานนี้ว่า :

"นิพฺพุตา นฺน สํ มาตา

นิพฺพุโต นฺน โส ปิตา

นิพฺพุตา นฺน สํ นารี

ยสฺสํ อีทิโส ปตี"ติ^๑

อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ.

"พระสิทธัตถกุมารนี้ (เป็นโอรส) ของ
 พระมารดาใด พระมารดานั้นย่อมเป็น
 พระทัยแน่, พระสิทธัตถกุมารนี้ (เป็น
 โอรส) ของพระบิดาใด พระบิดานั้น
 ย่อมเป็นพระทัยแน่ พระสิทธัตถกุมารนี้
 ผู้เช่นนี้เป็นพระสวามีของพระนางใด
 พระนางนั้นย่อมเป็นพระทัยแน่."

โภธิสฺตฺสฺส โส ตํ สุตฺวา จินฺตฺสฺสิ "อยํ

เม สุตฺสฺวานํ วจฺนํ สํ เวสิ, อหํ ทิ

พระบรมโพธิสัตว์ ทรงสดับคํานั้นแล้ว

ทรงดำริว่า "น้องนางกิสาคโคตมีนี้ ทำให้

^๑ อฎฺฐสาลินี. ๔๔, ธรรมปทฎฺฐกถา. ๑/๔๐,
 ฉ. อปทานฎฺฐ. ๑/๗๓, ชาตกฎฺฐกถา.
 ๑/๔๖ ปิฎฺฐเจสุปี ปสฺสิตพฺพ.

นิพพานัน กเวสนุโต วิจรามิ, อชฺเชว เราได้ฟังคำที่ดี, ด้วยว่าเรากำลังเพี้ยว
 มยา ฆราวาสํ ฉทุเพตฺตวา นิภุมม แสงหาความเย็น, เราควรจะละทิ้ง
 ปพฺพชิตฺตวา นิพพานัน กเวสิตฺถํ ฏฺฐตี"ติ. ฆราวาสออกบวช แสงหาความเย็นใน
 "อัย อิมิสฺสา อัจฉริยภาโค โหตุ"ติ. วันนีแหละ." พระบรมโพธิสัตว์ทรงดำริว่า
 มุคฺคตาหารํ กณฺจโต โอมุญฺจิตฺตวา "สิ่งนี้จึงเป็นอัจฉริยภาค^๑ แค้นองนางกิสำ-
 กิสำโคตมียา สตสฺสสุคฺคณิกํ ปรมรตฺติกรฺ โคตมึนี้" ตั้งนี้แล้วทรงเปลื้องมุกคตาหารออก
 มุคฺคตาหารํ เปเสสิ. ส่า "สิทฺถตฺตถฺกุมารโ จากพระศอ แล้วทรงส่งมุกคตาหารอันกระทำ
 มยิ ปฏิพฺพทฺทโย หุตฺตวา ปณฺณาการํ ความยินดียิ่ง ซึ่งมีค่าแสนหนึ่งไปประทานแด่
 เปเสสิ"ติ โสมนสฺสชาติตา อโหสิ. พระนางทรงคิดว่า
 "สิทฺถตฺตถฺกุมารมีพระหฤทัยปฏิพัทธ์ในเรา จึง
 ทรงส่งเครื่องบรรณาการมา"ตั้งนี้ได้บังเกิด
 ความโสมนัส (เป็นยิ่งนัก).

โพธิสฺสฺสโตปิ มหตา ลีริสฺสมุทฺเยน แมพระบรมโพธิสัตว์เสด็จขึ้นสู่ปราสาท
 ปรมรมณียํ ปาสาทํ อภีรุหิตฺตวา ลีริสฺสยเน อันนารัณรมย้อย่างยิ่งด้วยมวลพระสิริอันใหญ่
 นิปชฺชชิตฺติ. ทาวเทว นํ ปริปุณฺณรชนิกร- หลวง ทรงบรรทมบนแท่นสิริไสยา. บัดนั้น
 สทิสฺสรุจิริวรวทฺตนา พิมฺพผลสฺสทิสฺสนวสนา^๑ บรรดาหญิงสาวผู้เลิศล้ำ (ทุกคนล้วน) มีรูป

^๑ โป. ติมพผลสทิสสนาวรรณา.

^๑ อัจฉริยภาค หมายถึงทรัพย์ หรือสิ่งของที่ศิษย์ให้แก่อาจารย์เป็นค่าเล่าเรียนหรือค่าตอบแทน.

ลิตวิมลสมส์หิตาวิรพวรทสนา อลิตนยน-
 เกสปาสา สุชาติตยชนาตินีลกุฎิลภุมกา
 สุชาติหส์สมส์หิตปโยธรา รติกรนวกนก-
 รชตวิรจิตวรมณิเมขลา ปรีคตวิปุลฆนช-
 มนตฎา กริกรสนุนิโก'รยุคลา นัจจ-
 กิตวาหิตเตสุ กุสลา สุรยวตีสทิสรูปโสภา
 วรยวติโย มธุรรวานิ ตูரியานิ คเหตุวา
 มหาปุริส สัมปริวาเรตวา รมาปยนติโย
 นัจจกิตวาหิตานิ ปโยชยีส. โพิธิสตโต
 ปน กิเลเสสุ วิรตตจิตตตตาย นัจจกิตาที่สุ
 อนภีรโต มุหุตตัม นิตทํ โอภุมมิ.

งามคังนางฟ้า มีใบหน้างามเลิศ เช่นกับ
 รัชนีกรเต็มดวง มีเหงือกคล้ายผลตำลึงสุก
 มีฟันงามไม่ห่างกอดปรควยสี่ขาวไรมลทินและ
 สม่่าเสมอ มีดวงนัยนาและเรื้อนผมสีดำ มีคิ้ว
 โกงสีเขียวแกคล้ายดอกอัญชัน อันเกิดดีแล้ว
 มีถันอันกอดปรควยความเต่งตึงและสม่่าเสมอ
 โดยธรรมชาติมีสายสังวาลแก้วมณีอันล้ำเลิศ
 สลับควยทองนพเก้า และเงินมีแสงสีน่ายินดี
 มีช่วงตะโพกกว้างและหน้าอันกลมกลิ้ง มีขา
 ทั้ง ๒ ข้างคล้ายกับวงช้าง ฉลาดในการ
 พ้อนรำการขับและการประ โคมดนตรี พากัน
 ถือเครื่องดนตรีมีเสียงอันไพเราะ แวดล้อม
 พระมหาบุรุษ ประกอบการพ้อนรำขับร้อง
 และประ โคมดนตรี ให้ทรงสำราญพระหฤทัย
 อยู่. ส่วนพระบรมโพธิสัตว์ ไม่ทรงยินดีใน
 การพ้อนรำและการขับร้องเป็นต้น เพราะ-
 เหตุที่พระองค์ทรงมีพระหฤทัย ไม่ติดอยู่ใน
 กิเลสทั้งหลาย จึงบรรทมหลับในชั่วครู่เดียว.

^๑ ม. สุชาติตยชนาตินีลกุฎิลภุมกา

^๒ ม. . . . รุจิร

ตา คัมภีร์ ทิสฺวา "ยสฺสตุถาย นางพื่อนร่ำเป็นต้นเหล่านั้น เห็นคัง
 นจฺจาทีนึ มยํ ปโยเชม, โส นินฺทึ นั้นแล้วกล่าวกันว่า "พวกเราประกอบการ
 อุกฺโข, อิทานึ กิมนฺถึ กิลมามา"ติ บันเทิงมีการพื่อนร่ำเป็นต้น เพื่อประโยชน์
 คหิตคหิตานึ ตูรียานึ อชฺโฆตฺตฤติวา แก่ลัทธิตถราชกุมาร, แต่พระองค์ใดทรง
 นิปชฺชิสฺสุ. คนฺธเตลปฺปทีปา จ ฉายนฺติ. บรรทมหลับเสียแล้ว, บัดนี้พวกเราจะเห็นด-
 หนึ่งเห็นเพื่ออะไรเล่า"คังนี้ จึงพากันนอนหลับ
 ภายเกยเครื่องดนตรีที่ถือไว้(ดูระเนระนาด).
 และทั้งประทีปน้ำมันหอมทั้งหลายยังลุกสว่าง
 อยู่.

โพธิสฺสตุโข ปพฺพชฺฉิตฺวา สยณปิฎฺเจ พระบรมโพธิสัตว์ใดทรงตื่นบรรทม ประทับ
 ปลลฺงฺเคน นิสินฺโน อทฺทสฺ ตา อิตฺถิโย นิ่งขัดสมาธิบนหลังพระที่บรรทม ทอดพระ-
 ตูรียภณฺทานึ อวตฺตฤติวา นินฺทหายนฺติโย เนตรเห็นหญิงเหล่านั้น นอนหลับภายเกย
 ปคฺขริตลาลา กิลินฺนโกปฺลคฺตฺตา, เอกจฺจา อยู่กับเครื่องดนตรี มีน้ำลายไหล มีแก้ม
 ทนฺเต ขาทนฺติโย, เอกจฺจา กากจฺฉนฺติโย, และตัวเปียกชุ่ม (ด้วยเหงื่อ), ลางนาง
 เอกจฺจา วิปฺปลปนฺติโย, เอกจฺจา ก็กััดฟัน, ลางนางก็กรน, ลางนางก็ละเมอ,
 วิวญฺมุขา, เอกจฺจา อปคฺตวสน- ลางนางก็อาปาก, ลางนางก็ปราศจากผ้า
 ปารุปฺนา, ปากฏพฺภิจฺฉสมฺพาทฏฺจานา, เครื่องนุ่งห่ม ปรากฏเป็นเหตุให้เกิดความ
 เอกจฺจา วิมฺุตฺตาทุสฺสิโรรฺหฺหา, สฺสฺสานรูป- สะอิดสะเอียนและอึดอัดพระเหตุภัย, ลางนาง

๑ ฉ. อปคตวสนรสนา.

นางสาวสมรัก ถาวรณสาร
 สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิไลสินี บ.-ท.๒-๓๕

รูป^๑ ธารยมาณา สยีสุ.

มีผมสยายยุ่งเหยิง, พากันนอนคงรูปไว้
ดุจรูปในป่าช้า.

มหาสตฺโต ตาสํ ตํ วิปการํ ทิสฺวา
ภยฺโยโส มตฺตตาย กาเมสุ วิรตฺตจิตฺโต
อโหสิ.

ครั้นพระมหาสัตว์ทอดพระเนตร เห็นอาการ
อันแปลก (ไม่ว่าดูต่าง ๆ) นั้นของหญิง
เหล่านั้นแล้ว ได้มีพระหฤทัยหน่ายในกาม
ทั้งหลายเกินกว่าจะประมาณได้.

ตสฺส ปน อลงฺกตปฏิยตฺตํ ทสฺสตนยนภวน-
สทิสํ รุจิรโสภมฺปิ ปาสาทวรตลํ
อปวิทุมตสฺสริรุกฺขปภริตํ อามกสุสานมิว
ปรมปฏิกฺกุลํ อุปฏฺจาสี. ตโยปิ ภวา
อาทิตฺตภวนสทิสสา หุตฺวา อุปฏฺจทิสฺสุ.
"อุปทุตฺตํ วต โภ, อุปสฺสฏฺจํ วต โภ"ติ
จ วาจํ ปวตฺเตสิ. อตีวีย ปพฺพชฺชชาย
จิตฺตํ นมิ.

ก็เห็นปราสาทอันดีเยี่ยมที่ประดับตกแต่ง แม
สวยงาม เช่นกับที่ประทับของท้าวสหัสสนัยน์
ได้ปรากฏเป็นสิ่งประหลาดยิ่งแก่พระองค์ตั้งป่า-
ช้าผู้คิด อันเต็มไปด้วยซากสรีระของคนตาย
ที่ทิ้งอยู่เกลื่อนกลาด. ภพทั้ง ๓ ปรากฏตั้ง
เรือนที่ถูกไฟไหม้. และพระบรมโพธิสัตว์
ทรงเปล่งพระวาจาว่า "ท่านผู้เจริญที่นี้
วุ่นวายหนอ, ท่านผู้เจริญที่นี้ซัดของหนอ."
จิตของพระองค์ ทรงน้อมไปในการบรรพชา
เป็นอย่างยิ่ง.

โส "อชฺเชว มया มหาภินิกฺขมณํ
นิกฺขมิตฺตุํ วฏฺฏตี"ติ สิริสยฺนโต อฏฺจาย

พระองค์ทรงดำริว่า "เราควรจะ
ออกมหาภิเนษกรรม ในวันนี้แหละ" ดังนี้

^๑ ม. สุสานานูป.

ทวารสมีปี่ คนุตวา "โก เอตุถา"ติ
 อาห. อุมมาเร ลีสี่ กตุวา นิปนโน
 ฉนโน อาห "อห อยุยปุตต ฉนโน"ติ.
 อถ มหาปุริโส "อห อชช มหาภินิกุขมน
 นิกุขมิตุกาโม, น กญจि ปฏิเวทิตวา
 ลีสมเมกั อติชว ลินุชว กปุเปหิ"ติ.

แล้วเสด็จจากพระแท่นสิริไสยา ไปยังที่
 โกลพระทวารแล้วตรัสว่า "ใคร(อยู่)ที่นี่."
 (ขณะนั้น) นายฉันทะนอนเอาศีรษะพาดกับ
 ธรณีประตูไคกราบทูลว่า "ข้าแต่พระลูกเจ้า
 ข้าพระพุทธเจ้านั้นะ." ลำคับนั้น พระมหา
 บุรุษตรัสว่า "เราปรารถนาจะออกมหา-
 ภินิษกรรมในวันนี้, เธออย่าบอกใคร ๆ
 ใหญ่ จงรีบเตรียมมาสินธพ มีผีเท้าเรวยิ่ง
 ตัวหนึ่ง (แก่เรา)."

โส "สาธุ เทวา"ติ อัสสภณทกั คเหตุวา
 อัสสสาละ คนุตวา คนธเตลปที่เปสุ
 ชลนุเตสุ สุมนปฏภูวิตานัสสุ เหฏฐา
 ปรมรมณีเย ภูมิภาเค จิต อริชมนนถกั^๑
 กณจกั^๒ ตุรงควรึ ทิสวา "อชช มยา
 อยุยปุตตัสสุ นิกุขมนตุถาย อิมเมว
 มงฺกลหัย กปุเปตุ วฏฏฐี"ติ กณจกั
 กปุเปลี. โส กปุปियมาโนว อณฺณาลี "อัย

นายฉันทะนั้นกราบทูลว่า"พระเจ้าข้า" แล้ว
 ถือเอาเครื่องอาบไปยังโรงเลี้ยงม้า (ขณะ
 นั้น) ประที่ปน้ำมันหอมทั้งหลายยังลุกสว่าง
 อยู่ (นายฉันทะ) เห็นพญาม้าชื่อกัณฐกะ
 ตัวร้ายซึ่งขาคีงยืนอยู่แล้ว ในที่อันน่าสบาย
 อย่างยิ่ง ภายใต้เพดานผ้ามีลวดลายเป็นดอก
 มะลิลาจึงคิดว่า "ควรที่เราจะผูกม้ามงค
 ลตัวนี้แหละ ถวายพระลูกเจ้าเพื่อเสด็จออก

^๑ ฉ. อริมนถกั.
^๒ ขาคกฏจกถา. กนถกั, ฉ. กณทกั.

นางสาวสมรัก ถาวรอนสาร
 สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวาลินี ป. - พ. ๒ - ๓๘

กปฺปนา อติคาฬหา, อญฺเณสุ ทิวเสสุ
 อุตฺตยานกัฬคมนกาเล กปฺปนา วีย เนว
 โหติ. นิสฺสํสยํ อชฺเชว อุตฺตปุตฺโต
 มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขมิตฺตํ^๑ติ. ตโต
 ตุมฺภวมาโนโส มหาหสิตํ ฬลิตํ. โส นาโท
 ตํ สกลกปิลวตฺตุนุรุ อุนฺนาทํ กเรยฺย,
 เทวตา ปน สนฺนิรุมฺหิตฺวา^๒ น กสฺสจ
 โสคํ อทฺสุ.

(มหาภิเนษกรรม) ในวันนี้" ดังนี้แล้วจึง
 จัดแจงผูกมวกัณฐกะถวาย. พญามวกัณฐกะ
 นั้น เมื่อนายฉันทะจัดผูกอยู่ก็รู้ว่า "การผูกนี้
 มันคงยิ่งนัก, ไม่เหมือนการผูกในเวลา
 เสด็จประพาสพระราชอุทยานในวันอื่น ๆ.
 พระลูกเจ้า จึงเสด็จออกมหาภิเนษกรรม
 ในวันนี้โดยไม่ต้องสงสัย." ด้วยเหตุดังนั้น
 พญามวกัณฐกะจึงมีใจยินดี ร้องเสียงดัง.
 เสียงร่อนนั้น (ตามปกติ) จะฟังดังก้องไป
 ทั่วกรุงกบิลพัสดุ์ทั้งสิ้นนั้น, แต่พวกเทวดา
 ปิดกั้นไว้ไม่ให้ใครผู้ใดได้ยิน (เสียงนั้น).

โพธิสฺสโต "ปุตฺตํ ทาว
 ปสฺสิตฺตํสามิ"^๓ติ จินฺเตตฺตวา จิตฺตุมฺภวานโต
 อญฺญาชฺช ราหุลมาตฺตยา วสนฺนุจฺจันํ คนฺตฺวา
 คพฺพทวารํ วิวริ. ตสฺมิ ขณฺเณ
 อนฺโตคพฺเพ คนฺธเตลปฺปทีโป ฉายติ.
 ราหุลมาตา สุมฺนวมลฺลิกา^๓ทึน อมฺพณฺมตฺเตน

พระบรมโพธิสัตว์ทรงดำริว่า "เรา
 จึงไปดูโอรสก่อน" แล้วเสด็จออกจาก
 ที่ประทับยืน ไปยังที่ประทับแห่งพระมารดา
 พระราหุล ทรงเปิดพระทวารห้องบรรทม.
 ในขณะนั้นประทีปอันเต็มด้วยน้ำมันหอม ลูก
 สว่างอยู่ภายในห้องบรรทม. พระมารดา

^๑ ม. ตสฺส.

^๒ โป. สนฺนิรุมฺหิตฺวา, ม. สนฺนิรุมฺหิตฺวา.

^๓ โป. สุมฺนวมลฺลิกา^๓ทึน.

อภิปฺปกิณฺเณ วรฺสยเน ปุคฺคสุสฺส มคฺคเก
 หตฺถํ จเปตฺวา นิทฺทายติ. พระราหุลทรงบรรทมหลับ ทรงวางพระหัตถ์
 เห็นพระเคียรพระโอรส ณ พระที่ไสยา
 อันประเสริฐ ซึ่งไปรยปรายไวคฺวยคอก
 มะลิตฺลาและคอกมะลิตฺชอน เป็นต้น ประมาณ
 อัมพณหนึ่ง (๑๑ ทะนาน).

โพธิสฺสโต อุมฺมาเร ปาถํ จเปตฺวา
 จิตฺโกว โอลฺเกตฺวา "สจฺจาหํ เทวียา
 หตฺถํ อปเนตฺวา มม ปุคฺคํ คณฺหิสฺสํสามิ,
 เทวี่ ปพฺพชฺฌิสฺสตี, เอวํ เม อภินิฏฺขมนฺสฺส
 อนุตฺตราโย ภวิสฺสตี. พุทฺโธ หุตฺวา
 อาคนฺตฺวา ปุคฺคํ ปสฺสิสฺสํสามิ"ติ จินฺตฺเตตฺวา
 ปาสาทตลโต โอลฺลิตฺวา อสฺสสฺส สมิปฺปี
 คนฺตฺวา เอวมาห "ตาท กณฺจก ตฺวํ
 อชฺชํ เอกฺรตฺถํ มํ ตารย, อหํ ตํ
 นิสฺสํสาย พุทฺโธ หุตฺวา สเทวํภํ โลกํ
 ตาเรสฺสํสามิ"ติ. ตโต อุลฺลงฺขิตฺวา
 กณฺจกสุสฺส ปิฏฺฐี อภิรุหิ. กณฺจโก
 กิวโต ปฏฺจาย อายามโต อฏฺจารส-
 หตฺถโต โหติ ตทนฺรูเปณ อพฺเพเชน
 สมนฺนาคโต รูปคฺคชวพลสมฺปนฺโน สพฺพ-
 พระบรมโพธิสัตว์ ประทับยืนยังพระบาทอยู่
 เพียงธรรมพระทวารเท่านั้น ทรงแลดู(พระ-
 มเหสีและพระโอรส) แลวทรงดำริว่า "ถ้า
 เราจักยกพระหัตถ์พระเทวีออกแล้ว อุมพระ-
 โอรสของเรา, พระเทวีก็คงจะคืนบรรทม,
 เมื่อเป็นเช่นนั้น อันตรายแห่งการออกบวช
 ของเราก็จักมี. เมื่อเราตรัสรู้แล้ว จึงค่อย
 มาเยี่ยมพระโอรส" ดังนี้แล้ว เสด็จลงจาก
 พื้นปราสาทไปไกลมา ทรงตรัสอย่างนี้ว่า
 "ดูกรพอมักัณฐกะ วันนี้เจ้าจงพาเราข้าม
 ไปให้ตลอดคืน, เราจักอาศัยเจ้า ได้เป็น
 พระพุทธเจ้า แล้วจักยังโลกพร้อมทั้ง
 เทวโลกให้ข้ามพณวัฏสงสาร"ดังนี้. จากนั้น
 พระบรมโพธิสัตว์ทรงโคตขึ้นสู่หลังมักัณฐกะ.
 มักัณฐกะมีส่วนยาวตั้งแต่คอ(นับไต) ๑๘ศอก

คุณไสสอาด กลสุวรรณ

สร้างต้นฉบับเพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เสโต โธตสงขลทิสทสฺสนียวณฺโณ. ตโต ประกอบด้วยส่วนสูงเหมาะเสมอกัน มีรูปทรง
 โโพธิสตุโต วรตฺรงคปิฏจิกโต ฉนฺนํ เป็นเลิศสมบูรณ์ด้วยความเร็ว และพลกำลัง
 อสฺสสฺส วาลธึ คาทาเปตฺวา สีขาวปลอดผิวพรรณน่าชม เช่นกับสังข์ที่ขัด
 อหุณฺรตฺตสมเย นครสฺส มหาทวารั แล้ว. ครั้นพระบรมโพธิสัตว์ประทับบนหลัง
 สมฺปตฺโต. มาตัวประเสริฐแล้ว ทรงให้นายฉันทะจับ
 หางมา เสด็จถึงประตูใหญ่แห่งพระนครใน
 เวลาเที่ยงคืน.

ตทา ปน ราชา ปุพฺเพว หนึ่ง ในคราวครั้งแรกนั้น พระราชา
 โโพธิสตุตฺสฺส คมนปฏิสฺสธนฺตฺถาย ทฺวีสุ รับสั่งให้สร้างบานประตู ๒ บาน แต่ละบาน
 ทวารกฺวาญฺสุ เอเกกํ ปุริสสฺสสฺเสน จะต้องใช้บุรุษพันคนจึงจะเปิดได้ แล้วทรง
 วิวริตฺทํ กาทเรตฺวา ตตฺถ พหุปุริสเส จักวางบุรุษเป็นอันมาก ให้อารักขาที่บ้าน-
 อารกฺขํ จเปสิ. โโพธิสตุโต กิร ประตูนั้น เพื่อต้องการห้ามพระบรมโพธิสัตว์
 ปุริสคณฺนาย โภฏิสฺสทสฺสสฺส พลฺ มีให้เสด็จออกไปได้. ไฉนว่า พระบรม-
 ธาเรสิ, ทตฺถคณฺนาย โภฏิสฺสทสฺสสฺส? โโพธิสัตว์ทรงพระพลังเท่ากับจำนวนบุรุษแสน
 โภฏี, เท่ากับพลังช้างสารจำนวนพันโภฏี.

ตสฺมา โส จินฺเตสิ "ยถิ ทวารั เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงทรงดำริว่า "ถ้า
 น วิวริยตี,^๑ อชฺช กณฺจกสฺส ปิฏฺเฐ ประตูไม่เปิด, ในวันนี้ เราจะนั่งอยู่บนหลัง

^๑ โป. นวโภฏิสทสฺสส.

^๒ ส. อ. น อวาปริยติ, ม. วิวริยติ.

นิสินโน ฉนน์ วาลธึ กาทาเปตฺวา
 เตน สหฺธิเยว กณฺฐกํ อูรูหิ นิปฺปีเพตฺวา
 อฏฺฐารสฺสทฺถํ ปาการํ อฺปฺปติตฺวา
 อติกฺกเมยฺยนฺ"ติ. ฉนฺโน จินฺเตสิ "สเจ
 ทวารํ น อุกฺขมาปยติ, อหํ อยฺยปฺตฺตํ
 ขนฺธํ กตฺวา กณฺฐกํ ทกฺขิณฺหตฺถเณ
 ปริกฺขิปนฺโต อฺปกจฺจเก กตฺวา อฺปฺปติตฺวา
 ปาการํ อติกฺกมิสฺสามิ"ติ.

มํกัณฺฐกะให้นายฉนฺนะจ้บหาง แล้วจะ
 กระทบมํกัณฺฐกะด้วยตนขาทั้งสอง กระโดด
 ข้ามกำแพงที่สูง ๑๘ ศอก ไปพร้อมกับ
 นายฉนฺนะนั้นแหละ." แม่นายฉนฺนะก็คิดว่า
 "ถ้าประตูไม่เปิด เราจักยังพระลูกเจ้า
 ให้ขี่คอเอามือขวาโอบมํกัณฺฐกะหนีบเข้าใน
 รักแร้ แล้วจักกระโดดข้ามกำแพงไป.

กณฺฐโก จินฺเตสิ "อหํ ทฺวาเร
 อวิวริยมาเน ยถานิสินฺนเมว อยฺยปฺตฺตํ
 คหิตวาลธินา ฉนฺเนน สหฺธิ อฺปฺปติตฺวา
 ปาการสฺส ปุรฺโต ปติฏฺฐหิตฺสามิ"ติ.
 เอวเมว ตโย ปุริสา จินฺตยีสฺสุ? ทฺวาเร
 อธิวตฺถา เทวตา มหาทวารํ วิวริสฺสุ.

มํกัณฺฐกะคิดว่า "เมื่อประตูไม่เปิด เราจัก
 พาพระลูกเจ้าผู้นั่งอยู่อย่างนี้ พร้อมกับนาย
 ฉนฺนะผู้จ้บหางอยู่ กระโดดขึ้นไปยืนอยู่ตาม
 หน้ากำแพง." บุรุษทั้ง ๓ คิดแล้วด้วยประการ
 ฉะนั้นแล. เทวตาผู้สิงสถิตอยู่ที่ประตู ก็ได้
 เปิดประตูใหญ่ (ให้เสียก่อน) แล้ว.

ตสฺมี ขณฺเ มาโร ปาปิมา
 "มหาสฺตฺตํ นีวตฺเตสฺสามิ"ติ อากนฺตฺวา
 คคนตเล จตฺวา อาห :

ในขณะนั้น มารผู้มีบาปคิดว่า "เรา
 จักยังพระมหาสัตว์ใหญ่กลับคืน (สู่พระนคร)"
 จึงมายืนอยู่ในอากาศ(พลาง)กราบทูลว่า :

๑-๑ ส. อ. อิม ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

๑ บุรุษในที่นี่หมายถึงทั้งคนและมํกัณฺฐกะ.

<p>"มา นิกุมม มหาวีร อีโต เต สตุตเม ทิเน ทิพฺพํ ตู จกฺกกรตฺนํ อทฺธา ปาตุ ภวิสฺสตี</p>	<p>"ข้าแต่มหาวีระเจ้า พระองค์จงอย่า เสด็จไปเลย ก็ในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้ จักรัตนะอันเป็นทิพย์ จักปรากฏแก่ พระองค์แน่แท้</p>
<p>ทวิสหัสสปริตฺตทีปปริวารานํ จตฺนุนํ มหาทีปานํ รชฺชํ กาเรสฺสตี, นิวตฺต มาริสสา"ติ. มหาปุริโส อาท "โกสิ ตฺวาน"ติ. อหํ วสฺวตฺตีติ.</p>	<p>พระองค์จักครองราชสมบัติแห่งมหาทวีปทั้ง๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร, ข้าแต่พระ- องค์ผู้นิรทุกข์ ขอพระองค์จงเสด็จกลับเถิด!" พระมหาบุรุษตรัสว่า "ท่านเป็นใคร." (มารตอบว่า) ข้าพเจ้าเป็นวสวัตตีมาร.</p>
<p>๑ "ชานามหํ มหาราช มยฺหํ จกฺกสฺส สมนฺวํ^๑ อนตฺถิโกหํ รชฺเชน คจฺฉ ตฺวํ มาร มา อีธ. สกฺลํ ทสฺสหัสสมฺปิ โลกธาตุมหํ ปน อุนฺนาเทตฺวา ภวิสฺสามิ พุทฺโธ โลเก วินายโก"ติ</p>	<p>พระมหาบุรุษตรัสว่า "ดูกรพญา(มาร)ผู้เป็นใหญ่ เรารู้ ว่าจักร(รัตนะ) จะเกิดมีแก่เรา เราไม่มีความต้องการ ราชสมบัติ ดูกรมาร ท่านจงไปเสีย อย่ามาที่นี่. เรา(ต้องการ) เป็นพระพุทธเจ้า ผู้แนะนำในโลก ยังหมั่นโลกธาตุ ทั้งสิ้นให้มันลือลั่น."</p>
<p>อาท. โส ตตฺถเวณฺตรธาเย.</p>	<p>มารนั้นได้อันตรธานหายไป ณ ที่นั่นเอง.</p>

๑-๑ โป. ม. มาร ชานามหํ มยฺหํ จกฺกสฺส
 ปน สมนฺวํ.

มหาสตุโต เอกุณตทีสวัสสกาเล ในกาลที่พระองค์ มีพระชนมายุ ๒๗
 หตุถกต์ จกุกวตฺติริชฺชํ เขฬปิณฺท์ วิย พรรยา พระมหาสัตว์มีได้ทรงอาลัยไยตี
 อนเปกฺโข ฉทฺเทตฺวา จกุกวตฺติริสิริ- ละทิ้งความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ อันอยู่ใน
 นิवासภูตา ราชภวนา นิกฺขมิตฺวา เจ้อมพระหัตถ์ประคุดมก่อนเขฬะ เสด็จ
 อาสาฬหปุณฺณมาย์^๑ อุตฺตราสาฬหนฺกฺขตฺเต ออกจากพระราชวังอันเป็นที่รวมแห่งพระสิริ
 วตฺตมาเน นครโต นิกฺขมิตฺวา นคร ีคือความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ครั้นถึงวัน
 โอลเกตุกาโม^๒ อโหสิ. วิตกฺก- นักช้ตฤกษ์ ในเดือนอุตราชาต^๑ แห่งวันเพ็ญ
 สมนฺตรเมว จสฺส กุลาจกฺกํ วิย โส เดือน ๘ พระองค์ก็เสด็จออกจากพระนคร
 ภูมิปฺปเทโส ปรีวตฺติ. ยถาลิโต ทรงใครจะทอดพระเนตรพระนคร (อีก).
 มหาสตุโต กปิลวตฺตปุริํ ทิสฺวา ตสฺมี^๒ และขณะที่พระองค์ทรงตรีกอยู่นั้นเอง ภูมิ-
 ภูมิปฺปเทเส กณฺฐกนิวตฺตณฺํ นาม ประเทศ(คือส่วนแห่งแผ่นดิน)ตรงนั้น ก็ได้
 เจตียภูจันํ ทสฺเสตฺวา คนฺตพฺพ- หมุนทั้งแปดแห่งข้างหมอ. พระมหาสัตว์
 มคฺคาภิมุขํเยว กณฺฐกํ กตฺวา ปายาสี ประทับยืนอยู่อย่างเดิมแน่นหนาและ ก็ได้ทอด
 มหตา สกฺกาเรน อุฬารเรน พระเนตรกรุงกบิลพัสดุ์^๒ แล้วทรงแสดง
 สิริสมุทฺเตน. เจตียสถานชื่อว่ากัณฐกนิวัตตนะ (สถานที่ซึ่ง

^๑ ฉ. อาสาฬหปุณฺณมาย์.

^๒ ฉ. อปโลเกตุกาโม.

^๑ อุตราชาต คือ เดือน ๘ หลัง.

^{๒-๒} ความตอนนี้เป็นแผ่นดินตรงที่ม้ายืนอยู่นั้น ได้หมุนกลับ ทำให้ม้าหันหน้าไปทางพระนคร พระบรมโพธิสัตว์จึงทอดพระเนตรดูพระนครได้ โดยไม่ต้องเอี้ยวพระองค์.

ตथा महासुते कज्जुते तसुत् पुत्रो
 त्वेता सुणि उकुासत्सहस्रानि चारयीसु,
 तथा पञ्चतो सुणि, तक्षिणतो सुणि
 उकुासत्सहस्रानि, तथा वामपसुत्तो.
 अपरा त्वेता सुरभिक्षुसुमालातामज्जन-
 ज्ञणजामरชषणागाहि सुकुโรनुत्तियो
 परिवा रेत्वा अकम्मसु. तिपुपानि संकीतानि
 अनेकानि च तुरियानि वชुच्छिसु.

มากัณฐกะหันกลับ)ไว้ ณ ภูมิประเทศตรงนั้น
 แล้วทรงชักกัณฐกะ บ่ายหน้าไปยังทางที่ควร
 เสด็จไป (พร้อมพรั่ง) ด้วยมหาสักการะ
 (และ)มวลพระสิริอันใหญ่ยิ่ง.

เมื่อพระมหาสัตว์ เสด็จไปในกาลครั้งนั้น
 ทเวตาทั้งหลายพากันชูคบเพลิงไปทางเบื้อง
 พระพักตร์ของพระมหาสัตว์นั้น หกล้านดวง,
 เบื้องพระปฤษฎางค์ก็หกล้านดวง, ทางพระ-
 ประค้วเบื้องขวาหกล้านดวง, ทางพระประค้ว
 เบื้องซ้าย ก็มีจำนวนเท่ากัน. ทเวตาอีก
 พวกหนึ่งพากันไปหอมล้อมสักการะ (พระ-
 มหาสัตว์) ด้วยดอกไม้พวงมาลัยมีกลิ่นหอม
 จุณจันทนจามรชงชายและธงแผ่นผ้า. ทิพย-
 สังคีต(คือเครื่องดนตรีทิพย์) และเครื่อง
 ดนตรี(อื่น ๆ)เป็นอันมากไต่บรรเลงแล้ว.

๑ ขาดกฏกรถา. ๑/๑๐๑-สุณิ
 อุกุาสหสฺสานิ.

อิมินา ลีริสมุทฺเยน กจฺจนฺโต พระบรมโพธิสัตว์ เสด็จพร้อมด้วย
 โภธิสตุโต เอกเรตฺเตเนว ตีณิ รชฺชานิ มวลพระสิรินี้ ทรงผ่านพนราชอาณาจักร
 อติกกมฺม ตีสโยชนิกํ มคฺคํ คนฺตฺวา ทั้ง ๓ โดยใช้เวลาเพียงคืนเดียว เสด็จไป
 อโนมานทีตีรี สมฺปาปุณฺนิ. อถ โภธิสตุโต สิ้นหนทาง ๓๐ โยชน์ ก็ถึงฝั่งแม่น้ำอโนมา.
 นทีตีเร จตฺวา ฉนฺนํ ปุจฺฉิ "กา นามายํ ลำค้ำนั้น พระบรมโพธิสัตว์ ประทับยืนที่ฝั่ง
 นที"ติ. เหน่งแม่น้ำตรัสถามนายฉนนะว่า "แม่น้ำนี้

อโนมา นาม เทวาคี. "อมฺหากมฺปิ
 ปพฺพชฺชา อโนมา ภวิสฺสตี"ติ ปณฺหิยา
 อสฺสํ ฆฺมฺเณฺนโต อสฺสสฺส สณฺณํ อทาสี.
 อสฺโส อุลฺลงฺกิตฺวา อญฺจอุสฺสภวิทฺถาราย
 นทียา ปาริมตีเร อญฺจาสี.

ชาแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ แม่น้ำนี้ชื่ออโนมา.
 พระบรมโพธิสัตว์ตรัสว่า "แม่การบรรพชา
 ของเรา ก็จักเป็นอโนมา(คือไม่ตำราวม)"
 แล้วทรงกระตุ่นมาด้วยสนพระบาท ให้สัญญา
 แก่มา. มากระโดดข้ามไปยืนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำ
 ข้างโนน ซึ่งกว้าง ๘ อุตฺตะกะ (๑๔ เส้น).

โภธิสตุโต อสฺสปิฏฺจิตฺโต โอริยฺห
 มุตฺตราสีเส วาลุกาปุลิเน จตฺวา
 ฉนฺนํ อามนฺเตลี "สมฺม ฉนฺนํ ทฺวํ
 มยฺหํ อารณฺยานิ เจว กณฺจกณฺจ
 อาทาย กจฺฉ, อหํ ปพฺพชิสฺสํสามี"ติ.
 ฉนฺโน อหฺมปิ เทว ปพฺพชิสฺสํสามีติ.

พระบรมโพธิสัตว์เสด็จลงจากหลังม้า แล้ว
 ประทับยืนที่หาดทรายอันเป็นเช่นกับกองแก้ว
 มุกดา ตรัสเรียกนายฉนนะมาแล้ว มีพระ-
 คำรัสว่า "คุณฉนนะผู้สหาย เธอจงนำเอา
 เครื่องอาภรณ์ของเรา และมากัณฐกะ
 (กลับ)ไปเถิด, เราจักบวช." นายฉนนะ

คุณไสสอาด กุลสุวรรณ
 สร้างต้นฉบับเพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โพธิสัตว์โต อาห "น ลพฺภา ตยา
 ปพฺพชิตฺถํ, กจฺเจว ตวณฺ"ติ ติกฺขตฺถํ
 นีวาเรตฺวา อารณฺยานิ เจว กณฺจกณฺจ
 ปฏิจฺฉาเปตฺวา จินฺเตสิ "อิม มยฺหิ
 เกสา สมนฺตารูปา น โหนฺติ, เต
 ขคฺเคน จินฺทิสฺสามิ"ติ ทกฺขิณฺน หตฺถเณ
 ปรมนฺตีตมสฺสวริํ คเหตุวา วามหตฺถเณ
 โมฬิยา สทฺธิ จุฬิํ คเหตุวา จินฺทิ,
 เกสา ทวฺงคฺคฺลฺมตฺตา หุตฺวา ทกฺขิณฺโต
 อาวกฺกฺกฺมานา สีสํ^๑ อลฺลิสฺยิสฺสุ. เตสํ
 ปน เกसानํ ยาวชิวํ ตเทว ปมาณํ
 อโหลสิ, มสฺสํ จ ตทนุรูปํ, ปน
 เกสมสฺสํโอาหารณกิจฺจุมฺปิสฺส นโหลสิ.

กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ แมข้า
 พระองค์ก็จักบวช. พระบรมโพธิสัตว์ตรัสว่า
 "เธอยังบวชไม่ได้, เธอจง(กลับ)ไปเถิด"
 ทรงห้ามถึง ๓ ครั้งแล้ว ทรงมอบเครื่อง
 อาหารและมามากันฐกะ ทรงดำริว่า "เส้นผม
 ของเราเหล่านี้ไม่สมควรแก่สมณะ, เราจัก
 เอาพระขรรค์ตัดผมเหล่านั้นเสีย" แล้วทรง
 จับดาบอันประเสริฐที่ลับคมกริบด้วยพระหัตถ์
 ขวา ทรงจับพระจุฬ่า(จุก) รวมเข้ากับ
 พระโมลี(มวยผม) ด้วยพระหัตถ์ซ้าย แล้ว
 ทรงตัด, เส้นพระเกศา(ที่เหลือ)มี(ความ-
 ยาว)ประมาณสององคุลี ขมวดม้วนเป็น
 ทักษิณาวฏ (คือเวียนขวา) ทิตพระเศียร.
 ก็เส้นพระเกศาเหล่านั้นคงมีประมาณเท่านั้น
 ตลอดพระชนมชีพ, และพระมัสฺสํก็มีพอ
 เหมาะสมกับความยาวของเส้นพระเกศานั้น,
 ชื่อว่า กิจในการปลงพระเกศาและพระมัสฺสํ
 ของพระองค์ มิได้มีอีกต่อไป.

^๑ ฉ. สีเส.

โพธิสตฺโต สห โมฬิยา จุฬิ คเหตุวา พระบรมโพธิสัตว์ทรงถือพระจุฬารวมทั้งพระ-
 "สจาทิ พุทฺโธ ภวิสฺสามิ, อากาเส โมลี (ที่ตัดออกแล้ว) ทรงอธิษฐานว่า "ถ้า
 ติญฺจตุ, โน เจ, ภูมิมิ ปตฺตฺ"ติ เราจักเป็นพระพุทธเจ้า, ขอให้ผมจุกและ
 อากาเส ขิปี. ตัง จุฬามณิพนฺธัน มวยผมนี้จงลอยอยู่ในอากาศ, ถ้าไม่ได้
 โยชนปฺปมาณํ จานํ คนฺตฺวา อากาเส เป็น, ขอให้ตกลงที่พื้นดิน" ทั้งนี้แล้วทรง
 อฏฺจาสิ. โยชนขึ้นไปในอากาศ. พระจุฬามณี(แก้วมณีที่
 ประทับพระจุฬา) และพระภูษาโพกนั้นได้
 (ลอย)ไปไกลประมาณโยชน์หนึ่ง แล้วประ-
 คิษฐานอยู่ในอากาศ.

อด สกฺโก เทวราชา ทิพฺเพน จกฺขฺนา ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงมองเห็นด้วย
 โอลฺเลนฺโต โยชนิเกน รตนจฺโกฏฺเณน ทิพยจักขุ จึงทรงรับพระจุฬามณีและพระโมลี
 ตัง ปฏิกฺคเหตุวา ตาวตีสภวเน ติโยชนํ นั้นด้วยผอบแก้ว อันมีขนาดสูงใหญ่โยชน์หนึ่ง
 สตฺตรตนมยํ จุฬามณีเจดีย์ นาม แล้วให้ประดิษฐาน ณ พระเจดีย์ ชื่อว่า
 ปตฺติฏฺจาเปสิ. ยถาห : จุฬามณี สูง ๓ โยชน์ ทำด้วยรัตนะ ๑
 ประการ ไว้ในภพชั้นดาวดึงส์. สมดังที่
 พระคันถรจนาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า :

มธุรัตถวิลาสิเน ป. - ๗. ๒ - ๓๕

คุณกมล สมประสงค์
สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

"เฉตวาน โมลี วรคณฐวาสิต์
เวหายสั อุกขิปี อคฺคปุคฺคโล
สหัสสเนตฺโต สิริสา ปฏิกุคฺคิ
สุวณฺณจฺงโกฏฺวารเณ วาสโว"ติ^๑

ปุณ โปธิสตุโต จินฺเตสิ "อิมานิ
กาลิกวตฺถานิ มหคฺฆานิ, น มยฺหํ
สมณสารูปานี"ติ. อถสฺส กสฺสปพฺพุทธ-
กาเล ปุราณสหายโก ฆฏิการมหาพฺรหฺมา
เอกํ พุทฺธนฺตรํ วินาสภาวาปตฺเตน
มิตฺตภาเวณ จินฺเตสิ "อชฺช เม
สหายโก มหาภินิกฺขมณิ นิกฺขนฺโต,
สมณปริกฺขารมสฺส คเหตุวา คจฺฉิสฺสามี"ติ.

"พระอัครบุคคฺล ทรงตัดซึ่งพระโมลีอัน
อบควยกลืนหอมอย่างดี แล้วทรงโยน
ขึ้นไปสู่ห้วงกลางหา ท้าววาสวะผู้มี
พระเนตรพินหนึ่งทรงรับด้วยผอบทอง
อันประเสริฐถวายพระเคียรเกล้า."^๒

พระบรมโปธิสฺตฺวฺทรงดำริอีกว่า "ผา
กาลิกพัสฺตร (ผาเนื้อดีจากแคว้นกาลิ) เหล่านี้
มีค่ามาก, ไม่สมควรแก่ความเป็นสมณะของ
เรา". ขณะนั้นฆฏิการมหาพฺรหฺมผู้เคยเป็น
สหายเก่าของพระบรมโปธิสฺตฺวฺนั้น ในกาล
สมัยพระพุทฺธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ มีมิตร-
ภาพอันไม่ถึงความเลื่อมคลาย ตลอดมาสิ้น
พุทฺธันตรหนึ่ง คิดว่า "วันนี้สหายของเราได้
เสด็จออกมหาภิเนษกรรมแล้ว, เราจักเอา
สมณบริขารไปให้สหายของเราผู้นั้น."

^๑ ปปญฺจสุทฺถนึ. ๒/๑๒๖, สารตถปกาสินี.
๒/๓๘, ฉ. วิสฺสุทฺธชนวิลาสินี
อปทานฎฺจกถา. ๑/๗๘, ขาตกฏฺจกถา.
๑/๑๐๓ ปฏฺฐเจสฺ.

^๒ หมายความว่า เอาผอบทองทูลพระเคียร
รับพระโมลี.

เครื่องบริวาร ๘ เหล่านี้ คือ :

"ติจิวรณฺจ ปตฺโต จ
วาสิ สฺตฺติ จ พนฺธน์
ปรีสุสาวณฺจ อฏฺเฐเต
ยฺยตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโน"ติ^๑

"จิวร ๓ (ผืน) บาตร ๑ มีดตัดเล็บ ๑
เข็มเย็บผ้า ๑ ประคตเอว ๑ ผ้า
กรองน้ำ ๑ บริวาร ๘ เหล่านี้ ควร
แก้ภิกษุผู้มีความเพียร"

อิเม อฏฺฐ สมนฺนปริกฺขาเร อหริตฺวา
อทาสี. มหาปุริโส อรหฺตฺตํ นีวาเสตฺวา
อตุตฺตมํ ปพฺพชฺชาเวสํ คเหตุว สํภูกยฺยคลํ
อากาเส ชิปี. ตํ มหาพฺรหฺมา ปฏิกุ-
คเหตุว พฺรหฺมโลเก ทฺวาทสโยชนิกํ
สพฺพรตฺนมยํ เจตียํ กตฺวา ตํ อนฺโต
ปกฺขิปิตฺวา จเปสิ.^๒

ขณฺิการมหาพรหมนำมาถวาย. พระมหา-
บุรุษทรงผ้า (ไตรจีวร) อันเป็นธงชัยแห่ง
พระอรหันต์ ทรงถือเพศแห่งการบรรพชา
อันสูงสุด แล้วทรงโยนคูดาสฏกขึ้นไปใน
อากาศ. ทาวมหาพรหมทรงรับคูดาสฏก
นั้นแล้วสร้างพระเจดีย์ อันทำด้วยรัตนะครบ
ทุกอย่างถึง ๑๒ โยชน์ แล้วบรรจุคูดาสฏก
นั้นไว้ในภายใน ประดิษฐานไว้ในพรหมโลก.

^๑ สมงฺกวลวิลาสินี. ๒/๒๕๖, ปปญฺจสุทฺธิ.
๓/๓๑๐, มโนรตฺตปุรณี. ๒/๔๙๒,
สมนฺตปาสาทิกา. ๑/๒๘๔, ฉ.
วิสุทฺตชนวิลาสินี อปทานฏฺฐกถา. ๑/๗๘,
ชาตกฏฺฐกถา. ๑/๑๐๓, สทฺธมฺมปุ-
ปชฺโชติกา. ๒/๑๙๕ ปิฎฺฐาทีสุปี ปสฺสิตพฺพ์.
^{๒-๒} โป. ส. อ. อีเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

มธุรัตถวิลาสินี ป.-ท.๒-๓๕

คุณกมล สมประสงค์
สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

“อด นั มหาสตุโต” “ฉนุน มม วจเนน
 มาตาปิตูนั อารุคฺยั วเทหี”ติ วตุวา
 อุกฺโขเชลี. ตโต ฉนุโน มหาปุริสั
 วนุทิตฺวา ปทกฺขิณั กตุวา ปกุกามิ.
 กณฺฐโก ปน ฉนุเนน สทุธิ มนุตฺยมานสฺส
 โพิสฺสตุตฺสส วจัน สฺถนุโต จตุวา
 “นตฺถิทานิ มยฺหิ ปุน สามิโน ทสฺสนนุ”ติ
 จกฺขุปถมสฺส วิชนุโต วิโยคทุกฺขมธิวา เสตฺ
 อสฺสโกนุโต ททเยน ผลิเตน กาลั กตุวา
 สุริยปุทฺธิภวเน ทาวทีสภวเน กณฺฐโก
 นาม เทวปุตฺโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตสฺส
 อูปตฺติ วิมลตฺถวิลาลินียา^๒ วิมาน-
 วตฺถุจกฺกถาย คเหตุพฺพา. ฉนุนสฺส ปจฺม
 เอโกว โสโก อโหสิ. โส กณฺฐกสฺส
 กาลกิริยาย ทฺติเยน โสเกน ปิพฺพิมาโน
 โรทฺนุโต ปรีเทวฺนุโต ทฺกฺเชน อคมาลี.

ลำดับนั้นพระมหาสัตฺถุตรัสกะนายฉนุนะนั้นว่า
 “ดูกรฉนุนะ เธอจงนำคำของเราไปกราบทูล
 แด่พระมารดาและพระบิดาว่า(เรา)สบายดี”
 แล้วทรงส่งนายฉนุนะไป. จากนั้นนายฉนุนะ
 ถวายบังคมพระมหาบุรุษ ทำประทักษิณแล้ว
 หลีกไป. ส่วนมากก็ถลึงกะยี่นฟังถ้อยคำของ
 พระบรมโพธิสัตว์ ตรัสกับนายฉนุนะอยู่ ก็คิด
 ว่า “บัดนี้ การเห็นนายของเรายอมไม่มี
 อีกแล้ว” ดังนี้ เมื่อพนสายตาของพระบรม
 โพธิสัตว์ ไม่อาจอดกลั้นความทุกข์เพราะ
 ความพลัดพรากไว้ได้ หัวใจได้แตกสลายถึง
 แก่ความตาย แล้วไปบังเกิดเป็นเทพบุตรชื่อ
 กัณฐกะ ในภพชั้นดาวดึงส์อันเป็นภพที่เหล่า
 คัทรูของเทวดา ครอบงำไต่ยาก. การอุบัติ
 ของกัณฐกะเทพบุตรนั้น นันท์พิงถือเอาจาก
 อรรถกถาวิมานวัตถุชื่อ วิมลตฺถวิลาลินี?
 ครั้งแรก นายฉนุนะได้มีความเศร้าโศก
 เรื่องเดียวเท่านั้น. แต่เมื่อถูกความโศก

^{๑-๑} โป. ส. อ. อิม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^๑ ฉบับของไทยชื่อ ปรมัตถทีปนี.

^๒ ม. วิมลตฺถวิลาลินียา.

คุณกมล สมประสงค์

สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

เรื่องที่ ๒ อันเนื่องมาจากความตายของมา
กัณฐกะบีบคั้น (เข้าอีก) จึงเดินร้องไห้
คร่ำครวญไปด้วยความทุกข์.

โพธิสตฺยโตปิ ปพฺพชิตฺวา ตสฺมีเยว
ปเทเส อนุปิยํ นาม อมฺพวนํ อตุถิ,
ตตุเถว สตุตทาหิ ปพฺพชฺชาสุเชน
วิตินาเมตฺวา ตโต ปจฺฉา สชฺฌาปฺปกานู-
รณฺชิตสฺลิลธรรสํวฺโต สรทสมเย ปริบุญญ-
รชนิกโร วีย กาสาววรสํวฺโต เอกโกปิ
อเนกชนปริวฺโต วีย วิโรจมาโน
คํ วนวาสิมิกปกฺขินิํ นยนามตปानมิว
กโรนฺวโต เอกจโร สึโห วีย นรสิโห
มตฺตมาตงฺควิลาสกามี สมนฺสาเสนฺวโต วีย
วสุนฺธโร ปาทตเลหิ เอกทิวเสเนว
คีสโยชนิกํ มคฺคํ คนฺตฺวา อุตฺตุงฺกตรงฺกมฺงฺก
อสงฺกํ กงฺกํ นหิ อุตฺตริตฺวา รตนชฺติวิสร-
วิราชิตฺวารุจิริราชคหิ ราชคหิ นาม
นครํ ปาวีสี. ปวีสีตฺวา จ ปน สปทานํ
ปิณฑาย จริ.

ฝ่ายพระบรมโพธิสัตว์ ครั้นทรง
บรรพชาแล้ว ได้ประทับอยู่ด้วยความสุข
อันเกิดแต่การบรรพชาตลอด ๗ วันในป่าไม้อัน
มะม่วงชื่ออนุปิยะ อันมีอยู่ในพื้นที่บริเวณนั้น
นั่นเอง หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงครองผ้า
กาสาหวัดสรอันประเสริฐ คุจรัชนีกร
เต็มดวงในฤดูสารท ซึ่งรุ่งเรืองด้วยรัศมี
สีเงินยวงอันปกปิดไว้ด้วยเมฆฉะนั้น แมจะ
ประทับตามลำพังพระองค์เดียว แต่ก็ทรง
รุ่งโรจน์อยู่ดุจมีชนเป็นอันมากหอมล้อม ทรง
กระทำปามะม่วงนั้นให้เป็นประหนึ่งว่าสถาน
ที่ค้ำหน้าอมฤตทางนัยนา แห่งเนื้อและนกที่
อยู่ในป่า ทรงเป็นพระนรสีห์ (คนปานสิงห์)
เสด็จเที่ยวไปแต่พระองค์เดียว คุจราชสีห์
ฉะนั้น มีพระดำเนนอันงามสง่าดุจช่าง
มาตั้งคะที่ขั้บมัน เสด็จไปด้วยฝ่าพระบาท

มธุรัตถวิลาสินี ม. - พ. ๒ - ๓๕

๑ ฉ. สชฌาปฺปกานู...

คุณเสมอ - คุณงามตา บุญญา และครอบครัว
สร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

ตลอดทาง ๓๐ โยชน์ภายในวันเดียวเท่านั้น
 ดุจหนึ่ง ทรงยังพื้นพสุธาให้เบาใจอยู่ฉะนั้น
 เสด็จข้ามแม่น้ำคงคาอันมีคลื่นและระลอกจัด
 โดยไม้ขัดของ (คือไม้ตองไซเรือ, แพ)
 แล้วเสด็จเข้าสู่พระนครชื่อว่าราชกฤห์ อันมี
 พระราชมณเฑียร งามล้ำเลิศ รุ่งเรืองด้วย
 มวลแสงรัศนะทั้งหลาย. ก็แลครั้นพระองค์
 เสด็จเข้าไปแล้ว จึงเสด็จเที่ยววิณฑาทไป
 ตามลำดับเรือน.

สกลั ปน ตั นคร โภธิสตุตสุส ก็ทั่วทั้งพระนครนั้นได้แตกตื่น เนื่องจากเห็น
 รูปทสุสเนน ธนपालเก ปวิภูเจ ตั พระรูปของพระบรมโพธิสัตว์ เหมือนเมื่อช่าง
 นคร วีย อสุรินุเท ปวิภูเจ เทวนคร ธนपालกะเขากรุงราชกฤห์ (และ) เหมือน
 วีย สงโขภมคมวาลี. เมื่อจอมอสุรบุกเขาเทวนคร.

ปิณฑาย จรนุเต มหาปุริเส นครวาสิโน เมื่อพระมหาบุรุษ เสด็จเที่ยววิณฑาทอยู่
 มนุสสุสา มหาสตุตสุส รูปทสุสเนน (นั้น) มนุษย์ชาวเมืองต่างเกิดปีติโสมนัสเกิด
 สยชาติปีติโสมนัส ชาติวิมูทยา^๑ อัจฉริยะใจ มีใจใฝ่ฝันที่จะเห็นพระรูปของ
 โภธิสตุตสุส รูปทสุสนาวชชิตททยา พระบรมโพธิสัตว์ (ทั่วหน้ากัน) อันเนื่อง
 อเหตุ. มาจากการเห็นพระรูปของพระมหาสัตว์.

^๑ ฉ. ชาตวิมิตตา.

เตลั มนุสฺसानัน อัญญตโร
 อัญญตโร เมวมาห "กีนุ ยั โภ ราชุกเขน
 นิคุพฺทกิริยชาโล ปุณฺณจฺนุโท มนุสฺส-
 โลกมากโต"ติ. ตมฺณโณ สิถิ กตฺวา
 เอวมาห "กั กเถสิ สฺมม กทา นาม
 ตยา ปุณฺณจฺนุโท มนุสฺสโลกมากโต
 ทิฏฺฐปุพฺโพ, นนุ เอส กุสุมเกตุ-
 กามเทโว เวสนฺตรมาทาย อมฺหากั
 มหาราชสฺส นาครานญจ ปรมลัฬาวิภูติ
 ทิสฺวา กัฬิตฺตุมมากโต"ติ.

บรรดามนุษย์เหล่านั้น คนหนึ่งพบกับ
 อีกคนหนึ่งอย่างนี้ว่า "เพราะกลัวราหู
 กระทบงหนอ พระจันทร์เต็มดวงจึงซ่อนแสง
 มายังมนุษย์โลก." อีกคนหนึ่ง นอกจากนั้น
 ก็ยิ้มแย้มแล้วพูดอย่างนี้ว่า "เพื่อนเอ๋ย ท่าน
 พูดอะไรนี้ ท่านเคยเห็นพระจันทร์เต็มดวง
 มายังมนุษย์โลกแต่ครั้งไหน, นี่คือน้ำ-
 กามเทพผู้มีดอกไม้เป็นธง จำแลงเพศมา
 เพื่อจะกุลีลา อันสง่างามอย่างยิ่งของ
 พระมหाराชเจ้าแห่งพวกเรา และของ
 ชาวเมืองให้เพลิดเพลินพระทัยมิใช่หรือ."

ตมฺณโณ สิถิ กตฺวา เอวมาห "กั
 โภ ทฺวํ อุมฺมตฺโตสิ, นนุ กาโม
 อิสฺสรโกธหฺตาสนปฺริทฺทตฺตสรีโร สฺรูปติ-
 ทสฺสตนยโน เอส อมรปุรสฺสญฺฉาย
 อิชาคโต"ติ. ตมฺณโณ อีสกั หลิตฺวา

คนอื่นจากนั้น ได้ยิ้มแย้มแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า
 "ท่านผู้เจริญ ท่านเป็นบ้าไปแล้วกรรมัง,
 ท้าวกาม (เทพ) ถูกไฟ คือความโกรธ
 ตออิสฺสรชนเผาสรีระใหม่หมดแล้ว นี่คือน้ำ
 สหฺสัณฺณัน ผู้เป็นเจ้าเหล่าเทวดา เสด็จมา

มธุรัตถวิลาสินี ม.-ท.๒-๓๕

๑ ราชู ชื่ออสุรตนหนึ่งมีตัวครึ่งท่อน เชื่อกัน
 ว่าเมื่อเวลา มีสุริยคราสหรือจันทร์คราส
 เป็นเพราะราชูอมเอาไว้.

"ก็ วเทลี โภ เต ปุพฺพาปรีโรธ^๑, ฌ ทัฬหี เพราะสำคัญว่าเป็นเมืองของเทวดา
 กุโธ ปนสฺส ทสฺสตนยนานิ, กุโธ มิใช่หรือ." คนอื่นจากนั้น หัวเราะเบา ๆ
 วชิร^๒, กุโธ เอราวโณ. อทฺธา พุรฺหุมา แล้วพูดว่า "ท่านผู้เจริญ ท่านพูดอะไรนี้
 เอส พุราหมณชน^๓ ปมตฺต^๔ ฌตฺวา ความเข้าใจผิดที่สืบ ๆ มา ของท่านเอง
 เวทเวทงฺกาทีสุ นิโยชนตฺถาย อากโต"ติ. นะซี, ก็ยืนยันตักพันทิ้งของท้าวสหัสถันยนั้น
 อยู่ไหน, แก้ววิเชียรอยู่ไหน, ช้างเอราวัณ
 อยู่ไหน. ท่านผู้เป็นพระพรหมแน่นอน รู้ว่า
 คนที่เป็นพราหมณ์พากันประมาท จึงเสด็จมา
 เพื่อชักชวนในทางพระเวท และเวทางค์
 เป็นตน(ต่างหาก).

เต สพุเพปิ อปสาเทตฺวา อญโณ บุคคลผู้มีชาติเป็นบัณฑิตอีกคนหนึ่ง ปรามชน
 ปณฺธิตชาติโก เอวมาห "เนวาย^๑ เหล่านี้แม่ทั้งหมดแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า "นี้
 ปุณฺณจฺนโท, น จ กามเทโว, นาปิ มิใช่พระจันทร์เต็มดวง, และมีใช่กามเทพ,
 ทสฺสตนยนโน, น จาปิ พุรฺหุมา, ทั้งมิใช่ท้าวสหัสถันย, และทั้งมิใช่พระพรหม,
 สพุพโลกนายโก สตฺถา เอส อจฺจฺริย- ท่านผู้เป็นพระบรมศาสดา ผู้นำชาวโลก
 มนุสฺโส"ติ. ทั้งหมด เป็นมนุษย์ผู้นำอัศจรรย์."

^๑ อาวุธประจำองค์พระอินทร์.

^๒ ช้าง ๓ เคียงพาหนะของพระอินทร์.

จ.ส.อ.สวาท เสนาพันธ์

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ นายไสว-นางบุญมา เสนาพันธ์

เอวี่ สลุตปนุเตสุ เอว นาคเรสุ
 ราชปุริสา คนตุวา ตั ปวตุตี รณโณ
 พิมพิสารสุส อารโจะสุ "เทว เทโว
 วา คนุทโพ วา อุทาหุ นาคราชา
 วา ยกุโย วา โโก นุ วา อมหากั
 นคเร ปินุทาย จรตี"ติ. ราชา ตั
 สุตวา อุปริปาสาทตเล จตุวา มหาปุริสั
 ทิสวา อจฺฉริยพุกฺคจิตฺตชาโต ราชปุริเส
 อาณาเปสิ "คจฺฉถ ภณฺเ ตั วิมัสถ,
 สเจ อมนุสฺโส ภวิสฺสติ, นครา
 นิกฺขมิตฺวา อนฺตรธาขิสฺสติ, สเจ เทวตา
 ภวิสฺสติ, อากาเสน คมิสฺสติ, สเจ
 นาคราชา ภวิสฺสติ, ปจฺวิยํ นิมุชฺชิตฺวา
 คมิสฺสติ, สเจ มนุสฺโส ภวิสฺสติ,
 ยถาลทฺธํ ภิกฺขํ ปริภุญฺชิสฺสติ"ติ.

มหาปุริโสปิ สนฺตินุทริโย สนฺต-
 มานโส รูปโสภาย มหาชนฺสฺส นยนาณิ
 อากทฺเฒนฺโต วิย ยุกมตฺตํ เปกฺขมาโน
 มิสฺสภตฺตํ ยาปนมตฺตํ สํหริตฺวา
 ปวิภูจทฺวา เรเนว นครา นิกฺขมิตฺวา

เมื่อชาวเมืองทั้งหลายเจราจาปราศรัย
 กันอยู่อย่างนี้แล พวกราชบุรุษพากันไปกราบ
 ทูลความเป็นไปนั้น แด่พระเจ้าพิมพิสารว่า
 "ขอเดชะ เทวดาหรือคนธรรพ์ หรือว่า
 พญานาคหรือยักษ์ หรือว่าใครหนอเที่ยว
 โยงบาทอยู่ในพระนครของพวกข้าพระองค์!
 พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้วประทับยืนอยู่บน
 พื้นปราสาท ทอดพระเนตรเห็นพระมหาบุรุษ
 ทรงเกิดอัศจรรย์ และประหลาดพระมหุทัย
 จึงตรัสสั่งพวกราชบุรุษว่า "แน่พนาย
 พวกเจ้าจงไปพิจารณาผู้นั้น, ถ้าผู้นั้นเป็น
 อมนุษย์, ก็จักออกจากเมืองอันตรธานไป,
 ถ้าเป็นเทวดา, ก็จักเหาะไปทางอากาศ,
 ถ้าเป็นพญานาค, ก็จักดำดินไป, ถ้าเป็น
 มนุษย์, ก็จักบริโภคมกษตามที่ตนได้มา."

ส่วนพระมหาบุรุษ ผู้มีพระอินทรีย์สงบ
 มีพระมหุทัยสงบ ทรงแลดูชั่วแอก ประหนึ่ง
 ว่าจะครามา ซึ่งนัยน์ตาทั้งหลายของมหาชน
 ด้วยความงามแห่งพระรูป ทรงรวมภักที่ปน
 กันเข้าพอที่จะยังพระชนมชีพอยู่ได้ จึงเสด็จ

จ.ส.อ.สวาท் เสนาขันธ์
 อธิศส่วนกุศลให้แก่ นายไสว-นางบุญมี เสนาขันธ์

ปญฺหฺวปพฺพตจฺฉายาย ปุรตฺตถาภิมุโข ออกจากพระนคร ทางประตูที่พระองค์ได้
 นิสีทิตฺวา อาหารํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้วนั่นเอง ประทับนั่งที่ริมเงา
 นิพฺพิกาโร ปริภุญฺชิ. ตโต ราชปุริสา ของภูเขายักษ์ทวะ ทรงผินพระพักตร์ไปทาง
 กนฺตฺวา ตํ ปวตฺตํ รมฺโณ อารโหเจสุ. ทิศบูรพา ทรงพิจารณาอาหารแล้วไม่ทรงมี
 ตโต ทูตวณฺํ สุตฺวา มคฺธาธิปติ ราชา วิการ (คือมีอาการเป็นปกติ) เสวย
 ๑ พาลชเนหิ ทูรฺนุสาโร เมรุมฺนทฺรสาโร (พระกระยาหาร). จากนั้น พวกราชบุรุษ
 สตฺตฺสาโร พิมฺพิสาโร ๑ โโพธิสฺตฺตฺสฺส ไปกราบทูลความเป็นไปนั้น แด่พระราชา.
 ๒ คุณฺตฺสฺสวเนเนว สยฺชาตทสฺสณฺกุทฺทโล ๒ จากนั้น พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแคว้นมคธ
 เวเคน นครโต นิกฺขมิตฺวา พระนามว่า พระเจ้าพิมพิสารผู้ทรงเป็นสัตว์
 ปญฺหฺวปพฺพตถาภิมุโข กนฺตฺวา ยานา ที่สูงส่ง ทรงเป็นผู้อันพาลชน (คือเจ้าลัทธิ)
 โอโรยุทฺ โโพธิสฺตฺตฺสฺส สนฺตํ กนฺตฺวา ช้กนำให้คล้อยตามได้โดยยาก ทรงมีความ
 เตน กตานุญฺโณ พนฺธุชนฺสิเนหฺสีตเล สำคัญคุณูเขาพระเมรุ และมันทาระ สดับ
 สิลาทเล นิสีทิตฺวา โโพธิสฺตฺตฺสฺส ถอยคำของทูต (ผู้สื่อข่าว) ทรงเกิดความ
 อิริยาปถे ปสฺสีทิตฺวา กตปฏิสฺนฺดาโร ตื่นเต้นในอันจะทอดพระเนตร เนื่องจากได้
 นามโคตฺตาทินิ ปุจฺฉิตฺวา โโพธิสฺตฺตฺสฺส ทรงสดับคุณของพระบรมโพธิสัตว์นั่นเอง จึง
 สพฺพิ อิสฺสรียํ นิยฺยาเทสิ. เสด็จออกจากพระนครโดยเร็ว ทรงบาย
 พระพักตร์ไปทางภูเขายักษ์ทวะ ครั้นถึงแล้ว
 เสด็จลงจากพระราชยาน เสด็จไปยังสำนัก

๑-๑ ไป. พาลชเนหิ ทูรฺนุสฺสารสาโร

ปรเมนฺทฺรสาโร สตฺตฺสฺสารพิมฺพิสาโร.

๒ ไป. สยฺชาตทสฺสณฺกุทฺทโล. ๒

จ.ส.อ.สวาท เสนาพันธ์

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ นายไสว-นางบุญมี เสนาพันธ์

ของพระบรมโพธิสัตว์ เมื่อพระบรมโพธิสัตว์
ทรงอนุญาตแล้ว ประทับนั่งบนพื้นหินอันเยือก-
เย็นด้วยความรัก ประคองชนที่เป็ฯพระญาติ
ทรงเลื่อมใสในพระอิริยาบถ ของพระบรม-
โพธิสัตว์ เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ทรงกระทำ
ปฏิสันถารแล้ว จึงทูลถามถึงพระนามและ
โคตรสกุลเป็นต้น แล้วทรงมอบถวายความ
เป็นใหญ่ทั้งปวง (ในราชอาณาจักรของ
พระองค์) แก่พระบรมโพธิสัตว์.

โพธิสัตว์โต "มยหิ มหาราช วตฺตูกาเมหิ
วา กิเลสกาเมหิ วา อตฺตโณ นตฺถิ. อหิ
หิ ปรมายิสฺมโพธิ ปตฺถยณฺโต นิกฺขณฺโต"ติ
อาห. ราชา อเนกปฺปกาเรน ยาจณฺโตปิ
ตสฺส จิตฺตํ อลภิตฺวา "อทุธา พุทฺโธ
ภวิสฺสติ, พุทฺธญฺเตน ปน ตยา ปจฺม
มม วิชิตํ อากนฺตพฺพนฺ"ติ วตฺวา นคร
ปวิญฺโจ.

พระบรมโพธิสัตว์ตรัสว่า "ขอถวายพระพร
ความต้องการด้วยวัตถุงาม หรือกิเลสงาม
ไม่มีแก่อาตมภาพ. ด้วยว่า อาตมภาพ
ปรารถนาพระปรมาภิไธมโพธิญาณ จึงได้ออก
บรรพชา." พระราชา แม่ทรงอ่อนนวย
ด้วยประการต่าง ๆ ก็ไม่สามารถโน้มน้าว
พระหฤทัยของพระบรมโพธิสัตว์นั้นได้ จึง
ตรัสว่า "พระองค์จักเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน,
แต่เมื่อพระองค์ ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
แล้ว พึงเสด็จมายังแคว้นแควนของหม่อมฉัน
ก่อน" ดังนี้แล้ว เสด็จคืนสู่พระนคร.

จ.ส.อ.สวาท เสนาขันธ์

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ นายไสว-นางบุญมี เสนาขันธ์

อด ราชคหิ วรรราชคหิ
 นรราชวเร นคริ ตุ กเต
 กิริราชวโร มุนิราชวโร
 มิคราชคโต สุกโตปิ กโต.

ก็ครั้งนั้น เมื่อพระนรราชเจ้าผู้ประ-
 เสริฐเสด็จขึ้นสู่พระนครราชคฤห์ ซึ่ง
 มีพระราชมณเฑียรอันล้ำเลิศแล้ว แม
 พระสุคตมุนีเจ้าผู้ประเสริฐ พระองค์
 ทรงเป็นผู้ล้ำเลิศ ดุจภูเขาลวง
 ก็ไต่เสด็จไปสู่ป่าของพญาสัตว์ (คือ
 ราชสีห์).

อด โพธิสัตโต อนุพุเพน จาริกิ
 จรมาโน อาพารญจ กาลามิ อุกกญจ
 รามปุตติ อุปสงกมิตฺวา อญจ สมาปตฺติโย
 นิพฺพตฺเตตฺวา "นายิ มคฺโค โพธิยา"^๑
 ติ สมาปตฺติภาวนิ อมนสิกริตฺวา^๒
 มหาปธานิ ปทหิตุกาโม อรุเวลิ คนฺตฺวา
 "รมณิโย วตายิ ภูมิภาโค"^๓ ตตฺถเว
 วาสิ อุปคนฺตฺวา มหาปธานิ ปทหิ.

ลำดับนั้น พระบรมโพธิสัตว์เสด็จ
 จาริกไปโดยลำดับ เสด็จเข้าไปหาอาพาร
 ดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบสรามบุตร
 ทรงยังสมาบัติ ๘ ให้เกิดแล้ว ทรงดำริว่า
 "นี่ไม่เป็นทางแห่งการตรัสรู้" จึงไม่ทรง
 สนพระทัยการเจริญสมาบัตินั้น ทรงมีพระ-
 ประสงค์จะตั้งความเพียรยิ่งใหญ่ จึงเสด็จ
 ไปยังตำบลอรุเวลา ทรงดำริว่า "พื้นที่
 บริเวณนี้รื่นรมย์จริงหนอ" ดังนี้ จึงเสด็จ

^๑ ม. โพธายาติ.

^๒ ฉ. อนลงฺกริตฺวา.

จ.ส.อ.สวาทิ เสนาขันธ

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ นายไสว-นางบุญมี เสนาขันธ

เข้าไปพำนักอยู่ในที่นั้นแล้ว ทรงตั้งความ
เพียรอันยิ่งใหญ่.

ลกฺขณปริศฺคาหกพฺราหฺมณานํ จตุตาโร
ปุตฺตา โภณฺทญฺโณ พฺราหฺมโณ จาติ
อิมํ ปญฺจ ชนา ปจฺมํเยว ปพฺพิตา
คามนิคมราชธานีสุ ภิกฺขวาจริยํ จรฺนฺตา
ตตฺถ โภธิสฺตํ สมนฺปาปฺณิสฺสุ.

พราหมณ์ ๕ คนเหล่านี้คือ บุตรของพราหมณ์
ผู้ทำนายพระลักษณะ ๕ คน และพราหมณ์
ชื่อ โภณทัณฺฑะ ผู้เป็นบรรพชิตรุ่นแรกที่เดียว
เที่ยวภิกขาจารอยู่ในคามนิคม และราชธานี
ทั้งหลายได้มาพบพระบรมโพธิสัตว์ ณ ที่ตำบล
อูรุเวลานั้น.

อด นํ ฉพฺพสุสานิ มหาปธานํ ปทหนฺตํ
"อิทานิ พุทฺโธ ภวิสฺสตี, อิทานิ
พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ติ ปริเวณสมฺมุชฺชนาทิกาย
วตฺตปฏฺิปปตฺติยา อุปฏฺจหฺมานา สฺนฺตีกา-
วจฺราวสุสฺส อเหสฺสุ. โภธิสฺตํโตปิ
"โกฏฺิปปตฺตํ ทุกฺกํ กริสฺสามี"ติ เอกตฺลิ-
ตฺถสุลาทีหิ วิตฺตินา เมสิ. สพฺพโสปิ
อาหารุปฺจฺเจทํ อกาสิ. เทวตาปิ
โลมฺกฺุเปหิ ทิปฺโพชฺชํ อุปหารยฺมานา
ปกฺขิปีสุ.

ครั้งนั้น บรรพชิตทั้ง ๕ มีความหวังอยู่ว่า
"บัดนี้ พระสิทธัตถราชกุมารจักเป็นพระ-
พุทธเจ้า, บัดนี้พระสิทธัตถราชกุมารจักเป็น
พระพุทธเจ้า"ดังนี้ จึงได้ดูแลปฏิบัติพระบรม-
โพธิสัตว์นั้น ผู้ทรงกระทำความเพียรอย่าง
ใหญ่อยู่ตลอด ๖ ปี ด้วยวัตรปฏิบัติมีการกวาด
บริเวณเป็นต้น ได้อาศัยอยู่ในสำนักของ
พระบรมโพธิสัตว์นั้นแล. แม้พระบรมโพธิสัตว์
ก็ทรงดำริว่า "เราก็จักทำทุกกริยาให้ถึง
ที่สุด" จึงทรงใช้เวลาไหลลงไปด้วย (การ
เสวย) อาหารมีเมล็ดงาและเมล็ดข้าวสาร

จ.ส.อ.สวาท เสนาพันธ์

อุทิศส่วนกุศลให้แก่ นายไสว-นางบุญมี เสนาพันธ์

อย่างละเมล็ดเดียวเป็นต้น. (ในที่สุด)
พระองค์ได้ทรงออกพระกระยาหารโดยสิ้นเชิง.
ฝ่ายเทวดาได้นำทิพย์โอชา ใส่เข้าทาง
ขุมพระโลมา.

อดสูส ตาย นีราหารตาย ปรม-
กิสภาวปุตตกายสูส สุวณฺณวณฺโณ กาโย
กาฬวณฺโณ อโหสิ, ทวตฺตีส มหาปุริส-
ลกฺขณานิ ปฏิจฺจนฺนานิ อเหสุ. อด
โพธิสตุโต ทุกฺกรการิกาย อนฺตํ คนฺตฺวา
"นายํ มคฺโค โพธิยา"ติ โอฟาริกํ
อาหารํ อahrtukaโม^๑ คามนิกเมสุ
ปิณฑาย จริตฺวา อาหารํ อหริ. อดสูส
ทวตฺตีส มหาปุริสลกฺขณานิ ปากติกานิ
อเหสุ, กาโย สุวณฺณวณฺโณ อโหสิ.

ครั้งนั้น พระบรมโพธิสัตว์ได้มีพระ-
วรกายถึงภาวะชุ่มผอมยิ่งนัก เพราะการอด
พระกระยาหารนั้น พระวรกายซึ่งเคยมี
พระฉวีวรรณประดุจทอง ก็กลับกลายเป็น
สีดำไป, พระมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ
ก็ได้อกปิด (คือไม่ปรากฏให้เห็น).
ครั้งพระบรมโพธิสัตว์ทรงถึงแล้วซึ่งที่สุดแห่ง
ทุกรกิริยา จึงทรงทราบว่ "นี่ไม่เป็นทาง
แห่งการตรัสรู้" ดังนี้แล้ว ทรงพระประสงค์
จะเสวยพระกระยาหารหายาบ (บำรุงพระ-
วรกายให้แข็งแรง) จึงเสด็จเที่ยวบิณฑบาต
ไปในหมู่บ้านน้อยใหญ่ทั้งหลายแล้วได้ทรงนำ
พระกระยาหารมา(เสวย). ต่อมาพระมหา-
ปุริสลักษณะ ๓๒ ประการของพระองค์ได้

^๑ ฉ. อาหาเรตุ.

กลับเป็นปรกติ, พระวรกายกลับมีพระฉวี-
วรรณดั่งทอง.

อถ ปญจวคฺคิยา ภิกฺขุ ทํ ทิสฺวา "อัย-
ฉพฺพสฺสํนิ ทุกฺกรการิกํ กโรนฺโตปิ
สพฺพญุตํ ปฏิวิชฺฌิตุํ นาสกฺขิ, อิทานิ
คามนิคมราชธานีสุ ปิณฺหาย จริตฺวา
โอฟาริกํ อาหารํ อหริยมาโน ก็
สฺกฺขิสฺสตี, พาหุสฺสลิโก เอส ปธาน-
วิพฺภนฺโต, ก็ โน อิมินา"ติ มหาปุริสํ
ปหาย พาราณสียํ อสิปตฺนํ อคมฺสุ.

ครั้งนั้น ภิกษุเบญจวคฺคิยเห็นดั่งนั้นจึงคิดว่า
"พระมหาสัตว์นี้ แม้ทรงกระทำทุกกริยาอยู่
ถึง ๖ ปีก็ไม่อาจจะแทงตลอดพระสัพพัญญุต-
ญาณได้, บัดนี้พระองค์เสด็จเที่ยวบิณฑบาต
ไปในหมู่บ้านน้อยใหญ่ และราชธานีทั้งหลาย
เสวยพระกระยาหารหยาบ (บำรุงพระ-
วรกายอยู่เช่นนี้) จักอาจ (แทงตลอด) ได้
อย่างไร, พระมหาสัตว์นี้ตั้งอยู่ในความ
มักมาก คลายความเพียรเสียแล้ว, จะมี
ประโยชน์อะไรแก่พวกเรา กับพระมหาบุรุษนี้"
ตั้งนี้แล้ว พวกนั้นละทิ้งพระมหาบุรุษเสียแล้ว
ได้ไปสู่ป่าอสิปตนะ (มฤคทายวัน) แขวง
เมืองพาราณสี.

อถ มหาปุริโส วิสาขปฺภุณฺณมายํ
อฺรุเวลายํ เสนานิกเม เสนากุญฺจมพิภฺสฺส^๒

ครั้นในวันเพ็ญเดือน ๖ พระมหาบุรุษ
เสวยข้าวมธุปายาสอันเทวดา ใส่ทิพยโอชา

^๑ ส. อ. เสนานินิคเม.

^๒ ส. อ. เสนานีกุญฺจมพิภฺสฺส.

น.ส.สุมาลย์ สิวะนาวิณ อุทิศให้นางวิมล เสวตวิมล

รองอำมาตย์โทขุนรักษาศนสาร(อ่อง เสวตวิมล) นางรักษาศนสาร.(จัน เสวตวิมล)

และนายปริศาเฉลิม เสวตวิมล

เกเห นิพพตฺตา สุชาตา นาม ทาริกา
อโหสิ. ตาย สมฺปสาทนชาตาย. ทินฺนํ
ปกฺขิตฺตทิวโพนํ มธฺปายาสํ ปริภุญชิตฺวา
สุวณฺณปาตี คเหตฺวา เนรณฺชราย ปฏฺิโสถํ
ชิปีตฺวา กาฬนาคราชํ สุปนฺตํ โพนฺเชสิ.

ไว้ซึ่งสาวน้อยชื่อสุชาตา ผู้เกิดในครอบครัว
ของเสนาภุม്മพี (คือนายทหารชั้นผู้ใหญ่
ผู้มั่งคั่ง) ในตำบลอรุเวลาเสนาภุม്മพีนั้น เกิด
ความเลื่อมใสถวายแล้ว ทรงถือถาดทองไป
ลอยทวนกระแสน้ำในแม่น้ำเนรัญชรา ได้ทำ
ให้พญากาฬนาคราชผู้กำลังหลับอยู่ให้ตื่นขึ้น.

อด โพนฺธิสฺสโต เนรณฺชราตีเร
สุรภิกฺขุสมฺมลงฺกเต นีโลภาเส มโนรม
สาลวเน ทิวาวิหารํ กตฺวา สายณฺห-
สมเย เทวตาหิ อลงฺกเตน มคฺเคน
โพนฺธิรุกฺขาภิมุโข ปายาสี. เทวนาคยฺกข-
สิทฺธาทโย ทิวเพหิ มาลาคนฺธวิเลปนเนหิ
ปุชฺชียิสฺสุ.

ลำดับนั้น พระบรมโพธิสัตว์ ทรงสำราญ
พระอิริยาบถในเวลากลางวันในป่าไม้สาละ
อันประดับด้วยดอกไม้มีกลิ่นหอม มีแสงสว่าง
สีเขียวน่ารื่นรมย์ใจ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา
ครั้นเวลาเย็น ทรงบายพระพักตร์ไปทาง
ต้นไม้มืดที่จะประทับตรัสรู้ เสด็จไปตามมรรคา
อันเหล่าเทวดาได้ตกแต่งไว้แล้ว. เทวดา
นาค ยักษ์ และนักสิทธิ์(ฤาษี)เป็นต้น ต่าง
พากันบูชาด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบ-
ไล้ทั้งหลายอันเป็นทิพย์.

ตสฺมี สมเย โสถฺถิโย นาม คิณฺหารโก^๑
ติณฺ อาทาย ปฏฺิปกฺเต อากฺขณฺโต มหา-
ปุริสฺสสฺส อากาเร ฌตฺวา อญฺจ คิณฺมุญฺฉิโย

ในสมัยนั้นพราหมณ์ชื่อ โสถถิยะ เป็นคนหาบ
หญา หาบหญาเดินสวนทางมา รู้อาการ
ของพระมหาบุรุษจึงได้ถวายหญา ๘ ก้า.

^๑ ส. อ. พุราหฺมณเณ.

น.ส.สุบาลย์ สิวะนาวิณ อุทิศให้นางวิมล เสวตวิมล
รองอำมาตย์โทขุนรักษานนสาร(อ่อง เสวตวิมล) นางรักษานนสาร(จัน เสวตวิมล)
และนายปริศาเฉลิม เสวตวิมล

อทาลี. โพธิสตโต คิณิ กเหตุวา พระบรมโพธิสัตว์ทรงรับหญ้าแล้ว เสด็จเข้า
 อสิตยชนคีรีสงกาส์ อัจจนุตมิว ทินกรชาล ไปสู่โคนต้นอัสสัตถโพธิพฤกษ์ อันเป็นต้นไม้
 สกททยมิว^๑ กรุณาสีถล สิตจฉายิ วิวิธ- ที่พระองค์ทรงชำนะ (หม่มมาร คือ กิเลส)
 วิหคคณสมุปาตวิริหิติ มนุหมาลุเตริตาย งามสกลใ้สอยู่ในบรรดาหม่มทั้งหลาย คล้าย
 มนสาชาย สมลจุกติ นจจนุตมิว ขุนเขาที่ฉาบด้วยสีเขียวคราม มีร่มเงา
 ปิตिया รณชมานมิว จ ตรุกณานิ วิโรจ- เย็นดุจดังแสงพระอาทิตย์ที่มีอาการเอื้อเพื่อ
 มานวิชยตรุมสัสตถโพธิรุกขมูลมุปนุตวา (อ่อนแสงลงในเวลาจวนค่ำ) (และ) คุงหนึ่ง
 อสัสตถุมราชิ ติกขตุคฺติ ปทกฺขิณิ กตุวา นำพระหฤทัยของพระองค์ อันเย็นด้วยพระ-
 ปุพฺพุตฺตรทิสภาเก จิตโต ตานิ คิณานิ กรุณา ปราศจากการมั่วสุมแห่งฝูงวิหคชนิด
 อकुเค กเหตุวา จาเลสิ. ตาวเทว ต่าง ๆ ประดับอย่างสวยงามด้วยลำกิ่งอัน
 จุทฺทสทฺโทถ ปลุลงโก อโหสิ. ตานิ จ หนาแน่นซึ่งกลมม่ออน ๆ พัดไปมา เป็นคุง
 คิณานิ จิตฺตกาเรน เลขาภิตานิ วิย พ้อนรำอยู่ด้วยความปลาบปล้ม (และ) เป็น
 อเหตุ. ราวกะว้ายินดีอยู่ ฉะนั้น พระองค์ทรงทำ
 ประทักษิณ พญาไม้อัสสัตถะ ๓ รอบ แล้ว
 ประทับยืนทางคานทิสอีสาน ทรงจับปลาย
 หญ้าเหล่านั้นสลัด. ในทันทีนั้น บัลลังก์สูง
 ประมาณ ๑๔ ศอก ก็ปรากฏขึ้น. และหญ้า
 เหล่านั้น ไ้เป็นประคูกถูกช่างเขียนวาด
 ลวกลายไว้ฉะนั้น.

^๑ ส. อ. นิชททยมิว.

น.ส.สุมาลย์ สีวันาวิน อุตฺตให้นางวิมล เสวตวิมล

รองอำมาตย์โทขุนรักษารณสาร(อ่อง เสวตวิมล) นางรักษารณสาร(จัน เสวตวิมล)

และนายปริศา เฉลิม เสวตวิมล

โพธิสตโต ตตฺถ จุทฺทสทฺถเถ คิณฺสนฺถเร
 ๑ ๑ คีสฺนฺธิปลฺลงฺกํ อามุชิตฺวา จตุรงฺค-
 สมนฺนาคตฺวีริยํ อธิฏฺฐหิตฺวา สุวณฺณปี้เส
 จปิตฺรชตฺกฺขนฺธํ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 โพธิกฺขนฺธํ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 มณฺนิคฺคเตน ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 นิสีหิ. ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 โพธิอํกุรา ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 ปวาฬ่า ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑

พระบรมโพธิสัตว์ ทรงกุ่มบัลลังก์ (นั่งสมาธิ)
 ๓ สันธิ บนเครื่องบุลาศคือหญ้าสูง ๑๕ ศอก
 นั้น แล้วทรงอธิษฐานความเพียรอันประกอบ
 ด้วยองค์ ๔ ประทับนั่งผินพระปฤษฎางค์
 ไปทางต้นโพธิ์ ซึ่งสูงประมาณ ๕๐ ศอก
 รวาท่อนเงินที่เขาตั้งไว้บนตั้งทอง มีกิ่ง
 โพธิ์ทั้งหลายกั้นอยู่ในเบื้องบน (พระเคี้ยว)
 ตั้งกั้นไว้ด้วยฉัตรแก้วมณี. หน่อโพธิ์ (คือ
 เมล็ดสุกแดงอ่อน) หล่นลงมาบนจีวรอันมีสี
 กุจทองของพระบรมโพธิสัตว์นั้นงามสุกใส กุจ
 หนึ่งแก้วประพาฬที่วางไว้บนแผ่นดินทองฉะนั้น.

โพธิสตฺเต ปน ตตฺถ นิสินฺนเนยฺว
 วสฺวตฺตีมาโร เทวปฺตฺโต "ลิตฺถตฺถกฺกมาโร
 มม ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 ติกฺกมิตฺมสฺส ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑
 อาโร เจตฺวา ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑

ก็เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ประทับนั่งบน
 (รัตน)บัลลังก์นั้นแล้ว วสวัตตีมารเทพบุตร
 คิดว่า "ลิตถตถกุกุมารมีความปรารถนาจะ
 ลวงพินวิสัยของเรา, บัดนี้ เราจักไม่ให้
 ลิตถตถกุกุมารนี้ลวงพินไปได้" ตั้งนี้แล้ว
 บอกเนื้อความนั้นแก่กองทัพมาร แล้วยกกองทัพ
 มารออกไป.

๑-๑ ลี. อี. อีเม ปาสา น ทิสฺสนฺติ.

๑ นั่งสมาธิ ๓ สันธิ คือ นั่งขัดสมาธิ ได้
 ขนาดเท่ากันทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านหน้า
 ๑ ด้าน ข้าง ๒ ข้าง.

น.ส.สุมาลย์ สีวันาวิน อภิเศกให้นางวิมล เศวตวิมล
 รองอำมาตย์โทขุนรักษาราชการ (อ่อง เศวตวิมล) นางรักษาราชการ (จัน เศวตวิมล)
 และนายปรีดาเฉลิม เศวตวิมล

สา กิร มารเสนา มารสฺส ปุรโต ไต่ยีนว่า พญาमारมีเสนามารนั้นเป็นกอง-
 ทวาทสโยชนา อโหสิ, ตถา ทกฺขิมโต จ หนา เป็นระยะทางยาวถึง ๑๒ โยชน์,
 วามปสฺสโต จ, ปจฺฉโต ปน จกฺก- ปีกขวาและปีกซ้าย ข้างละ ๑๒ โยชน์
 วาพปริยนต์ กตฺวา จิตา, อุทฺธ เหมือนกัน, ส่วนกองหลังตั้งขบวนจรดขอบ
 นวโยชนพฺเพธา อโหสิ. ยสฺสา ปน จักรวาล, ข้ำเบื้องบนสูงขึ้นไปถึง ๘ โยชน์.
 อุन्नทนฺติยา สทฺโท นวโยชนสทฺสโต^๑ เสียงก็ก้องกัมปนาท ไต่ยีนไปไกลถึง
 ปฏฺจาย ปจฺวิอุทฺทริยนสทฺโท วีย สฺยฺยติ. เก้าพันโยชน์ราวกับเสียงแผ่นดินถล่มทลาย.

ตสมฺมี สมเย สกฺโก เทวราชา วิชยฺตุตฺตรํ ในสมัยนั้น ท้าวสักกเทวราชได้ประทับยืน
 นาม สงฺขํ ธมฺมาโน อฏฺจาสิ. โส กิร เป่าสังข์ชื่อวิษุคระอยู่. ไต่ยีนว่าสังข์นั้นมี
 สงฺโข วิสทฺถสฺสติโก อโหสิ. ขนาดยาว ๑๒๐ คอก.

ปญฺจสิโข คนฺธพฺพเทวปฺตุโต ติกาวุทายตํ คนธรรพเทพบุตร^๑ ชื่อว่า ปญฺจสิชะ ถือพิณ
 เพฬฺวปณฺฑูวีนํ อาทาย วาทยมานो สึเหลื่องจุจผลมะตูม (สุก) ยาว ๓ คาพยุต
 มงฺกलयฺตุตานี กิตานี คายมานอ อฏฺจาสิ. ตึคอยู่ ยืนขับเพลงขับที่ประกอบด้วยคำอัน
 สฺยามो เทวราชา ติกาวุทายตํ สรทสมย- เป็นมงคล. ท้าวเทวราชสุยามถือจามรทิพย์
 รชนิกรสฺสสิริกํ ทิพฺพจามรํ คเหตุวา มนฺทํ อันมีสิริกัจจวงร์ชนีกร ในฤคสูตรท ยาว ๓
 มนฺทํ พีชยมานอ อฏฺจาสิ. คาพยุต ยืนโบกอยู่ซ่า ๆ.

^๑ ขาดกฏฺจกถา. โยชนสทฺสโต,
 โป. โยชนสทฺสโต.

^๑ คนธรรพ คือชาวสวรรค์พวกหนึ่งเป็น
 บริวารท้าวอตรฐ มีความชำนาญใน
 วิชาดนตรีและขับร้อง.

น.ส.สุบาลย์ ลีระนาวิณ อุทิศให้นางวิมล เศวตวิมล
 ร่องอำมาตย์โทขุนรักษาสนสาร(อ่อง เศวตวิมล) นางรักษาสนสาร(จัน เศวตวิมล)
 และนายปริศา เฉลิม เศวตวิมล

ม. - พ. ๒ - ๓๖
 มหฺรฺตณฺวิลาสินี

พรหฺมา จ สหฺมปติ ติโยชนวิตถตฺตํ พุติยมิว
บุญฺณจนฺท์ เสดจจฺตตํ ภควโต อุทฺธ
ธาเรตฺวา อฏฺจาสิ.

และ ท้าวสหัมบดีพรหม ได้ยื่นก้นเศวตฉัตร
กว้าง ๓ โยชน์ ดุจพระจันทร์เพ็ญดวงที่ ๒
ถวายเป็นเบื้องบน (พระเคียร) พระผู้มี-
พระภาคเจ้า.

มหากาโฬปี นาคราชา อสีติยา
นาคนาฏกสทสฺเสหิ ปริวฺโต อุตฺตีสตานี^๑
ปวตฺเตนฺโต มหาสฺตตํ นมสฺสมาโน
อฏฺจาสิ.

แมพญามหากาฬนาคราชา ผู้นั้นเหล่านาค
นักฟ้อน ๘ หมั้นแวดล้อมแล้ว ได้ยั้งการสวด
พระคุณตั้ง ๑๐๐ ครั้ง ให้เป็นไปยืนนมัสการ
พระมหาสัตว์อยู่.

ทสฺสุ จกฺกฺวาพสทสฺเสสุ เทวตาโย
นानาวิเวหิ สุรภิกฺขุสุมทามธฺมปฺจฺญาทีหิ
ปฺชยมาณา สาธุการํ ปวตฺตยมาณา อฏฺจฺสู.

เทวตาทั้งหลายในหมื่นจักรวาล บูชาอยู่ด้วย
พวงดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมและจุดเทียนรูปเป็นต้น
พากันยื่นแซ่ของสักการอยู่โดยวิธีต่าง ๆ.

อถ มาโร เทวปฺตฺโต ทิยพฺพ-
โยชนสติกํ ทิมคิริสิขรสทิสํ ปรมรฺุจิริทสฺสนํ
คิริเมขลํ นาม รตนขจิตวรวารณํ
อริวารณวารณํ อภิริหิตฺวา พาหุสทสฺสํ
มาเปตฺวา อคฺคหิตคฺคหณฺณ นานาวุชานี
อคฺคหา เปสิ.

ลำดับนั้น มารเทพบุตรขึ้นขี่ข้างชื่อ
คิริเมขล ซึ่งมีความ (สูง) ๑๕๐ โยชน์
เชนกับยอดเขาทิม(พานต์) แลดูงามยิ่งนัก
เป็นข้างตัวประเสริฐขจิตด้วยรัตนะทั้งหลาย
เป็นข้างป้องกันข้าศึกศัตรู เนรมิตแขนพัน
หนึ่ง (แต่ละแขน) ให้ถืออาวุธนานาชนิด
โดยถือชนิดที่ไม่ซ้ำกัน.

^๑ ฉ. อุตฺตีสกิตตานี.

น.ส.สุมาลย์ สีวันาวิน อุตฺตีสกิตฺตานิ วิมล เศวตวิมล
รองอำมาตย์โทขุนรักษารณสาร(อ่อง เศวตวิมล) นางรักษารณสาร(จัน เศวตวิมล)
และนายปริศาณณิสม เศวตวิมล

มารปริสาปี อสิพรสุสรสตุคิสพลา สมุส-
 ลีตธนุสสลผลาลสงุกกุนตโตมรอุปปลลคัพวล-
 ยกณยกปุปณจกุกกฏกธารา รุรุสีหขคฺคสร-
 ภวราหพฺยคฺควานโรรรคมชฺชาโรลูกวทนา
 มหีสปสทฺตฺตฺรจฺจทิตฺทาทิตฺทนา จ นานา-
 ภีมวิรูปพีภจฺจกายา มนุสฺสยกฺขปิสาจ-
 สทิสกายา จ มหาสตุตฺตํ โภธิสตุตฺตํ
 โภธิมุเล นิสินฺนํ อชฺโฆตฺตฺตรมานา คนฺตฺวา
 ปรีวารยิตฺวา มารสฺส สนฺทุเทสฺสํ สมุทิกฺข-
 มานา อฏฺฐจาลิ.

ทั้งบรรดาบริษัทพญามาร(กลางเหล่า)กุมดาบ
 ขวาน ศร หอก อันหลากหลาย ต่างแบกธนู
 สาก ผลาล^๑ ขอ หลาว หอกซัด ก้อนหิน
 ไมค้อน บ่วง^๒ หอก มีดตัดอวัยวะ และ
 จักรมีคมรอบตัว (ลักษณะกลมและคม)
 (กลางเหล่า) มีใบหน้าเหมือนกวาง ราชสีห์
 แรด นางเห็น หมู เสือโคร่ง ลิง งู แมว
 และนกฮูก (กลางเหล่า) มีใบหน้าเหมือน
 ควาย เนื้อฟาน มา และช่างพลาย เป็นตน
 (กลางตน)มีร่างกายน่ากลัว น่าเกลียด และ
 น่าสะอิดสะเอียนต่าง ๆ (กลางเหล่า) มี
 ร่างกายคล้ายมนุษย์ ยักษ์และปีศาจ พากันไป
 กรุมรุมพระมหาสัตว์บรมโพธิสัตว์ ซึ่งประทับ
 นั่งที่โคนต้นโพธิ์ แล้วยืนล้อมไวรอกอยคำสั่ง
 ของ (พญา) มารอยู่.

คโต มารพเล โภธิ- แต่เมื่อกองทัพมารยกเข้าประชิด
 มณฑมุปสงกมนฺเตเยว เตสฺสํ สกุกาที่นํ กวางไม้โพธิ์ (ที่ประทับของพระมหาสัตว์)

มธุรัตถวิลาสินี ป. - พ. ๒ - ๓๖

^๑ ส. อ. ผาลิ.

^๑ เหล็กสำหรับสวมหัวหมู เครื่องไถนา.

^๒ เชือกทำเป็นวงรูปได้ สำหรับคล้อง.

น.ส.สุมาลย์ สีวันาวิน อุตฺตฺสให้นางวิมล เสวตวิมล
 รองอำมาตย์โทขุนรักษานนสาร(อ่อง เสวตวิมล) นางรักษานนสาร(จัน เสวตวิมล)
 และนายปรีดาเฉลิม เสวตวิมล

เอโกปิ จาคู นาสกฺขิ. สมมุข-
สมมุขภูจาเนเนว ปลายีสุ. สกฺโก ปน
เทวราชา ตํ วิชยตุตฺตรสงฺขํ ปิฏฺฐิยํ
กตฺวา ปลายิตฺวา จกฺกฺวาฬมุขวภูฏิยํ
อฏฺฐจาสิ.

มหาพฺรหฺมา เสดจฺจตุตฺตํ จกฺกฺวาฬโกฏิยํ
จเปตฺวา พฺรหฺมโลกเมว อคฺมาสิ. กาโฬ
นาครราชา สพฺพนาฏกานิ จตฺเตตฺวา
ปจฺวิยํ นิมุขฺชิตฺวา ปญฺจโยชนสติกฺกํ
มญฺเชริกนาคภวณํ คนฺตฺวา หตฺถเน มุขํ
ปิทฺทิตฺวา นิปชฺชิ. เอกเทวตาปิ ตตฺถ
จาคู สมตฺถา นาม นาโหลสิ.

มหาปุริโส ปน สุญฺญวิมานे มหาพฺรหฺมา
วिय เอกโกว นิสฺสีทิ. "อิทานิ มาโร
อาคมิสฺสตี"ติ ปจฺมเมว อเนกรูปานิ
อนิฏฺฐานิ ทุนฺนิมิตฺตานิ ปาตุรเหสุ.

เท่านั้น บรรดาเทพเจ้าเหล่านั้น มีท้าว-
สักกะเป็นต้นแม่พระองค์หนึ่ง ก็มีอาจจะ
ดำรงอยู่ได้. ต่างพากันหนีไปตามที่ตรง
หน้า ๆ ที่เดียว. ฝ่ายท้าวสักกเทวราช ได้
ลากสังขวิษยุตระนั้น เสด็จหนีไปประทับขึ้น
ที่ขอบปากจักรวาล.

ท้าวมหาพรมได้วางเศวตฉัตรไว้ที่สุกจักร-
วาลแล้วรีบไปสู่พรมโลก. พญากาฬนาค-
ราช ทิ้งนักพ่อนทั้งหมด ได้ดำดิ่งไปสู่ภพนาค
อันเป็นมณเฑียรที่สถิต (มีเนื้อที่) ประมาณ
๕๐๐ โยชน์ นอนเอามือปิดหน้า. ไม่มี
เทวดาแม่ตนหนึ่ง ชื่อว่าสามารถที่จะดำรง
อยู่ ณ ที่นั้นได้.

ส่วนพระมหาบุรุษประทับนั่งอยู่ แต่เพียง
พระองค์เดียวเท่านั้น จุณหนึ่งท้าวมหาพรม
นั่งอยู่ในสุญฺญวิมาน ฉะนั้น. ทุนฺนิมิต(นิมิต
ชั่วร้าย) ไม่น่าปรารถนาเป็นอเนกประการ
ได้มาปรากฏก่อนทีเดียว (เป็นเหตุให้รู้ว่า)
"พญามารจักมาในบัดนี้แหละ."

น.ส.สุมาลย์ สีวะนาวิน อุทิศให้นางวิมล เศวตวิมล

รองอำมาตย์โทขุนรักษาธนสาร (อ่อง เศวตวิมล) นางรักษาธนสาร (จัน เศวตวิมล)

และนายปริศาเฉลิม เศวตวิมล

ปมตตพนฺธุสฺส จ ยุตฺตกาเล
ติโลกพนฺธุสฺส จ วตฺตมาเน
อุกฺกา สมนฺตา นิปตฺติสุ โฆรา
ธฺมณฺธการา จ ทิสฺสา อเหตุสฺสุ.

ในเมื่อกาลยุตฺตนาของพญามาร ผู้มี
เทวบุตรผู้ประมาท เป็นพวกพ้องกับ
พระมหาบุรุษผู้มีชาวโลกทั้ง ๓ เป็น
พวกพ้อง กำลังจะดำเนินไป (นั่น)
อุกกาบาด (แสงสว่างเป็นก้อนตกลง
มาจากอากาศ) อันร้อนแรง ก็ได้ตกลง
มาโดยรอบ และทิศทั้งหลาย
ได้มืดมืดไปทั่วยกวัน.

อเจตนา'ยมฺปิ สเจตนา ยถา
คตา วิโยคํ ปติเนว กามินี
ลเตว วาตาทิหตา สสาครา
ปกมฺปิ นานาสโรธฺรา มहीं.

แผ่นดินอันตรงไวซึ่งสระต่างๆ พร้อม
ทั้งมหาสมุทรแม่น้ำ ไม่มีจิตใจเลย
ก็เหมือนต้งมีจิตใจ ไท่หวั่นไหวแล้ว
ดุจหญิงงามถึงความพลัดพราก จาก
สามี (และ) เหมือนต้งเครื่องเถา
ถูกลมกระทบแล้วฉะนั้น.

อเหตุสฺสุ'มฺหุชฺชุตชลา สมุทฺทา
วหฺสีสุ นชฺชโช ปฏฺฐิโลมเมว
ภูฏานี นานาตรสฺมฺภูฏานี
ภคฺตฺวา^๑ ทิรีนํ ปจฺวี ภาซีสุ.

(มหา)สมุทร มีน้ำปั่นป่วน แม่น้ำ
ทั้งหลายก็ไหลทวนกระแส (ขึ้นทาง
เหนือ) ยอดเขาทั้งหลายที่มต้นไม้
นานาชนิดขึ้นอยู่ติดต่อกัน ก็หักทำลาย
ลงสู่แผ่นดิน.

มธุรัตถวิลาสินี ม.-ท.๒-๓๖

^๑ ม. เจตฺวา.

ปวายี วาโต ผรุโส สมนุตตา
 นิกุโฆสสทโท^๑ ตุมุโล อโหสิ
 ภชิตถ โฆรํ รวีรนุทธการํ
 กพนุทธรูปํ คคเน จริตถ.

เอวंपการํ อสิवं อนิน္จํ
 อากาสกํ ภูมิตถญจ โฆรํ
 อเนกรูปํ กิร ทุนุณิมิตตํ
 อโหสิ มาราคนเน สมนุตตา.

ตํ เทวเทवं อภินนุตฺตกาเม
 กามํ ตู ทิสฺสุวา ปน เทวสฺมา
 หาหาคี สทฺทํ อนุกมฺปมานา
 อกฺสู สทฺธิ อมรจฺจนาคี.^๒

ลมอันแรงกล้าพัดกระหน่ำมาโดยรอบ
 เสียงดังก็ก้องสนั่นหวั่นไหว ความ
 มีคิมิตของพระอาทิตย์ อันน่าพิงกลัว
 ก็ไต่แทรกซ่อนเข้ามา ร่างผีหัวขาด
 ก็ไต่ทองเที่ยวไปในท้องฟ้า.

โดยยี่นว่า ทุนุณิมิตทางอากาศ และ
 พันดิน มีประการ(ตั้งกล่าว) อย่างนี้
 เป็นที่ไม่สบายไม่นาปรารธนา นาพิง
 กลัวอเนกประการ ไต่มีขึ้นโดยรอบ
 เพื่อพญามารจะ(ยกทัพ)มา.

ก็หุ้มเทวดาผู้ชาย พร้อมทั้งเหล่า
 เทวดาผู้หญิง เมื่อใดแลเห็นพญามาร
 ปรารธนาจะมาเฉพาะพระมหาสัตว์ผู้
 ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย(มีใจ)
 สงสาร จึงพากันส่งเสียงร้องว่า ฮ่า
 ฮ่า.

^๑ ฉ. นิฆฏฐสทโท.

^๒ โป. อมรคคณหิ.

๑ ัจฉาปิ ปสฺสึสุ สุนทรูปํ
ทิสาวิตฺตาสุ ปลายมานํ
สอนฺตํ ตํ สพลํ อเนกํ
หตุเถ จ ญฺจ ปาตา ตยีสฺสุ?

แต่ภายหลังหมู่เทวดาผู้ชาย เป็นคน
เหล่านั้น ก็ได้เห็นพญามารนั้น พร้อม
ทั้งพอลมารเป็นอันมาก มีรูปอันฝืด
แล้ว กลัวตาย หนีไปในทิศน้อย
ทิศใหญ่ พญามารพร้อมทั้งพอลมาร
เหล่านั้น ไล่พากันปล่อยมือและคาม
(กระบี่เป็นต้น) ไล่ตกลองแล้วหนีไป.

วิหงฺกมานํ คุรุโฬว มชฺฌเณ
มชฺฌเณ มิกานํ ปรมโฆว สึโห
มหายโส มารพลสฺส มชฺฌเณ
วิสาร์โท วิตภโย นิสึทึ.

พระมหายศทรงเป็นผู้แกว่งลาปราศ-
จากความกลัว ประทับนั่งในทาม-
กลางกองทัพนมาร กุจครุทในทาม-
กลางฝูงนก (และ) กุจลีหะผู้สูงที่สุด
ในทามกลางฝูงมฤค ฉะนั้น.

๑-๑ อถ มาโร "สิทฺถตฺถํ ภูิสฺวาเปตฺวา
ปลาเปสฺสามึ"ติ วาตวสฺส ปาสาวปฺพรณฺจ-
๒ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ลำดับนั้น มารคิดว่า "เรายัง
สิทธัตถะให้กลัวแล้วหนีไปเสีย." ดังนั้นเมื่อ
ไม่อาจจะให้พระบรมโพธิสัตว์หนีไปด้วยฤทธิ์

๑-๑ โป. ส. อ. เอตฺถนฺตเร อัย คากา
นตฺถิ.

๒ ฉ. วาตวสฺส ปฺพรณวสฺส ปาสาววสฺส ปุณ
องฺคารกุกฺกุฬวาลุกกอล'นฺธการวฺฐิจฺหิ.

มารอิทธิหิ โภธิสตุตฺถํ ปลาเปตฺถุ อสกุโกนุโต
 กุฑฺธมานโส "กั ภาณํ ติฏฺฐถ, อิมํ
 สิทธิคฺคตฺถมสิทธิคฺคตฺถํ กโรถ, คณฺหถ หนถ
 ฉินฺทถ พนฺธถ น มุญฺจถ ปลาเปถา"ติ
 มารปริสํ อาณาเปตฺวา สยญฺจ คิริเมฆลสฺส
 ขนฺธํ นิสิตฺถวา เอเกน กเรน สํ
 ภมยฺนุโต โภธิสตุตฺถํ อุปสงฺกมิตฺถวา "โก
 สิทธิคฺคตฺถ อญฺจห ปุลฺลงฺกา"ติ อาห.
 มารปริสาปิ มหาสตุตฺถสฺส อติโฆรํ ปีมกาลี.

๑ อถ มหาปุริโส "กทา เต ปุริตา มาร
 ปุลฺลงฺกตฺถาย ปารมี"ติอาทีนํ วจนานํ
 วตฺวา ทกฺขิณฺหตฺถํ ปจวี นินฺนาเมสิ.
 ตจฺขณฺณเวย จุทฺทสฺสทสฺสาธิกานํ ทสฺส๒

แห่งมาร ๘ อย่างคือ หาฝนลมพายุ หาฝนหิน
 หาฝนเครื่องประหาร หาฝนถ่านเพลิง หาฝน
 เถาริ่ง^๑ หาฝนทราย หาฝนเปลือกถม และ
 หาฝนความมืด จึงผูกใจโกรธสั่งบังคับบริษัท
 (คือบริวาร) มารว่า "ณะเฮย พวกเจ้า
 ม้วยืนเฉยอยู่ไย, จงทำสิทธัตถะนี้ไม่ให้เป็น
 สิทธัตถะ, จงจับ จงฆ่าเสีย จงตัด (เป็น
 ทอน ๆ) จงผูกไว้ จงอย่าปล่อยให้หนีไปได้"
 ดังนี้ ส่วนตนเองนั่งบนคอช้างคิริเมฆล เอา
 มือข้างหนึ่งควงธนู เข้าไปไกลพระบรม-
 โภธิสตุตฺถแล้วกล่าวว่า "ดูกรสิทธัตถะผู้เจริญ
 ท่านจงลุกขึ้นจากบัลลังก์" ดังนี้. แมบริษัท
 (บริวาร) ของมารก็ได้ทำการบีบบังคับพระมหา-
 สัตว์ อย่างน่าฟังกลัวยิ่งนัก.

ลำดับนั้น พระมหาบุรุษตรัสคำทั้งหลายมีอาทิ
 ว่า "ดูกรมาร ท่านได้บำเพ็ญบารมีทั้งหลาย
 เพื่อประโยชน์แก่บัลลังก์ (นี้) มาแต่เมื่อไร"
 ดังนี้แล้ว ทรงน้อมพระหัตถ์เบื้องขวา ลงสู่

๑-๑ โป. ส. อ. อิม ปาจา นคฺคิ.

๑ เถาริ่ง คือ เถาถ่านที่ร้อนระอุ.

สี่หุตสโยชนพหลานิ ปจวิสนุธารกานิ แผ่นดิน. ในขณะนั้นเอง ลมและน้ำซึ่งหนา
 วาคุทกานิ ปจมี กมุเปตฺวา ตทนนฺตรํ หนึ่งล้านหนึ่งหมื่นสี่พันโยชน์ ที่หนุนแผ่นดินอยู่
 จตฺนหุตาธิกทฺวิโยชนสฺตสฺสพหลา อัย ไคสะเทือนเลื่อนลั่นขึ้นก่อน ต่อจากนั้น
 มหาปจวี ฉธา ปกมฺปิตุถ. อุปริ มหาปฐพีซึ่งหนาสองแสนสี่หมื่นโยชน์ ก็ไค
 อากาเส อเนกสฺสสุสานิ วิชฺชุลตา จ ห้วนไหวขึ้น ๖ ส่วน^๑ ในอากาศเบื้องบน
 อสนี จ ผลิสฺสุ. อถ คิริเมฆลทฺริทอ สายฟ้าแลบและอสนี่ (बाद) หลายพันสาย
 ชณฺณฺเคน ปติ. มาโร คิริเมฆลกุขนฺธเช ก็ผาลงมา. ครั้นแล้วช่างคิริเมฆลไคคฺคา
 นิลินฺโน ภูมิมิ ปติ. มารปฺริสาปิ ลง. พญามารนั่งอยู่บนคอช่างคิริเมฆลก็หล่น
 ทิสาวิตฺติสาสุ ภูสมฺภูจฺ วิย วิกิริสฺสุ^๒ ลงมาที่พื้นดิน. แม่บริษัท(บริวาร)ของมาร
 ก็แตกกระจัดกระจายกันไป ในทิศน้อยใหญ่
 ทั้งหลายเหมือนกำแหงเกลบจะนั้น.

อถ มหาปุริโสปิ ตํ สมารํ ลำดับนั้น แม่พระมหาบุรุษ ทรงกำจัด
 มารพลํ ขนฺติเมตฺตาวิริยปญฺญาทีนํ อตุตฺตโน ช่างคิริเมฆลนั้น พร้อมทั้งพญามาร (และ)
 ปารมีนมานุภาเวณ วิทฺธํเสตฺวา ปจม- พลมาร ด้วยอำนาจพระบารมีทั้งหลายของ
 ยาเม ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสริตฺวา พระองค์มีขันติบารมี เมตตาบารมี วิริย-
 มชฺฉิมยาเม ทิพฺพจักขุ วิโสเธตฺวา บารมี และปัญญาบารมีเป็นต้น ครั้นเวลา

^{๑-๑} โป. ส. อ. อิม ปาชา นตฺถิ.

^๑ แผ่นดินไหว ๖ ส่วน คือ
 ๑. ด้านทิศตะวันออก ๒. ด้านทิศตะวันตก
 ๓. ด้านทิศเหนือ ๔. ด้านทิศใต้
 ๕. กลางแผ่นดิน ๖. รอบ ๆ แผ่นดิน

ปัจจุบันสมเเย สัพพพุธานัน อาจิณฺเณ ปฐมยามทรงระลึกถึงบุพเพนิวาส ในเวลา
 ปัจจุบันกาลเร ฌาณ โอตทาเรตฺวา มัชฌิมยาม ทรงชำระทิพยจักขุให้หมดจด
 อานาปานจตุตถชฺฌานัน นิพฺพตฺเตตฺวา ครั้นเวลาปัจจุสมัย (ใกล้รุ่ง) ทรงยัง
 ตเมว ปาทกั กตฺวา วิปัสสนัน พระญาณให้ยังลงในปัจจุอาการที่พระพุทฺธ-
 ฺวทุฒเตตฺวา มคฺคปฏฺฐิปาฎิยา อธิคเตน เจาทุกพระองค์ เคยทรงประพฤติมาแล้ว
 จตุตถมคฺคเคน สัพพกิเลเส เชเปตฺวา ทรงยังอานาปานจตุตถฌาน ให้บังเกิดขึ้น
 สัพพพุทฺธคฺเณ ปฏิวิชฺฌิตฺวา สัพพ- ทรงกระทำอานาปานจตุตถฌานนั้นนั้นแล ให้
 พุทฺธาจิณฺณ : เป็นบาทเจริญวิปัสสนา (ต่อไป) ทรงยัง
 กิเลสทั้งหมดให้สิ้นไปแล้วด้วยมรรคที่ ๔ ที่
 พระองค์ทรงบรรลุแล้ว โดยลำดับแห่งมรรค
 ทรงแทงตลอดพระพุทฺธคุณทั้งหมดแล้ว ทรง
 เปล่งพระอุทานที่พระพุทฺธเจ้าทุก ๆ พระองค์
 เคยทรงประพฤติมาว่า :

"อเนกชาติสังสารี
 สนฺธาวิสุตฺติ อนิพฺพิตฺติ
 คหการี คเวสนฺโต
 ทุกฺขา ชาตี ปุณฺปนฺนํ.
 คหการก ทิฏฺโฐจสิ
 ปุณฺ เคหนฺ น กาทสิ

"เราแสวงหานายช่าง ผู้สร้างเรือน
 (คือตัณหา) เมื่อยังไม่พบจึงได้เที่ยว
 เวียนตายเวียนเกิด นับชาติไม่ถ้วน
 ความเกิดหลายครั้งเป็นทุกข์. กูกร
 นายช่างผู้สร้างเรือนเราพบท่านแล้ว
 ท่านจะสร้างเรือนไม่ได้อีกต่อไป

คุณเสนอ - คุณราศรี อินทรสุขศรี อุทิศให้บิดา มารดา
 พันเอกหลวงเจริญเนติศาสตร์-นางพรรณษา เจริญเนติศาสตร์

สพฺพา เต ผาสูกา ภคฺคา
คหณฺฏํ วิสฺสงฺขตฺ:
วิสฺสงฺขารคตฺ-จิตฺตํ
คณฺหานํ ชยฺมชฺฌคฺคา"^๑
อุทานํ อุทาเนสิ.

เราหักซี่โครง (คือกิเลสทั้งปวง)
ของท่านหมดแล้ว เราทำลายยอด
เรือน (คืออวิชชา)แล้ว. จิตของ
เราถึงแล้วซึ่งวิสังขาร (คือนิพพาน)
เราได้ถึงความสิ้นไป แห่งตัณหา
ทั้งหลายแล้ว" ดังนี้.

^๑ พ. ๖. ๒๔/๓๔-๓๖.

สันติเกนิทานกถา

อุทานิ อุทาเนตฺวา นิสินฺนุสฺส
 ภควโต เอตทโหสิ "อหิ กปฺปสฺต-
 สหสฺสาธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ
 อิมสฺส ปลฺลงฺกสฺส การณา สนฺธาวิ,
 อยฺ เม ปลฺลงฺโก วิชยปลฺลงฺโก
 มงฺคลปลฺลงฺโก, เอตฺถ เม นิสินฺนุสฺส
 ยาว สงฺกปฺโป น ปริพฺพฺโณ, น ตาว
 อโธ วุฏฺฐหิสฺสามิ"ติ อเนกโกฏฺฐิ-
 สตสฺสสฺสงฺขา สฺมาปคฺติโย สฺมาปชฺชนฺโต
 สตฺตาทิ ตตฺถเว นิสีทิ, ยิ สนฺธาย
 วุคฺติ "อถ โข ภควา สตฺตาทิ
 เอกปลฺลงฺเกน นิสีทิ วิมุตฺติสฺข-
 ปฏฺฐิสฺเวทิสฺส"

อถกจฺจานิ เทวตานิ "อชฺชาปิ
 ตาว นุน สิหฺตฺตฺตสฺส กตฺตพฺพกิจฺจํ อตฺถิ.

สันติเกนิทานกถา

คำที่พระธรรมสังคากาจารย์กล่าว
 ไว้ว่า "ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว (ขัดสมาธิทำ
 เคียว) เสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ วัน" ทั้งนี้เป็น
 อาทิ นั้นหมายถึงว่าเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ประทับนั่งแปลงพระอุทานแล้ว ได้ทรงคิด
 ดังนี้ว่า "เราเที่ยวเวียนตายเวียนเกิดมา
 แล้ว ตลอดเวลา ๔ อสงไขยกัปแสนกัป
 ก็เพราะบัลลังก์นี้เป็นเหตุ, บัลลังก์ของเรา
 นี้ เป็นบัลลังก์แห่งความชนะวิเศษ เป็น
 บัลลังก์อันเป็นมงคล, ตราบใดที่เรายังนั่ง
 อยู่บนบัลลังก์นี้ ความดำริยังหาเต็มบริบูรณ์
 ไม่, ตราบนั้นเรายังไม่ลุกขึ้นจากบัลลังก์นี้"
 ดังนี้ จึงประทับนั่งเข้าสมาบัติอันนับได้หลาย
 แสนโกฏฐิ อยู่ ณ บัลลังก์นั้นแหละตลอดสี่ปาด้า.

ลำดับนั้นเทวดาบางเหล่าเกิดความ
 ประวิตกว่า "กิจที่พระสิทธัตถะจะต้องทำแม่

๑ วิ. มหา. ๔/๔ ปฏฺฐเจ.

ปลุลงฺกสุมี หิ อาลยํ น วิชหตี"ติ
 ปรีวิตกโก อุทปาที. อถ สตุถา เทวตานํ
 วิตกุกํ ญตฺวา ตาสํ วิตกฺกุปสมนตฺถํ
 เวหาสํ อพฺภุกคณฺตฺวา ยมกปาฎิหารียํ
 ทสฺเสสสี.

ในวันนี้ คงยังมีอยู่แน่นอน. เพราะว่าพระ-
 องค์ยังทรงละความห่วงใย ในพระบัลลังก์
 ไม่ได้." ลำดับนั้น พระบรมศาสดาทรง
 ทราบความคิดของเทวดาทั้งหลาย เพื่อจะ
 ทรงระงับเสียซึ่งความคิดของเทวดาเหล่า-
 นั้น จึงเสด็จเหาะขึ้นไปยังกลางหาว แล้ว
 ทรงแสดงพระยมกปาฎิหารีย์.

เอวํ อิมินา ปาฎิหาริเยน เทวตานํ
 วิตกุกํ รูปสมेतฺวา ปลุลงฺกโต อีสกํ
 ปาจันนีสฺสึเต อุตฺตรทิสฺสามาเค จตฺวา
 "อิมสุมี วต เม ปลุลงฺเก สัพฺพญฺญตฺตฺยา-
 ณาณํ ปฏิวิทฺตฺน"ติ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ
 กปฺปสฺตสฺสสฺสญฺจ ปูริตานํ ปารมีนํ
 ผลาธิกมณฺญจानํ ปลุลงฺกญฺจ โพธิรุกฺขญฺจ
 อนิมิสฺสึ อุกฺขีหิ โอลอกฺยมาโน สตุตฺตาหํ
 วิตินาเมสึ, ตํ จานํ อนิมิสฺสเจตียํ นาม
 ชาคํ.

ครั้นพระองค์ทรงระงับความคิดของเทวดา
 ทั้งหลายด้วยพระปาฎิหารีย์นี้ อย่างนี้แล้ว
 เสด็จประทับยืนทางทิศอีสาน เยื้องบัลลังก์
 ไปนิกหน้อย จ้องดูพระบัลลังก์และต้นโพธิ์อัน
 เป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงบรรลุผลแห่งบารมี
 ที่ทรงบำเพ็ญมาตลอด ๔ อสงไขยกับแสนกัป
 ด้วยมิได้กระพริบพระเนตร โดยทรงรำพึง
 ว่า "เราได้เฝ้าตลอดพระสัพพัญญุตญาณแล้ว
 บัลลังก์นี้หนอ" ทรงยังกาลไหลลงไป
 ตลอด ๑ วัน, สถานที่นั้นจึงมีชื่อว่า พระอนิมิส
เจตีย.

คุณเสนอ - คุณราศรี อินทรสุขศรี อุทิศให้บิดา มารดา
 พันเอกหลวงเจริญเนติศาสตร์-นางพรรณษา เจริญเนติศาสตร์

อด ปลุลงกสฺส จ จิตฺตฺวานสฺส จ
 อนฺตรรา จงฺกมฺมา เปตฺวา ปุรตฺถิม-
 ปจฺฉิมโต อายเต รตนจงฺกเม จงฺกมนฺโต
 สตฺตาทํ วิตฺตินาเมสี, ตํ จานํ
รตนจงฺกมเจตฺยํ นาม ชาตํ.

จตุตฺถเ ปน สตฺตาทเห โปธิโต
 ปจฺฉิมุตฺตรทิสภาเก เทวตา รตนขรํ
 มาปยีสฺส. ตตฺถ ปลุลงฺเกน นิสฺสิทฺตฺวา
 อภิชฺมมปิฏกํ วิจฺฉินฺโต สตฺตาทํ
 วิตฺตินาเมสี, ตํ จานํ รตนขรเจตฺยํ
 นาม ชาตํ.

เอวํ ภควา โปธิสมฺเปเยว
 จตุตฺตาริ สตฺตาทานิ วิตฺตินาเมตฺวา ปญฺจเม
 สตฺตาทเห โปธิรุกฺขมฺมุลา เยน อชฺปาล-
นิโครธ, เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา
 ตตฺตาราปิ ธมฺมํ วิจฺฉินฺโต วิมุตฺติสฺสุขญฺจ
 ปฏิสฺสเวเทนฺโต นิสฺสิทิ.

ต่อมาพระองค์ทรงเนรมิตที่จงกรมขึ้น
 ในระหว่าง (กลาง) แห่งพระบัลลังก์ และ
 ที่ประทับยืน แล้วเสด็จจงกรมอยู่บนพระ-
 รัตนจงกรม อันยาวจากทิศตะวันออกถึงทิศ
 ตะวันตก ทรงยังเวลาไหลวงไปสัปดาห์หนึ่ง,
 สถานที่นั้นจึงมีชื่อว่า พระรัตนจงกรมเจตีย์.

อนึ่ง ในสัปดาห์ที่ ๔ เทวดาทั้งหลาย
 เนรมิตเรือนแก้วขึ้นทางทิศพายัพจากต้นโพธิ์.
 พระองค์ประทับนั่งโดยบัลลังก์ (ขัดสมาธิ)
 ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎก ณ ที่นั้น ยัง
 กาลเวลาไหลวงไปสัปดาห์หนึ่ง, สถานที่นั้น
 จึงมีชื่อว่า พระรัตนขรเจตีย์.

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ ที่ใกล้
 ต้นโพธิ์นั้นเองตลอด ๔ สัปดาห์อย่างนี้ ครั้น
 สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จจากโคนต้นโพธิ์เข้าไปยัง
 ต้นอชฺปาลนิโครธ, ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว
 ประทับนั่งพิจารณาธรรม และเสวยวิมุตติสุข
 อยู่ ณ ที่นั้น.

นางเล็ก สุขกระวี
 อภิศ่วนกุศลแต่ น.ส. เกษร โสคติอำรุง ผู้ล่วงลับไปแล้ว

สตฺถา ตตฺถ สตฺถาหํ วิตินาเมตฺวา
 มุจลินทมูลํ อคมาสี. ตตฺถ สตฺถาห-
 วทฺทลิกาย อูปฺปนฺนาย สีตาทีปฏีพาหนตฺถํ
 มุจลินฺเทน นาคราเชน สตฺตกฺขตฺตํ
 โภเกที ปริกฺขิตฺโต อสมฺพาธาย
 กนฺธกฺฎิยา วิหรนฺโต วย วิมุตฺตีสุขํ
 ปฏิสํเวทียมาโน ตตฺถ สตฺถาหํ
 วิตินาเมตฺวา ราชายตนมูลํ อปสงฺกมิ.
 ตตฺถปิ วิมุตฺตีสุขํ ปฏิสํเวทียมาโนว
 สตฺถาหํ นิสีที.

พระบรมศาสดา ได้ประทับ ณ ฌ
 อชปาลนิโครธนั้นตลอดสัปดาห์หนึ่งแล้วเสด็จ
 ไปยังโคนไม้จิก (อันมีชื่อว่า มุจลินทะ).
 ณ ที่นั้นเกิดฝนตกพรำตลอด ๗ วัน พญา-
 มุจลินทนาคราช(เขามา)วงววยชนก ๗ รอบ
 (และแผ่พังพานปกพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้)
 เพื่อจะป้องกันความหนาวเป็นต้น (มิให้ถูก
 พระวรกาย) พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุข
 ณ ที่นั้นตลอด ๗ วัน เป็นคฤจตั้งประทับอยู่ใน
 พระคันธกุฎีอันไม้กับแค้น แล้วเสด็จเข้าไป
 ยังโคนต้นไม้เกด (อันมีชื่อว่าราชายตนนะ).
 พระองค์ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่นั้น
 แหะตลอด ๗ วัน.

เอตฺตาวตา สตฺตสตฺถาหานิ ปริปฺพณฺวานิ.
 เอตฺตณฺตเร ภควโต เนว มุขโธวณํ, น
 สรีรปฏิชคฺคณํ, นาหารกิจฺจํ^๑ อโหสี,
 ผลสุเขเนว^๒ วิติวตฺเตสี. อถ สตฺถา

ควยเหตุเพียงเท่านั้นก็ครบ ๗ สัปดาห์. ใน
 ระหว่างนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า มิได้มีการ
 บวนพระโอษฐ์, มิได้มีการปฏิบัติพระสรีระ,
 มิได้มีการกัวยพระกระยาหารเลย, พระองค์

^๑ ลี. ฮี. น นทานกิจจํ.
^๒ ชาตกกุฎิกถา. ๑/๑๒๔ ฌานสุเขน
 มคฺคสุเขน ผลสุเขน จ., ฉ. ชาตกกุฎ.
 ๑/๔๒ ฌานสุขผลสุเขเนว.

คุณเล็ก สุขภาวะวิ

อุทิศส่วนกุศลแก่ น.ส. เกษร โสคติอำรุง ผู้ล่วงลับไปแล้ว

มธุรัตถวิไลสินี บ. - พ. ๒ - ๓๗

สตตตตตตาทมหตตตเก เอกุนปณณาสตีเม
 ทิวเส สกุกเณ เทวานมินุเทน อุปนีเตน
 นาคลตาทนตกฎเจเน จ อโนตตตตทโท-
 ทเณ จ มุขี โธวิทฺวา ตตฺเถว
ราชายตนมุเต นิสีหิ.

ทรงยังเวลาให้วางไป ด้วยผลสุขเท่านั้น.
 ต่อมา เมื่อสุด ๗ สัปดาห์ ในวันที่ ๕๕
 พระองค์ทรงชำระพระหนตด้วยไม้ชำระพระ-
 หนตชื่อนาคลตา และล้างพระพักตร์ด้วยน้ำ
 จากสระอโนดาต ซึ่งท้าวสักกะจอมแห่ง
 เทวดานอมนำมาถวายแล้ว ประทับนั่ง ณ
โคนไม้เกศ (อันมีชื่อว่า ราชายตนะ) นั้นแล.

ตสมึ สมเย ตปฺสฺสภลลิกา^๑ นาม
 เทว วาณิชา ญาตีสาลโหิตาย เทวตายน
 สตฺถุ อาหารทาเน อุตฺสาหิตา มนฺถญจ
 มธุปิลทิกญจ อาทาย "ปฏิกุคฺคหาคฺค ภควา
 อิมํ อาหารํ อนุกมฺปํ อุปาทายา"ติ
 สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อญฺจุสุ, ภควา
 ปายาสปฏิกุคฺคหหทิวเสเยว เทวทตฺตियสฺส
 ปตฺตสฺส อุนฺตรหิตตฺตา "น โข ตถาคตา
 หตฺเถหิ^๒ อาหารํ ปฏิกุคฺคหฺนติ, กิ^๓
 นุ โข อหํ อิมํ ปฏิกุคฺคหฺเยยนุ"ติ
 จินฺเตสิ.

สมัยนั้น มีพาดิษ ๒ คนชื่อ ตปฺสฺส ๑
ภลลิกะ ๑ อันเทวดาผู้เป็นญาติสายโลหิต
 มาบอกให้เกิดความอดุสาหะ ในการถวาย
 อาหารแด่พระบรมศาสดา ได้ถือข้าวสัตตุง
 และข้าวสัตตูก่อน เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา
 ด้วยกล่าวคำถวายว่า "ขอพระผู้มีพระภาค-
 เจาจงทรงอาศัยความกรุณารับอาหารนี้เถิด"
 ตั้งนี้แล้วขึ้นอยู่, เพราะบาตรที่เทวดาถวาย
 ได้หายเสียในวันที่ทรงรับข้าวปายาส (ของ
 นางสุชาดา) พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรง
 คำริว่า "พระตถาคตเจ้าทั้งหลายไม่รับ

^๑ ส. อ. ตปฺสฺสภลลิกา.
^๒ ฉ. หตฺเถสุ. ^๓ ฉ. กิมุหิ.

คุณชิ้น มั่งใจงาม
 อุทิศให้คุณพ่อสอน-แม่ทองคำ มั่งใจงาม และสรรพสัตว์ทั่วไป

อถสฺส ภควโต อชฺฌาสยฺ วิทิตฺวา จตุหิ
ทิสํหิ จตุตารโ มหาราชานอ อินฺทนีล-
มณฺิมเย จตุตารโ ปตฺเต อุปฺนํเมสฺสุ.
ภควา เต ปฏิกฺขิปี.

ปุณ มุคฺควณฺเณ สีลํมเย จตุตารโ
ปตฺเต อุปฺนํเมสฺสุ. ภควา เตสํ จตฺตุนฺนํปิ
เทวปุตฺตํ อญฺกมฺบิ อุปาทาย ปฏิกฺ-
คฺเหตฺวา เอกีภาวํ อุปเนตฺวา ตสฺมิ
ปจฺจกฺขเม เสลฺมเย ปตฺเต อหารํ ปฏิกฺ-
คฺเหตฺวา ปริภุชฺชิตฺวา อญฺโฆทนมกาสี.
เต เทว ภาตโร วาณิชา พุทฺธณฺจ
ธมฺมณฺจ -สฺรณํ กนฺตุวา เทววาจิกา
อุปาสกา อเหสฺสุ.

อาหารควยพระหัตถ์, เราจะพึงรับอาหาร
นี้อย่างไรหนอ."

ลำดับนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทราบพระ-
อัธยาศัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
แล้ว ตางนอมนำบาตร ๔ ใบ อันล้วนแล้ว
ด้วยแก้วมณีสีอินทนิล^๑ จากทิศทั้ง ๔ เข้าไป
ถวาย. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้าม(ไม่
ทรงรับ)บาตรเหล่านั้น.

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ จึงได้นอมนำบาตร ๔ ใบ
อันสำเร็จด้วยหิน มีสีเหมือนถั่วเขียวเข้าไป
ถวายอีกครั้ง. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
อาศัยพระกรุณาแก่เทวบุตรทั้ง ๔ นั้น จึงทรง
รับแล้ว อธิษฐานเข้าเป็นใบเดียวกัน ทรง
รับพระกระยาหารควยบาตร อันสำเร็จด้วย
หินซึ่งมีค่าใบนั้น เสวยแล้วทรงทำอนุโมทนา.
พาศิขิพีนองทั้งสองนั้น ได้ถึงพระพุทฺธ และ
พระธรรมเป็นที่พึง ใจเป็นทเววาจิกอุบาสก^๒.

^๑ แก้วมณีสีคราม.
^๒ เทววาจิกอุบาสก คือ อุบาสกที่กล่าวอ้าง
ถึงรัตนะทั้ง ๒ คือพระพุทฺธและพระธรรม
เป็นสรณะ.

คุณชิ้น มิ่งใจงาม

อุทิศให้คุณพ่อสอน-แม่ทองคำ มิ่งใจงาม และสรรพสัตว์ทั่วไป

มธุรัตถวิดาลินี ม.-พ.๒-๓๙

อถ สตฺถา ปุณ อชปาลนิโครธเมว
กนฺตฺวา นิโครธมุเล นิสีหิ. อถสฺส ตตฺถ
นินฺนมนตฺตสฺเสว อธิคตสฺส ฐมฺมสฺส
คฺมฺภีรํ ปจฺจเวกฺขนตฺตสฺส สัพฺพพุทฺธานํ
อาจิณฺโณ "อธิคโต โข มยายํ
ฐมฺโม" ตีอาทีนา^๑ ปเรสฺส ฐมฺมํ อเทเสตฺถ-
กามตาการปฺปตฺโต ปรีวิตฺกโก อุตฺปาที.

ครั้งนั้น พระบรมศาสดาเสด็จไปยัง
คณอชปาลนิโครธนั้นอีก ประทับนั่ง ณ โคนต้น
นิโครธ. พอพระองค์ประทับนั่ง ณ โคนต้น
นิโครธแล้วเท่านั้น ก็ทรงพิจารณาถึงธรรมที่
พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วว่า เป็นธรรมอันลึก
พระปริวิตกอันถึงอาการที่ไม่ประสงค์จะทรง
แสดงธรรมแก่ชนเหล่านี้ ซึ่งพระพุทธเจ้า
ทุกพระองค์ทรงประพาศมาแล้ว ได้เกิดขึ้น
โดยนัยมีอาทิว่า "ธรรมนี้เราบรรลุแล้วแล."

อถ พุรฺรهما สหฺมปตี "นสฺสตี วต โภ
โลก, วินสฺสตี วต โภ โลกโก"^๒ ทสฺส
จกฺกฺวาฬสฺสเสสฺส สกฺกสฺสฺยามสนฺตฺสตี-
นินฺมมานรตีปฺรนิมฺมิตฺวสฺวตฺตีมหาพุรฺรهماโน
จ กเหตฺวา สตฺถุ สนฺตีกํ อากนฺตฺวา

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม เปล่งเสียงขึ้น
ว่า "ท่านผู้เจริญ โลกจักฉิบหายหนอ, ท่าน
ผู้เจริญ โลกจักพินาศหนอ" แล้วทรงพา
ท้าวสักกะ ท้าวสุยาม ท้าวสันตุสสี ท้าว
นินมมานรตี ท้าวปรนิมมิตวสวัตตี และท้าว

^๑ ที. มหา. ๑๐/๔๒, ม. ม. ๑๒/๓๒๓,
ม. ม. ๑๓/๔๖๒, ส. ส. ๑๕/๒๐๐,
วิ. มหา. ๔/๔ ปิฎฺจเสฏฺ.
^๒ ที. มหา. ๑๐/๔๒, ม. ม. ๑๒/๓๒๔,
ม. ม. ๑๓/๔๖๒, ส. ส. ๑๕/๒๐๑,
วิ. มหา. ๔/๔ ปิฎฺจเสฏฺ.

คุณชิ้น มิ่งใจงาม
อุทิศให้คุณพ่อสอน-แม่ทองคำ มิ่งใจงาม และสรรพสัตว์ทั่วไป

"เทเสตุ ภูเต ภควา ฐมนุ"^๑ตีอาทีนา มหาพรหมในหมื่นจักรวาล มายังสำนักของ
 นเยน ฐมมเทสน์ อายาจี. พระบรมศาสดา ทูลอาราธนา ให้ทรงแสดง
 ธรรม โดยนัยเป็นต้นว่า "ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดง
 ธรรมเถิก."

อด สตถา ตสฺส ปฏิญญํ ทตฺวา ลำคับนั้น พระบรมศาสดา ทรง
 "กสฺส นุ โข อหํ ปจฺมํ ฐมฺมํ ประทานปฏิญญา(คือรับอาราธนา) ของท้าว
 เทเสยฺยณฺ"^๑ตี จินฺเตนฺโต อาฬารุทกานํ สหัมบดีพรหมนั้นแล้ว ทรงดำริว่า "เราพึง
 กาลงฺกตภาวํ ญตฺวา "พหูปการา โข แสดงธรรมครั้งแรกแก่ใครหนอ" ทรงทราบ
 เม ปญฺจวคฺคิยา. ภิกฺขุ"^๑ตี ปญฺจวคฺคิเย ว่าอาฬารดาบสและอุทกดาบสสิ้นชีพเสียแล้ว
 อารพฺภ มนสิการํ กตฺวา "กหํ นุ โข จึงทรงกระทำมนสิการปรารภถึงฤาษีเบญจ-
 เต เอตฺรหิ วิหรนฺตี"^๑ตี อาวชฺเชนฺโต วัคคิยวว่า "พวกภิกษุเบญจวัคคิยมีอุปการะ
 "พาราณสียํ อิลิปตเน มิคทาเย"^๑ตี ญตฺวา มากแก่เราแล" แล้วทรงพิจารณาต่อไปว่า
 "ตตฺถ คนฺตฺวา ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสฺสํ"^๑ตี "บัดนี้ พวกเธออยู่ที่ไหนหนอ" ทรงทราบว่า
 กติปาหํ โภธิมณฺทสามนฺเตเยว ปิณฑาย "อยู่ที่ป่าอิลิปตนมฤคทายวัน แขวงเมือง
 จรณฺโต วิหริตฺวา อาสาฬหปุณฺณมีย"^๒ พาราณสี" ทรงดำริว่า "เราก็จักไปประกาศ
 "พาราณสี คมิสฺสํ"^๑ตี ปตฺตจิวรมาทาย พระธรรมจักร ณ ที่นั้น" แล้วเสด็จเที่ยว

^๑ ที. มหา. ๑๐/๔๓, ม. ม. ๑๒/๓๒๔.
 ม. ม. ๑๓/๔๖๒, ส. ส. ๑๕/๒๐๑, วิ.
 มหา. ๔/๔ ปิฎฺฐเสสุ. ^๒ ฉ. อาสาฬหปุณฺณมีย.

คุณชิ้น มิ่งใจงาม

อุทิศให้คุณพ่อสอน-แม่ทองคำ มิ่งใจงาม และสรรพสัตว์ทั่วไป

มธุรัตถวิไลสิน ป.-ท.๒-๓๓

อภุจจารสโยชนมคฺคํ ปฏฺิปปชฺชึ. อนฺตรามคฺเค
 ปฏฺิมคฺคปฏฺิปปนฺนํ^๑ อฺอุปกํ นาม อาชีวกํ
 ทิสฺวา ตสฺส อตฺตโน พุทฺธภาวํ
 อาจิกฺขิตฺวา ตํทิวสํเยว สํายณฺ्हสมเย
 อิลิปตฺนํ อคมาลี.

ปญฺจวคฺคิยา ปน ตถาคตฺตํ ทูรโถว
 อาคจฺจนตฺตํ ทิสฺวา "อัยฺ อวฺสุโส สมนโณ
 โคตโม ปจฺจยพาหุสฺสลา ย อาวตฺโต
 ปรีปฺญณฺกาโย ปิณฺนทฺริโย สฺวณฺณวณฺโณ
 หุตฺวา อาคจฺจติ, อิมสฺส อภิวาทนาทีนึ
 น กริสฺสํสาม, อาสนมคฺคํ ปน
 ปญฺญา เปยฺยยามา"ติ กตฺतिकํ อภิสฺสุ.

บิณฑบาต(ในหมู่บ้านเสนานิกม)ใกล้ ๆ ควาง
 ทัพณ์นั้นเอง ประทับอยู่ ๒-๓ วัน ครั้นใน
 วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ
 เดือน ๘) ทรงดำริว่า "เราก็จักไปยังเมือง
 พาราณสี" ดังนี้แล้ว ทรงถือบาตรและจีวร
 เสด็จดำเนินไป สิ้นหนทาง ๑๘ โยชน์.
 ระหว่างทาง(คือตำบลระหว่างแม่น้ำคยากับ
 แคนมหาโพธิ์ต่อกัน) ทรงพบอาชีวกชื่ออุปกะ
 เดินสวนทางมา พระองค์ได้ตรัสบอกถึง
 ความที่พระองค์เป็นพระพุทฺธเจ้า แก้อาชีวก
 นั้น แล้วเสด็จไปถึงป่าอิลิปตนะในเย็นวันนั้น
 เอง.

ฝ่ายภิกษุเบญจวคฺคิยได้เห็นพระตถาคต
 เจ้าเสด็จมาแต่ไกล จึงทำการนัตหมายกัน
 ว่า "อูกรอวฺสุโส พระสมณโคตมนี้ ทรง
 เวียนมา เพื่อความเป็นอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์
 คุ้มปัจจัย เป็นผู้มีพระกายบริบูรณ์ มีพระ-
 อินทรีย์อิมเอิบ มีพระ(ฉวี)วรรณะเหมือนทอง
 กำลังเสด็จมา, พวกเราก็จักไม่ทำการไหว

^๑ ฉ. ทรุคฺคปคํ.

เป็นต้น แก่พระสมณโคตมนี้, ก็แต่ว่าฟังปุลาต
เพียงอาสาชะไว้."

ภควา เตสํ จิตฺตวารี ๑ ฌตฺวา สพฺพ-
สตฺเตสุ อโนทิสฺสกวเสณ ๒ ฌรณสมฺตํ
เมตฺตจิตฺตํ สงฺขิปิตฺวา โอนทิสฺสกวเสณ
เมตฺตจิตฺเตน ฌริ. เต ภควโต เมตฺต-
จิตฺเตน ฌญา ตถาคเต อุปสงฺกมฺนฺเต
สกาย กติกาย สญฺจาทุ อสฺสโกนฺตา
อภิวาทนาทีนํ สพฺพกิจฺจานิ อภิสฺสุ.
๓ วิตฺถารกถา วินยมหาเวคฺคาทีสุ ๔ วุตฺต-
นเยเนว เวทิตฺพพา ๕

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบวาระจิตของ
ภิกษุเบญจวัคคีย์เหล่านั้นแล้ว ทรงยินยอมพระ-
เมตตาคิจต(ของพระองค์) ซึ่งสามารถจะแผ่
ไปในสรรพสัตว์โดยไม่เจาะจงแล้ว ทรงแผ่
พระเมตตาคิจตไปโดยเจาะจง (พระเบญจ-
วัคคีย์). พระเบญจวัคคีย์เหล่านั้นอันพระ-
เมตตาคิจต ของพระผู้มีพระภาคเจ้าถูกต้อง
แล้ว เมื่อพระตถาคตเจ้าเสด็จเข้าไปใกล้
ก็ไม่อาจที่จะดำรงอยู่ ในข้อนัยหมายของตน
ไต่พากันกระทำกิจทั้งปวง มีการกราบไหว้
เป็นต้น. ถ้าวาดด้วยเรื่องราวพิสดาร บัณฑิต
ฟังทราบโดยนัยที่กล่าวไว้ ในมหาเวคฺคาแห่ง
พระวินัย (ปิฎก) เป็นต้นนั้นแล.

อถ ภควา อุตฺตโน พุทฺธภาวํ
เต สญฺญา เปตฺวา ปญฺญตฺตวรพฺพธา สเน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้น
ทรงยังภิกษุเบญจวัคคีย์เหล่านั้น ให้ทราบถึง

๑ ฉ. จิตฺตวารี. ๒ ฉ. อโนทิสฺสกวเสณ.
๓-๕ โป. ส. อ. อิมะ ปาสา นตฺถิ.

คุณทิศน์ ชันฉิวฉิชย์
สร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวาลินี ม.-พ.๒-๓๓

นีสีทิตฺวา อุตฺตฺราสาพฺหนกฺขตฺตโยเค
 วจฺตมาเน อฏฺจาสฺหิ พุรฺหมโกฏฺฐิ
 ปรีวฺโต ปญฺจวคฺคิเย เถเร อามนฺเตตฺวา
ธมฺมจกฺกปฺวตฺตคนฺสูตฺตคนฺตํ เทเสสิ.
 เตสุ อญฺญาโกณฺหณฺโณ^๑ เทสนานุสาเรน
 ฌาณํ เปเสนฺโต สุตฺตปรีโยสาเน
 อฏฺจาสฺหิ พุรฺหมโกฏฺฐิ สฺหิ
 โสตาปตฺติผล เเล ปตฺฏิจาสิ.

ความที่พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า แล้วได้
 ประทับนั่งบนพุทธอาสนะอันประเสริฐ ซึ่ง
 พระเบญจวัคคีย์แต่งตั้งไว้ ครั้นวันอันประ-
 กอบกวยอุตราษาฏกษ (คือวันอาสาฬห-
 ปุรณมี) เวียนมาถึง พระองค์ทรงมีพรหม
 ๑๘ โภกฺวิเวคฺลอม ตรัสเรียกพระเถระเบญจ-
 วัคคีย์มาแล้ว ทรงแสดงพระธรรมจักกัปป-
 วัตฺตคนฺสูตฺร. บรรดาพระเถระเหล่านั้น
 พระอัญญาโกณฺหณฺโณ ส่งญาณไปตามกระแส
 แห่งเทศนา ในเวลาจบพระสูตรได้ตั้งอยู่
 แล้ว ในพระโสตาปัตติผลพร้อมด้วยพรหม
 ๑๘ โภกฺวิ.

เตน วุตฺตํ :

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๑. "อหเมตฺรหิ สมฺพุทฺโธ
 โคตฺโม สกฺขยวฑฺฒโน
 ปธานํ ปทฺหิตฺวาน
 ปตฺโต สมนฺโพิธิมฺุตฺตมํ.

๑. 'บัดนี้ เราตถาคตเป็นพระสัมพุทธเจ้า
 นามว่า โคตมะ เจริญในศากยสกุล
 ได้เริ่มตั้งความเพียรแล้ว บรรลุ
 พระสัมโพธิญาณอันสูงสุด.

^๑ ฉ. อญฺญาสิ...

๒. พรหมนา ยาจิต สุนโต
 ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺตยํ
 อฏฺฐารสฺสนํ โภกฺกัณฺโณ
 ปจฺมาภิสฺมโย อหุ"ติ.

๒. เราตถาคตผู้สงบแล้ว เป็นผู้ซึ่งพระ-
 พรหมทูลอาราธนาแล้ว ได้ประกาศ
 พระธรรมจักร ปฐมอภิสมัยได้มีแล้ว
 แก่พระพรหม ๑๘ โภกฺกัณฺโณ (มีพระ-
 อัญญาโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า)."

ตตฺถ อหฺนติ อตฺตานํ นิตฺทิสฺสตี.
เอตฺรทฺธี อสฺมึ กาลเ. สฺกยวทฺทมนฺ ติ
 สากิยกุลวทฺทมน. "สฺกยปฺจฺกโว" ติปิ
 ปาโร. ปฺธานนฺ ติ วิริยํ วุจฺจติ.
ปทฺทิตฺวาน ติ ขมฺเฏทฺวา วายมิตฺวา,
 ทฺกกรกاريو กตฺวา ติ อตฺโถ. อฏฺฐารสฺสนํ
โภกฺกัณฺ ติ พาราณสียํ อสิปตเน มิคทาเย
 ฌมฺมจกฺกปฺวตฺตตฺนสฺตฺตฺนตฺกถาย อณฺเฏ-
 โภกฺทณฺตฺเตรปฺมุขานํ อฏฺฐารสฺสนํ
 พรหมโภกฺกัณฺโณ ปจฺมาภิสฺมโย อโหสฺสตี
 อตฺโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น ด้วยทว่า อหฺ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้เอาพระองค์เอง.
 บทว่า เอตฺรทฺธี แปลว่า ในกาลนี้. บทว่า
สฺกยวทฺทมนฺ แปลว่า ทรงเจริญวัยในตระกูล
 แห่งเจ้าสากิยะ. พระบาลีว่า "สฺกยปฺจฺกโว"
 (แปลว่าเป็นผู้ประเสริฐในศากยสกุล) ดังนี้
 ก็มี. วิริยะะ ท่านเรียกว่า ปฺธาน. บทว่า
ปทฺทิตฺวาน ความว่า สืบต่อ คือพยายาม,
 อธิบายว่า ทำทุกกรกิริยา. บทพระคาถาว่า
อฏฺฐารสฺสนํ โภกฺกัณฺ ความว่า ด้วยการตรัส
 พระธรรมจักรกับปวัตตตฺนสฺตฺร ๗ ป่าอสิปต-
 นฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี อภิสมัย
 ครั้งแรกได้มีแล้วแก่พระพรหม ๑๘ โภกฺกัณฺโณ มีพระ-
 อัญญาโกณฑัญญะเถระเป็นหัวหน้า.

คุณนิตฺศนํ ชันติวชิษฺย

สร้างพระคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

อิทานิ ภควา อตีตํ กเถตุวา
อนาคตํ อภิสมยํ กเถนุโต :

๓. "ตโต ปรณฺจ เทเสณฺเต
นรเทวสฺมาคเม^๑
คณนาย น วุตฺตพฺโพ
พุตฺติยาภิสมโย อหุ"^๒ติ
อาทิมาท.

ตตฺถ นรเทวสฺมาคเมติ ตโต
อปเรณ สฺมเยน มหามงฺคลสฺมาคเม ทสฺสุ
จกฺกวาฬสฺสเสสฺสุ เทวมนุสฺसानํ มชฺเช
มงฺคลสฺตฺตปริโยสาเน คณนปถํ วิทิวตฺตานิ
นรเทวานํ. พุตฺติยาภิสมโย อหุติ เหลสฺสตีติ
อตุโถ. อนาคตวจเน วุตฺตพฺเพ
โสตปตฺติตฺตฺตา "อหุ"^๒ติ อตีตวจนํ วุตฺตํ,
กาลวิปริยายวเสณ วา. เอส นโย อิตฺ

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นตรัส
อภิสมัยอันเป็นอดีตแล้ว เมื่อจะตรัสอภิสมัยที่
เป็นอนาคต จึงตรัสคำเป็นต้นว่า :

๓. "ตอจากนั้น เมื่อเราตถาคตจะแสดง
ธรรมอื่น (คือมงคลสูตร) ในสมาคม
แห่งมนุษย์และเทวดา อภิสมัยครั้งที่ ๒
จักมี (แก่มนุษย์และเทวดา) จะพึง
กล่าวโดยการคำนวณนับมิได้."

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า
นรเทวสฺมาคเม ความว่า สมัยถัดจากนั้นมา
(เมื่อเราตถาคตแสดงธรรมอื่น) ในท่าม-
กลางแห่งเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายใน
หมื่นจักรวาล ในสมาคมอันเป็นมหามงคล
เมื่อจบมงคลสูตร (อภิสมัยครั้งที่ ๒ จักมีแก่)
มนุษย์และเทวดาเหลือที่จะคำนวณนับได้. บท
พระคาถาว่า พุตฺติยาภิสมโย อหุ แปลว่า

^๑ ส. อ. นรมรุณํ สมาก.เม.

^๒ ข. สุ. ๒๕/๓๗๖ ปฏฺฐาทีสุ.

ปเรสุ อีทีเสสุ วจเนสฺ จ. ปุน ราชุ-
โลวาทสูตตนต เทสนาย ฌณนปถวีทิวตเต
 สตุเต อภิสมายมคปานํ ปาเยสิ. อัย
 คติยาภิสมโย.

อภิสมัยครั้งที่ ๒ จักมี. เมื่อควรจะตรัสคำ
 เป็นอนาคต แต่ทรงตรัสคำเป็นอดีตว่า
 "อหุ" ดังนี้ เพราะเทวดาและมนุษย์เหล่า
 นั้นเป็นผู้ตกลงสู่กระแส (พระนิพพาน) แล้ว,
 อีกอย่างหนึ่ง พระองค์ตรัสเนื่องด้วยกาล
 ที่ตรงกันข้าม. อนึ่ง คำทั้งหลายเช่นนี้
 นอกจากบาทพระคาถานี้ ก็มีดังนี้. พระ-
 บรมศาสดา ทรงยังสัตว์ทั้งหลายเหลือที่จะ
 คณานับ ให้ค้ำน้ำอมฤต คือการบรรลุธรรม
 อีกครั้งหนึ่ง ในคราวที่พระองค์ทรงแสดง
ราชุโลวาทสูตร. นี้เป็นอภิสมัยครั้งที่ ๓.

เทน วุตถํ :

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๔. "อิธเวาหํ เอตริหิ
 โอวที มม อตุรขํ
 ฌณนาย น วุตตพฺโพ
 คติยาภิสมโย อหุ"ติ.

๔. "บัดนี้ เราตถาคต(แสดงราชุโลวาท-
 สูตร) สอนบุตรของเราในการแสดง
 เทศนาครั้งนี้ อภิสมัยครั้งที่ ๓ จะพึง
 กล่าวโดยการคำนวณนับมิได้ (ก็จักมี
 แก่เทวดาและมนุษย์)."

^๑ ม. ช. ๑๔/๕๐๔ ปฎิฐาที่สุ.

ภควโต กิร เอโกว สาวก-
สนุนิปาโต อโหสิ. อรุเวลกสฺสปาทีนํ
ชฎิลานํ สหสฺสํ, ทูวินนํ อคฺคสาวกานํ
อหฺมตฺตยสฺตานีติ อิมสฺส อหฺมเตรสฺสตานํ
สนุนิปาโต อโหสิ. เตน วุตฺตํ :

๕. "เอโกสิ^๑ สนุนิปาโต เม
สาวกานํ มहेสินํ
อหฺมเตรสฺสตานํ
ภิกฺขุณาสี สมากโม^๒ติ.

ตตฺถ เอโกสิติ เอโกว อาสิ.
อหฺมเตรสฺสตานนฺตี มม สาวกานํ
ปญฺญาสาธิกานํ ทฺวาทสฺสตานํ. ภิกฺขุณาสีติ
ภิกฺขุณํ อาสิ. เตสํ ปน มชฺฌกโต

ไคยีนฺวา (ในศาสนา) ของพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าได้มีสาวกสนุนิปาตเพียงครั้ง
เดียวเท่านั้น. พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์
เหล่านี้ คือ พระอรหันต์ที่เคยเป็นชฎิล
(มาก่อน) มีพระอรุเวลกสฺสปะเป็นต้น
จำนวน ๑,๐๐๐ องค์, พระอรหันต์ที่เป็น
บริวารของพระอัครสาวกทั้ง ๒ จำนวน
๒๕๐ องค์ ได้มาประชุมกันแล้ว. ด้วยเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา
(ประพันธ์) ว่า :

๕. "เราตถาคต ได้มีการประชุมสาวกผู้
แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่เพียงครั้งเดียว
(ครั้งนั้น) มีพระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป
มาประชุมกัน."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เอโกสิ
แปลว่า มีครั้งเดียวเท่านั้น. บทว่า
อหฺมเตรสฺสตานํ แปลว่า สาวกของเรา
๑,๒๕๐ รูป. บทว่า ภิกฺขุณาสี ตักฺขทเป็น

^๑ อ. เอโกว.

ภควา จตุรงคสนธิปาเต ปาติโมกข์ ภิกขุณฺ อาสี. ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ
อุทฺทิสฺสี. ในท่ามกลางภิกษุเหล่านั้น ทรงแสดงพระ-
ปาติโมกข์ ในสันนิบาตประกอบด้วยองค์ ๘.

อต ภควา อุตฺตโน ปวตฺตึ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรง
ทสฺเสนฺโต : แสดงพระประวัติของพระองค์ จึงตรัสคำ
เป็นต้นว่า :

๖. "วิโรจมานโน วิมโล
ภิกขุสํมสฺส มชฺฌโค
ททามิ ปตฺติตฺตํ สพฺพํ
มณฺีว สพฺพกามโท"ติ

อาทิมาน.

๖. "เราตถาคต ผู้ไร้มลทิน รุ่งโรจน์
(ด้วยพุทธสิริ) อยู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์
ยอมให้ทุกสิ่งทั้งภิกษุเหล่านั้นปรารถนา
เหมือนแแก้วมณีให้สิ่งทั้งบุคคลปรารถนา
ทุกอย่างฉะนั้น."

ตตฺถ วิโรจมานนฺติ อนนฺตพุทธ-
สิริยา วิโรจมานโน. วิมโลติ วิคต-
ราคาทิกิเลสฺมโล. มณฺีว สพฺพกามโทติ
จินฺตตามณฺี วิย สพฺพกามทโท อหฺมปิ
อิจฺฉิตฺตํ ปตฺติตฺตํ สพฺพํ โลกียโลภุตฺตรสฺสุขวิเสสฺส
เทมฺีติ อตฺตโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วิโรจมานโน
แปลว่า รุ่งโรจน์ด้วยพระพุทฺธสิริอันไม่มีที่
สิ้นสุด. คำว่า ผู้ปราศจากมลทิน ได้แก่
ผู้ปราศจากมลทิน คือ กิเลสมีรากะเป็นต้น.
บาทพระคาถาว่า มณฺีว สพฺพกามโท (แก้ว
สารพัตน์) ความว่า แม่เรายอมให้ทุกสิ่ง

๑ ก. มชฺฌโค.

ที่ภิกษุเหล่านั้นปรารถนาอยากได้คือความสุข
วิเศษ อันเป็นโลกียะและโลกุตระ เหมือน
แก้วจินตามณีให้สิ่งสารพัดนั้น.

อิทานิ ปตฺถิตปตฺถนํ ทสฺเสนุโต :

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะ
ทรงแสดงความปรารถนา ที่พระองค์ทรงตั้ง
ปรารถนาไว้แล้ว จึงตรัสคำเป็นต้นว่า :

๑. "ผลมากงฺขมานานํ
ภวจฺจนุทชฺເສลินํ
จตุสจฺจํ ปกาเสมิ^๑
อนุกมฺปาย ปาณินนุ"^๑ติ

๑. "เราตถาคตจะประกาศ(อธิบาย)สั่ง ๔
เพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้
หวังผล(๔ อย่าง) ผู้แสวงหาธรรม
เป็นเครื่องละความพอใจในภพ."

อาทิมาห.

ตตฺถ ผลนฺติ โสตาปตฺติผลาทิกํ
จตุพฺพิธํ ผลํ. ภวจฺจนุทชฺເສลินนฺติ
ภวตฺตฺทหาปหายินํ, ภวตฺตฺทํ ปชฺหิตฺตุกามานํ.
อนุกมฺปายาติ อนุกมฺปายาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ผล ได้แก่
ผล ๔ อย่าง มีพระโสดาปัตติผลเป็นต้น.
บทว่า ภวจฺจนุทชฺເສลิน ความว่า ผู้มีปกติ
ละตัณหาในภพ, คือผู้ใครจะละภวตัณหา.
คำว่า เพื่ออนุเคราะห์ คือเพื่อความเอ็นดู.

^๑ ก. ปกาเสสิ.

๘. อิทานี จตุสจุจปุปกาสะเน
 อภิสมย์ ทสฺเสนุโต "ทสฺวีสฺสทสฺसानนุ"ติ-
 อาทิมาน. ตตฺถ ทสฺวีสฺสทสฺसानนุติ
 ทสฺสทสฺसानนุจ วีสฺตีสฺสทสฺसानนุจ.
เอกทวินนุนฺตีอาทินา นเยนาติ อตุโถ.
 นวมทสฺสมคคาถา อุตฺตทานตฺถาว.

๘. บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะ
 ทรงแสดงอภิสมย์ในการประกาศจตุราริยสัง
 จิงตรัสพระคาถาเป็นต้นว่า "ทสฺวีสฺสทสฺसानนุ."
 บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทสฺวีสฺสทสฺसानนุ
 แปลว่า หนึ่งและสองหนึ่ง. อธิบายว่า
 (จะนับ) โดยนัยเป็นต้นว่า หนึ่ง สอง (มิได้).
 พระคาถาที่ ๘ และที่ ๑๐ มีเนื้อความงายแล.

๑๑-๑๒. เอกาทสฺสมทฺวาทสฺสมคคาถาสู
อิทาเนตฺรหีติ อุโภปิ เอกตฺถา, เวเนยฺย-
 วเสน ปุริสฺปุคฺคลา วิย วุตฺตา. อถวา
อิทานีติ มยิ อูปฺปนฺเน. เอตฺรหีติ มยิ
 ธมฺมํ เทเสนฺเต. อปตฺตมานสาติ
 อปฺตฺตคอรทตฺตผลา. อริยฺยชฺสนฺตี อริยํ
 อฏฺฐจฺจกิกํ มคฺคํ. โถมยฺนตาติ ปสฺสฺสนฺตา.
พฺพชฺฉิสฺสนฺตีติ อนาคเต จตุสฺจุจธมฺมํ
ปฏฺวิชฺฉิสฺสนฺตีติ อตุโถ. สํสํารสฺริคฺคติ
 สํสํารสาครํ.

๑๑-๑๒. กัณฑ์แห่งสองว่า อิทา-
เนตฺรหี ในพระคาถาที่ ๑๑-๑๒ มีเนื้อความ
 เป็นอันเดียวกัน, เหมือน(กัณฑ์)บุรุษ
 บุคคล พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ด้วย
 อำนาจบุคคลผู้เป็นเวไนยสัตว์. อีกอย่าง-
 หนึ่ง บทว่า อิทานี ความว่า เมื่อเรา
 ตถาคตอุบัติแล้ว. บทว่า เอตฺรหี ความว่า
 เมื่อเราตถาคตแสดงธรรมอยู่. บทว่า
อปตฺตมานสา ความว่า ยังมีได้บรรลุพระ-
 อรหัตผล. บทว่า อริยฺยชฺสนฺตี แปลว่า มรรค
 ประกอบด้วยองค์ ๘ อันประเสริฐ. บทว่า
โถมยฺนตา แปลว่า สรรเสริญอยู่. บทว่า

คุณประสงค์ ประเสริฐวสุ
 สร้างคณับบพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

พชณิสสนติ ความว่า จักแทงตลอดจตุราริย-
สังฆธรรมในอนาคตกาล. บทว่า สังสารสรีร
แปลว่า สูสาคร คือสังสาร (การเวียนตาย
เวียนเกิด).

อิทานิ อุตฺตโน ชาตนคราที
ทสฺเสนโต :

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรง
แสดงพระนครที่ประสูติเป็นต้น ของพระองค์
จึงตรัสคำเป็นต้นว่า :

๑๓. "นกรํ กปิลวตฺถุ เม
ราชา สุทฺโธทโน ปิตา.
มยํ ชเนตฺติกา มาตา
มายา เทวீติ วุจฺจติ.

๑๓. "พระนครของเราตถาคต ชื่อกบิลพัสดุ์
พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระบิดา พระ-
มารดาผู้ให้กำเนิดเราตถาคต ชาว-
โลกเรียกว่าพระนางมายาเทวี.

๑๔. เอกฺกนฺตีสวสฺसानิ
อการํ อชฺฌนํ^๑ วลี
รมฺโม สุรมฺโม สุกโก^๒
ตโย ปาสาทมุตฺตมา.

๑๔. เราตถาคต อยู่ครองพรตวิสัย
สิ้นกาล ๒๙ ปี มีปราสาทอันงดงามยิ่ง
๓ องค์ คือ รัมมปราสาท สุรัมม-
ปราสาท สุกกปราสาท.

^๑ ก. อชฌาวลิต.

^๒ ก. สจฺจนฺโท โกกนฺโท โกญฺโจ,
อิ. ราโม สุราโม สุกโก.

คุณเขี้ยบวงง แซ่โจ้ว - คุณเจ็ง แซ่อึ้ง

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีใช้ญาติ

๑๕. จตุตาฬีสสหัสธานี

นารีโย สมลงกตา
ยโสธรา^๑ นาม นารี
ราหุโล นาม อตุรโซ.

๑๕. มีนารีสี่หมื่นแต่งกายสวยงาม นารีผู้
เป็นมเหสีมีนามว่ายโสธรา มีโอรส
นามวาราทูล.

๑๖. นิमितเต จตุโร ทิสฺวา

อสุสยาเนน นิกฺขมี
ฉพฺพสุสํ ปธานจารํ
อจรี ทุกฺกรํ อหํ.

๑๖. เราตถาคตเห็นนิมิต ๔ แล้วออก
ผนวชด้วยยานคือมา ไต่บำเพ็ญเพียร
ทำทุกกริยา ๖ พรรษา.

๑๗. พาราณสียํ อิลิปตเน^๒

จกฺกํ^๓ ปวตฺตติ มยา
อหํ โคตมสมฺพุทฺโธ
สรณํ สพฺพปาณินํ.

๑๗. เราตถาคตประกาศธรรมจักร ณ ป่า
อิลิปตนมฤคทายวัน แขวงเมือง
พาราณสี เราตถาคตเป็นพระสัมพุทธ-
เจ้าชื่อว่า โคตมะ เป็นที่ฟังของสัตว์
ทั้งปวง.

๑๘. โกลิโต อูปติสฺโส จ

เทว ภิภฺช อคฺคสาวกา

๑๘. โกลิตภิกษุและอุปติสภิกษุ ทั้ง ๒ รูป
เป็นอัครสาวก ภิกษุชื่ออานนท์ ผู้อยู่

^๑ ฉ. ภทฺทกณฺจนา.

^๒ ก. พาราณสี อิลิปตเน.

^๓ ก. ชโน จกฺกํ ปวตฺตติ.

คุณเอียบกวง แซ่โจ้ว - คุณเจ็ง แซ่ฮึง

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมิใช่ญาติ

- อานนุโท นามุปฏจาโก
 สนฺตีกาวจโร มม
 เขมา อุปลลวณฺณา จ
 ภิกฺขุณี อคฺคสาวิกา.
๑๙. จิตฺโต จ หตฺถาฬวโก จ
 อคฺคอุปฏจาอุปาสาทา
 นนฺทมาตา จ อุตฺตรา
 อคฺคอุปฏจาอุปาสาทิกา.
๒๐. อหิ อสฺสตุณฺมุลมฺหิ
 ปตฺโต สมนฺโพธิมุตฺตมฺ
 พุยามปฺปภา สทา มยฺหิ
 โสฬสฺสหตฺถมฺกุกฺตา.
๒๑. อปฺปํ วสฺสสฺสํ อายุ
 มเมตฺรหิ^๑ วิชฺชติ
 ทาวตา ติญฺจมาโนหิ
 ตาเรมิ ชนฺตํ พหุ.
๑๙. ไกลซึก เป็นอุปัฏฐากของเราตถาคต
 เขมาภิกษุณี และอุบลวรรณาภิกษุณี
 เป็นอัครสาวิกา.
๑๙. จิตตอุบาสกและหัตถาฬวอุบาสกเป็น
 อัครอุปัฏฐาก นันทมารดาอุบาสิกา
 และอุตตราอุบาสิกาเป็นอัครอุปัฏฐา-
 ยิกา.
๒๐. เราตถาคต ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณ
 อันสูงสุด ณ กวางไม้อสัตตพฤษ
 เรามีรัศมีแผ่ออกไปคานละวา สูงขึ้น
 ไป ๑๖ ศอก ในกาลทุกเมื่อ.
๒๑. ในกาลบัดนี้ ชนอายุของเราตถาคต
 มีน้อยเพียง ๑๐๐ ปี เมื่อเราตถาคต
 ดำรงอยู่ตลอดกาลเพียงนั้น ก็จะมี
 หมูชนเป็นอันมากให้ขามพน(หวางแห่ง
 ตัณฑาบรรลุพระนิพพาน).

^๑ ฉ. อ. อิทาเนตฺรหิ.

^๑ หัตถาฬวอุบาสก หรือหัตถกอุบาสก
 ชาวเมืองอาฬวี.

คุณเอี่ยมกวง แซ่โจ้ว - คุณเจิ้ง แซ่อึ้ง
 ยุติศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีใช้ญาติ

๒๒. จปยิตฺวาน ฌมฺมุฏกั^๑
 ปจฺฉิมิ ชนโโพธัน
 อหฺมปิ น จิรสฺเสว
 สทฺธิ สํวกสฺมโต
 อีเชว ปรีนิพฺพิสฺสั
 อคฺคิวัหารสงฺขยวปฺพิสฺสั

๒๒. เราตถาคตได้ชูกบเพลิง ก็อธรรม
 ไวสำหรับให้ชนที่เกิดในภายหลัง ได้
 ตรีสรู้อีกไม่นานเลย แม่เราตถาคต
 พรอมด้วยสงฆ์สาวก จักเข้าสู่ปริ-
 นิพพาน ณ ที่นี้แล (เพราะสิ้นอุปาทาน)
 ดูกไฟดับไปเพราะสิ้นเชื้อฉะนั้น."

อาทิมาห.

มม ปน รหมสุรหมสุภนามกา
 ตโย ปาสาทา นวภูมิกสตุตฺตภูมิกปญฺจ-
 ภูมิกา, จตุตทาพีสสทสฺสา นาฏกิตฺติโย,
 ยโสธรา นาม มม อคฺคมเหสี, โสหิ
 จตุตทาโร นิमितฺเต ทิสฺวา อสฺสยาเนน
 มหาภินิกฺขมน์ นิกฺขมิ. ตโต จพฺพสฺसानิ
 ปธานัน ปทหิตฺวา วิสาขปฺญณฺมาย
 อรุเวลายัน เสนานิกเม^๒ เสนาภุมฺพิทสฺส^๓
 ธิตายน สมฺปสาทชายน สฺชชายน นาม

อนึ่ง เราตถาคตมีปราสาท ๓ หลัง
 ชื่อธรรมปราสาทหลัง ๑ สรรัมปราสาท
 หลัง ๑ และสุภปราสาทหลัง ๑ ซึ่งมีพื้น ๔ ชั้น
 ๑ ชั้น และ ๕ ชั้น (ตามลำดับ), มีหญิง
 นักฟ้อน ๔ หมื่น, พระอักรมเหสีของเรา
 ตถาคตชื่อว่า ยโสธรา, เราตถาคตนั้นเห็น
 นิमित ๔ แล้ว ได้ออกมหาภิเนษกรรมด้วย
 ยานคือม้า. ต่อจากนั้นเราตถาคตเริ่มตั้ง
 ความเพียรสิ้นกาล ๖ ปี ครั้นวันวิสาขบุรณมี

มธุรัตถวิดาลินี บ.-พ.๒-๓๕

^๑ ก. ฌมฺโมฏกั.
^๒ ส. อี. เสนานินิคเม.
^๓ โป. ส. อี. เสนาภุมฺพิทสฺส.

คุณเอี่ยมกวง แซ่โจ้ว - คุณเจ็ง แซ่อึ้ง
 ฤทธิศส่วนฤศลให้แด่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีใช้ญาติ

ทินัน มธุปายาส์ ปริภุญชิตฺวา สาถวเน
 ทิวาวิหารี กตฺวา สายณฺหสมเย
 โสติเยน นาม ตินหารเกน ทินฺนา อฏฺจ
 ตินมฺภูจฺโย คเหตุวา อสฺสคฺตโพธิรฺกฺขมฺล
 อุกนฺตฺวา ตตฺถ มารพฺลํ วิทฺธเสตฺวา
 สมฺโพธิํ ปตฺโตสฺมีติ สพฺพิ พฺยาภาสิ.

ได้เสวยข้าวมธุปายาสที่ธิดาของขุนพลผู้มั่งคั่ง
 ในตำบลอรุเวลาเสนาบดีคน ชื่อสุชาดาผู้เกิด
 ความเลื่อมใสถวายแล้ว ได้ทำการพักผ่อน
 อิริยาบถในเวลากลางวัน ณ ป่าไม้สาละ
 ครั้นเวลาเย็นถือเอาหญ้า ๘ กำที่คนหาหญ้า
 ชื่อโสติยะถวายแล้วเข้าไปสู่โคนต้นอัสสัตถ-
 โภธิพฤกษ์ กำจัดมารและพลมาร ณ ที่นั้น
 ได้แล้วบรรลุพระสัมโพธิญาณ" พระบรม-
 ศาสดา ทรงตรัสเล่าพระประวัติทั้งหมดด้วย
 ประการฉะนี้.

ตตฺถ สฺทธิ สาวกสฺมโตติ
 สฺทธิ สาวกสฺเมน. ปรินิพพิสฺสนติ
 ปรีนิพฺพายิสฺสามิ. อคฺคิว่าหารสงฺขยาติ
 อคฺคิ วิย อินฺธนฺกฺขเยน, ยถา อคฺคิ
 นิรฺูปาทาโน นิพฺพายติ, เอวํ อหฺมปิ
 นิรฺูปาทาโน ปรีนิพฺพายิสฺสามีติ อตฺถโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
สฺทธิ สาวกสฺมโต แปลว่า กับด้วยหมู่
 พระสาวก. บทว่า ปรินิพพิสฺส แปลว่า
 จักปรินิพพาน. บาทพระคาถาว่า อคฺคิ-
ว่าหารสงฺขยา แปลว่า เหมือนไฟดับเพราะ
 ล้นเชื้อไฟ, อธิบายว่า ไฟทั้งหมดเชื้อ ย่อมดับ
 ไปฉนั้นใด แมเราตถาคตหมดอุปาทาน (การ
 ถูมนักด้วยกิเลส) แล้ว จักปรินิพพานฉนั้น.

คุณเยี่ยมทรง แซ่โจ้ว - คุณแจ้ง แซ่อึ้ง
 อธิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และ เจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีโชญาติ

๒๓-๒๔. ทานิ จ อตุลเตชานี
 อคฺคสาวกยฺกาคาทีนึ ทานิ อสทิสเตชานิ.
อิมานิ จ ทสพลานี เอทานิ จ
 สาธีรทสพลานิ. คุณธารโณ เทโห
 ฉอสาธารณณณาทิคุณธโร อัย เทโ
 จ. ตมนตรหิสสนคีติ สพฺพานิ เอทานิ
 วุตฺตปฺปการานิ อนฺตรธายิสฺสนฺติ
วินสฺลิสฺสนฺติ. นฺนุ วิตฺตา สพฺพสงฺขาราคิ
 เอตฺถ นฺนุติ อัย อนฺมตฺตอตุเถ นิปาโต.

๒๓-๒๔. บาทพระคาถาว่า ทานิ จ
อตุลเตชานิ ความว่า คุณแห่งพระอัครสาวก
 เป็นคน ผู้มีเดชอันหาบุคคลใดเสมอเหมือน
มิได้เหล่านั้น. บาทพระคาถาว่า อิมานิ จ
ทสพลานิ ความว่า พระญาณอันเป็นกำลัง
ของพระตถาคตเจ้า ๑๐ ซึ่งมีในพระสรীরะ
เหล่านั้นด้วย. บาทพระคาถาว่า คุณธารโณ
เทโห ความว่า พระกายนี้อันเป็นที่ทรง
พระคุณ มีอสาธารณณณ ๖ เป็นตนด้วย.
 บาทพระคาถาว่า ตมนตรหิสสนคีติ ความว่า
ทั้งหมดคือ มีประการดังกล่าวแล้วนี้ จัก
อันตรธานไปคือจักพินาศไป. กัณฑ์ว่า นฺนุ นี้
ในบาทพระคาถานี้ว่า นฺนุ วิตฺตา สพฺพ-
สงฺขารา เป็นนิบาตลงในอรรถวาอนุมติ
 (คือยินยอม).

วิตฺตาคิ นิจุจสารชฺวสารรหิตตฺตา ตฺวจฺฉา,
สพฺพเมว ปน สงฺขตํ ชยธมฺมํ วยธมฺมํ
วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ หุตฺวา อภาวโต
อนิจุจํ, อุปฺปาทาทีปฎิปีฬิตตฺตา ทุกฺขํ,
อวสวตฺตนโต อนตฺตา. ตสฺมา สงฺขาเรสุ

บาทว่า วิตฺตา ความว่า ชื่อว่าว่างเปล่า
 เพราะเป็นสภาวะที่เว้นจากสาร คือความ
 เทียงและสารคือความยั่งยืน, กัณฑ์ปัจจุ
ปรุจแต่งทั้งหมดคนนั้นมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา
มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลาย

คุณเอี่ยมกวง แซ่โจ้ว - คุณเจ็ง แซ่อึ้ง

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีโชญาติ

มจรุทธวิไลสิน ป. - พ. ๒ - ๓๔

ลกขณตฺตยํ อโรเปตฺวา วิปัสสนํ ไปเป็นธรรมตา มีความคับไปเป็นธรรมตา
 วทฺเขตฺวา อมตมสังขตํ อจฺจุตํ นิพพานํ ชื่อว่าไม่เที่ยง เพราะเป็นสภาวะที่มีแล้ว
 อธิกฺจฺจนฺต. อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี กลับไม่มี, ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะถูก
 อิทํ อมฺหากํ สาสนํ อปฺปมา เทน ความเกิดเป็นต้นเบียดเบียน, ชื่อว่าเป็น
 สมฺปา เทธาติ. อนัตตาเพราะไม่เป็นไปในอำนาจ. เพราะ

เหตุนี้ ทานทั้งหลาย จงยกพระไตรลักษณ์
 ขึ้นในสังขารทั้งหลาย แล้วเจริญวิปัสสนา
 บรรลุพระนิพพานอันเป็นอมตะ อันปัจจัย
 ประจวบไม่ได้ อันไม่เกิดอีกเกิด. นี้เป็น
 อนุสาสนี (คือคำสั่งสอน) ของเรา สำหรับ
 ทานทั้งหลาย ขอทานทั้งหลายจงยังคำสั่งสอน
 ของเรานี้ ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท
 เกิด ฉะนั้นแล.

เทสนาปริโยสาเน กิร เทวตานํ
 โภกฺกิสฺสทสฺสสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ
 จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ. เสสฺมคฺคผลเสสุ ปตฺติภูจิตฺตา
 ปน คณฺนปถํ วิทิวตฺตา อเหสุ.

ได้เห็นว่า ในเวลาจบเทศนา จิตของเหล่า
 เทวดาแสนโภกไม่ถ่อมัน หลุดพ้นแล้วจาก
 อาสวะทั้งหลาย. ส่วนเหล่าเทวดาที่ตั้งอยู่
 ในมรรคผลที่เหลือ พันที่จะคณานับ.

เอวํ ภควา กปฺปนามชาติอาทิ-
 ววตฺถิตํ สกฺลมุปี พุทฺธวํสํ อากาเส
 รตนจฺงกเม จฺงกมนฺโตว กเถตฺวา

พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จจงกรมอยู่
 บนพระรัตนจักรมในอากาศ ตรัสพระพุทธ-
 วงศ์ทั้งสิ้น ที่กำหนดด้วยกัป พระนามและ

คุณเยี่ยมกวาง แซ่โจ้ว - คุณเจิ้ง แซ่อึ้ง

อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีใช้ญาติ

ณาคิชนัน วนทาเปตวา อากาสโต พระชาติเป็นต้น ไท่ทรงยังหมุ่ชนที่^๑เป็นพระ
 โอตริตวา ปณตตวรพุทธาสเน นิสีหิ. ประยูรญาติให้ถวายบังคม ถวายประการฉะนี้
 เอว นิสินเน ปน ภควติ โลกนาถ แล้ว เสด็จลงจากอากาศประทับนั่งบนพุทธ-
 ลีชาปุตโต ญาติสมาคมโม อโหสิ. สพุเพ อาสนะอันประเสริฐที่พระประยูรญาติแต่งตั้ง
 เอกกคจิตตา นิสีหิสุ. แล้ว. ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระ
 โลกนาถ ประทับนั่งแล้ว ถวายประการฉะนี้
 พระประยูรญาติชั้นผู้ใหญ่สุดลงมา ไท่ประชุม
 กันแล้ว พระประยูรญาติทุกพระองค์มีจิต
 แน่วแน้อยู่ในอารมณ์อันเดียวประทับนั่งแล้ว.

ตโต มหาเมโฆ โปกขรวสฺสึ วสฺสิ. จากนั้น เมฆใหญ่ไต่หลังฝนโบกขรพรรษ^๒
 ตังเณ ตมพวณฺณอุทกั^๑ เหฏฺฐา วิรวนตฺติ. ไต่ตกลงมา. ขณะนั้นน้ำ(ฝน)สีแดงก็ไต่
 กจฺจติ. เตเมตฺถกาโมว เตเมตฺติ, เกิดเสียงดังตกมายังเบื้องล่าง. บุคคลที่
 อเตมิตฺถกามสฺส สรีเร เอกพินฺทุมตฺตมฺปิ น ปรรณนาคะจะให้เปียกเท่านั้น จึงจะเปียก,
 ปตติ. ตํ ทิสฺวา^๒ สพุเพ อจฺจริยพฺภุต- ผู้ที่ไม่ปรารถนาจะให้เปียก หยาดน้ำแม่
 จิตฺตชาตา หุตฺวา "อโห อจฺจริยํ อโห เพียงหยาดเดียวก็มีไต่ตกต้องสรีระ. ทุก ๆ
 อพฺภุตนฺ"ติ กณฺ ํ สมฺภูจฺจา เปสฺสุ. คนเห็นดังนั้นต่างเกิดมีจิตอัศจรรย์และพิศวง

^๑ ฉ. อุทกั.

^๒ ล. ยํ ทิสฺวา.

^๑ ฝนโบกขรพรรษ คือฝนจุดน้ำตกลงใน
 ใบบัวมีสีแดง ต้องการให้เปียกก็เปียก
 ถ้าไม่ต้องการก็ไม่เปียก.

มรรตถวิลาสินี ม. - พ. ๒ - ๓๘

คุณเยี่ยมกวัง แซ่โจ้ว - คุณเจิ้ง แซ่อึ้ง
 อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรที่เป็นญาติ และมีใช้ญาติ

จึงสั่งสนทนากันว่า "โอ น้าอัศจรรย์
โอ น้าพิศวง."

ดี สุตฺวา สุตฺวา "น อิทาเนว มยฺหิ พระบรมศาสดาทรงสถับตั้งนั้น จึงตรัสว่า
ณาสีสมาคเม โปกฺขรวสุสฺสึ วสุสฺสิ, "ฝนโบกขรพรรษจะไต่ตกในสมาคมแห่งพระ-
อตีเตปิ วสุสฺสิ"ติ อิมิสฺสา อตุฏฺฐปคฺคฺติยา ประยูรญาติของเราในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้,
เวสสันดรชาตกกเถสิ. ส่า ฐมฺมเทสนา. แม้ในอดีตฝนโบกขรพรรษ ก็ไต่ตกลงมาแล้ว
สาตฺถิกา ชาตา. ตโต ภควา (ในสมาคมแห่งพระประยูรญาติของเรา) "
อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิ. แล้วไต่ตรัสเวสสันดรชาตก เพราะมีเรื่องนี้จะ
เกิดขึ้น. พระธรรมเทศนานั้นเป็นเทศนา
ประกอบด้วยประโยชน์. แต่เนั้น พระผู้มี
พระภาคเจ้า เสด็จลอกจากอาสนะเข้าไปยัง
พระวิหาร.

อิติ มธุรัตถวิลาลินียา พุทฺธวีสฺสูกถาย

พรรณนาพระโคตมพุทธวงศ์

ในอรรถกถาพุทธวงศ์

โคตมพุทธวีสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ชื่อมธุรัตถวิลาลินีจบลงแล้วด้วยประการฉะนี้.

นิฏฺฐิตโต ปญฺจวีสฺติโม พุทฺธวีสฺโส.

จบพุทธวงศ์ที่ ๒๕.

๑ ขุ. ขา. ๒๘/๓๖๕ ปิฎฺฐาทิสฺสุ.

๒๘. พุทธปกิณณกถา

๑-๑๘. "อปรีเมยฺยิตโต กปฺเป,
 จตุโร อาสุํ วินายกา"ติอาทิกา
 อฏฺฐารสกาธา^๑ สงฺคีติการเกหิ จปิตา
 นิคมนคาธาติ เวทิตพฺพา. เสสกาธาสุ
 สพุพฺพถ ปากฺกเมวาติ.

เวมตฺตกา

อิมสฺมี ปน สกเลปิ พุทฺธวํเส
 นิพุทฺธิจฺจานํ ปญฺจวิสตฺยิยา พุทฺธานํ อฏฺฐ
เวมตฺตานิ เวทิตพฺพานิ. กตมานิ อฏฺฐ ?
 อายุเวมตฺตํ ปมาณเวมตฺตํ กุลเวมตฺตํ
 ปธานเวมตฺตํ รสฺมิเวมตฺตํ ยานเวมตฺตํ
 โโพธิเวมตฺตํ^๒ ปลฺลงฺกเวมตฺตฺนติ.

^๑ ขุ. พุทฺธวํส. ๓๓/๕๔๗-๘, เอตฺรหิ ปน
 สพุเพสฺสเยว มรฺมมสึหฺพโปตฺถเกสฺส วิสฺติ
 คาธาโย ทิสฺสนฺติ.

^๒ ส. อ. โโพธิรุกฺขเวมตฺตํ.

๒๘. กถาว่าด้วยพุทธปกิณณะ

๑-๑๘. คาธา ๑๘ คาถามีอาทิว่า
 "อปรีเมยฺยิตโต กปฺเป, จตุโร อาสุํ วินายกา
 (ในกัป้อนั้นจะนับประมาณมิได้แต่นี้ ได้มีพระ
 สัมพุทธเจ้าผู้แนะนำวิเศษ ๕ พระองค์)"ดังนี้
 ที่พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายตั้งไว้ บัณฑิตพึง
 ทราบว่าเป็นนิคมคาธา. ทุกบทในคาธา
 ที่เหลือ ปรากฏความชัดแล้วแล.

กถาว่าด้วยข้อที่แตกต่างเล็กน้อย

กับริรคาพระพุทฺธเจ้า ๒๕ พระองค์ที่
 พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ในพุทธวงศ์
 แม้ทั้งสิ้นนี้ พึงทราบข้อต่างกันเล็กน้อย
๘ อย่าง. ๘ อย่างเป็นไฉน ? คือความ
 แตกต่างแห่งพระชนมายุ ความแตกต่างแห่ง
 ประมาณ (พระวรกาย) ความแตกต่างแห่ง

^๑ นิคมคาธา คือ คำประพันธ์ที่กล่าวย่อ
 และซ้ำความเดิมเพื่อให้ผู้ฟังจำง่าย.

คุณฉัตรชัย จรุงเกียรติ ฤทธิสมบุญกุลให้

บิดา และญาติมิตรผู้ล่งลับไปแล้ว พร้อมทั้งเจ้ากรรมนายเวร

ตระกูล ความแตกต่างแห่งการบำเพ็ญเพียร
ความแตกต่างแห่งพระรัศมี ความแตกต่าง
แห่งพระยาน ความแตกต่างแห่งตนไม่เป็นที่
ประทับตรัสรู้ ความแตกต่างแห่งพระบัลลังก์.

คตถ อายุเวมตต์ นาม เกจิ
ที่มายุกา โหนติ เกจิ อปฺปายุกา. ตถ
หิ ที่ปงฺกโร โภณฺทญฺโณ อโนมทสฺสี ปทุโม
ปทุมุตฺตโร อตฺถทสฺสี ฐมฺมทสฺสี สิฑฺฒคฺโค
ติสฺโสติ อีเม นว พุทฺธา วสฺสสท-
สทสฺสาयุกา อเหตุ. มงฺคโล สุมโน
โสภิตอ นารโท สุมะโธ สุชาโต ปิยทสฺสี
ปุสฺโสติ อีเม อฏฺฐ พุทฺธา
นวุทิวสฺสสทสฺสาयุกา อเหตุ. เรวโต
เวสฺสภู จาติ อีเม เทว พุทฺธา
สภูจิวสฺสสทสฺสาयุกา อเหตุ. วิปสฺสี
ภควา อสีทิวสฺสสทสฺสาयุกอ อโหสิ.

บรรดาความแตกต่างเหล่านั้น ชื่อว่า
ความแตกต่างแห่งพระชนมายุ (โตแก)
พระพุทฺธเจ้าทั้งหลายบางพระองค์มีพระชน-
มายุยืนนาน บางพระองค์มีพระชนมายุสั้น.
จริงอย่างนั้น พระพุทฺธเจ้า ๘ พระองค์ คือ
พระที่ปงฺกร พระโภณฺทญฺโณ พระอโนมทสฺสี
พระปทุมมะ พระปทุมุตฺตระ พระอตฺถทสฺสี
พระธัมมทสฺสี พระสิฑฺฒคฺคะ พระติสสะ
เหล่านั้นมีพระชนมายุแสนปี. พระพุทฺธเจ้า
๘ พระองค์ คือ พระมังฺกละ พระสุมมะ
พระโสภิตะ พระนารทะ พระสุมมะ
พระสุชาตะ พระปิยทสฺสี พระปุสสะ เหล่า
นี้มีพระชนมายุ ๘ หมื่นปี. พระพุทฺธเจ้า
๒ พระองค์ คือ พระเรวตะ และ
พระเวสฺสภู มีพระชนมายุ ๖ หมื่นปี. พระผู้มี-
พระภาคเจ้าวิปสฺสีมีพระชนมายุ ๘ หมื่นปี.

พ.อ.บุญเกตุ เหล่าวานิช
อุทิศให้นางละม้าย และร.อ.สุนทร เหล่าวานิช

สีขี กกุสนฺโธ โภณาคมนโน กสฺสโปตี. พระพุทธเจ้า ๔ พระองค์เหล่านี้ คือ พระสีขี
 อีเม จตุตถาโร พุทธา ยถากุเมน พระกกุสนฺธะ พระโภณาคมนะ พระกสฺสปะ
 สตฺตติจตุตถาสีขีสวีสฺวสฺสสฺสหายุกา มีพระชนมายุ ๑ หนึ่งปี ๔ หนึ่งปี ๓ หนึ่งปี
 อเหตุ. อมหากั ปน ภควโต วสฺสสคฺ และ ๒ หนึ่งปี ตามลำดับกัน. ส่วนพระผู้มี
 อายุประมาณ อโหสิ. อุปจิตฺตปญฺญสมฺภารานํ พระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย มีกำหนดพระ
 ที่มายุกสฺวตฺตนิยกมฺมสมฺเปตานมฺปิ พุทธานํ ชนมาอายุ ๑๐๐ ปี. สำหรับพระพุทธเจ้า
 ยุควเสน^๑ อายุประมาณ อประมาณ ทั้งหลายผู้ทรงสร้างสมพระบุญสมภารมาแล้ว
 อโหสิ. อัย ปญฺจวีสฺติยา พุทธานํ แม้ทรงประกอบด้วยกรรมอันจะทำให้เป็นไป
 อายุเวมคฺตํ นาม. เพื่อความเป็นผู้มีอายุยืนก็ตาม แต่การ
 กำหนดพระชนมายุด้วยอำนาจแห่งยุคหาเป็น
 ประมาณไม่. นี้ชื่อว่า ความต่างกันแห่ง
 พระชนมายุของพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์.

<u>ประมาณเวมคฺตํ</u>	นาม	เกจิ	ชื่อว่า	<u>ความแตกต่างแห่งประมาณ</u>
ที่มา โหนฺติ	เกจิ	รสฺสา. ตถา	(พระวรกาย) ไตแก่	พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ที่ปงฺกรเรวตฺตปิยทสฺสือตฺถทสฺสือธมฺมทสฺสือ-			บางพระองค์มีพระสรีระสูง	บางพระองค์มี
วิปสฺสือพุทฺธานํ อสฺตีทเหตุพฺเพธ สฺรียุประมาณ			พระสรีระต่ำ. จริงอย่างนั้น	พระที่ปงฺกร-
อโหสิ. โภณฺทญฺญมจฺจนารทสฺเมธานํ			พุทธเจ้า พระเรวตพุทธเจ้า	พระปิยทสฺสือ-
อญฺจาสิตีทเหตุพฺเพโธ กาโย อโหสิ.			พุทธเจ้า พระอตฺถทสฺสือพุทธเจ้า	พระธัมม-
สฺมนสฺส นวฺติทเหตุพฺเพธ สฺรียุ อโหสิ.			ทสฺสือพุทธเจ้า และพระวิปสฺสือพุทธเจ้า	ทรงมี

^๑ โป. อายุวเสน.

โสภิตอโนมทสี่ปทุมปทุมุตตรปุตสพุทธาน์
อฏฐปณณาสหตถุพเพธ สรีร์ อโหสิ.

พระสรี่ระสูงประมาณ ๘๐ คอก. พระ-
โกณฑัญญะ พระมังคละ พระนารทะ และ
พระสุเมธะ ทรงมีพระวรกายสูง ๘๘ คอก.
พระสุমনะ ทรงมีพระสรี่ระสูง ๙๐ คอก.
พระโสภิตพุทเจ้า พระอโนมทสี่พุทเจ้า
พระปทุมพุทเจ้า พระปทุมุตตรพุทเจ้าและ
พระปุตสพุทเจ้าทรงมีพระสรี่ระสูง ๕๘ คอก.

๑ สุชาตสุต ปณณาสหตถุพเพธ สรีร์ อโหสิ?
สิทฺถคฺคตีสฺสเวสฺสกุโน สฏฺฐสิหตฺถุพเพธา
อเหสิ. ๒ สิชีสฺส สตฺตติหตฺถุพเพธ.
กกุสนฺธโกณากมนกสฺสปา ยถากุกเมน
จตุตทาฬีสตีสวีสตีหตฺถุพเพธา อเหสิ.
อมุหากิ ปน ภควา อฏฺฐารสหตฺถุพเพโธ
อโหสิ. อยิ ปญฺจวิสตียา พุทฺธาน์
ปมาณเวมตฺตํ นาม.

พระสุชาตะทรงมีพระสรี่ระสูง ๕๐ คอก.
พระสิทฺถคฺคตะ พระคีสสะ และพระเวสสกุ
ทรงมีพระกายสูง ๖๐ คอก. พระสิชี ทรงมี
พระสรี่ระสูง ๗๐ คอก. พระกกุสนฺธะ
พระโกณากมนะ และพระกีสสะปะ ทรงมี
พระกายสูง ๕๐ คอก ๓๐ คอก และ
๒๐ คอก ตามลำดับกัน. ส่วนพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงมีพระกาย
สูง ๑๘ คอก. นี้ชื่อว่าความแตกต่างแห่ง
ประมาณ (พระวรกาย) ของพระพุทเจ้า
๒๕ พระองค์.

๑-๑ ฉ. สุชาโต ปณณาสหตถุพเพธสรีโร
อโหสิ. ๒-๒ ฉ. สิชี สตฺตติหตฺถุพเพโธ อโหสิ.

คุณวิไล เวียงรัตน์
อุทิศให้นางเล-นางแช่จิม คิสาย นายยังววย-นายกง แช่เหวียง

กุลเวมตต์ นาม เกจิ ขตุตฺติยกุล
นิพฺพตฺตีสู เกจิ พุราหุมนกุล. ตถา
ที กกุสนฺธโกณาคมนกสฺสปสฺมาสมฺพุทฺธา
พุราหุมนกุล นิพฺพตฺตีสู. ทีปงฺกราทิโคตม-
พุทฺธปริยนฺตา เสสา ทฺวาวิสฺตี พุทฺธา
ขตุตฺติยกุลเยว นิพฺพตฺตีสู. อัย
ปญฺจวิสฺตียา พุทฺธานํ กุลเวมตฺตํ นาม.

ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งตระกูล
(โตแก)พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย บางพระองค์
ทรงบังเกิดในตระกูลกษัตริย์ บางพระองค์
ทรงบังเกิดในตระกูลพราหมณ์. จริงอย่าง
นั้น พระสัมมาสัมพุทฺธเจ้ากกุสนฺธะ พระสัมมา
สัมพุทฺธเจ้าโกณาคมนะและพระสัมมาสัมพุทฺธ
เจ้ากัสสปะ ทรงบังเกิดในตระกูลพราหมณ์.
พระพุทฺธเจ้าที่เหลือ ๒๒ พระองค์มีพระ-
ทีปงฺกรพุทฺธเจ้าเป็นต้น มีพระโคตมพุทฺธเจ้า
เป็นที่สุด ทรงบังเกิดในตระกูลกษัตริย์ทั้งนั้น.
นี้ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งตระกูลของพระ-
พุทฺธเจ้า ๒๕ พระองค์.

ปธานเวมตต์ นาม ทีปงฺกรโกณทญฺญ-
สุมนอโนมทสฺสีสฺสาตฺถิตฺตฺถกกุสนฺธานํ
ทสฺมาสิกา ปธานจริยา. มงฺกฺลสุเมธ-
ตีสฺสฺสฺสึนํ อฏฺฐมาสิกา. เรวตฺตสฺส
สฺตฺตมาสิกา. โสภิตสฺส จตฺตาโร มาสา.
ปทุมอตุตฺทสฺสึวิปสฺสึนํ อหฺตฺตมาสิกา. นารท-
ปทุมตฺตรธมฺทสฺสึกสฺสปานํ สฺตฺตาทานิ.
ปียทสฺสึปฺสฺสเวสฺสฺสกุณโณคมนานํ ฉมาสิกา.

ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งการบำเพ็ญ
เพียร (คือ) สำหรับพระทีปงฺกร พระ-
โกณทญฺญะ พระสุมนะ พระอโนมทสฺสึ
พระสุชฺาตะ พระสิทฺถตฺถะ และพระกกุสนฺธะ
ทรงบำเพ็ญเพียรสิ้นกาลนับได้ ๑๐ เดือน.
พระมังคละ พระสุเมธะ พระตีสสะ และ
พระสิขี ๘ เดือน. พระเรวตะ ๑ เดือน.
พระโสภิตะ ๕ เดือน. พระปทุมะ พระ-

คุณวิไล เวียงรัตน์

อุทิศให้นางเล-นางแซ่จิม ดิสาย นายยังวาย-นายกง แซ่เหวียง

อมุหากัม พุทฺธสฺส ฉพฺพสฺसानิ ปธานจริยา อตฺถทสฺสี และพระวิปัสสี ครึ่งเดือน. พระ-
 อโหสิ. อัย ปธานเวมตฺตํ นาม. นารทะ พระปทุมุตตระ พระธัมมทสฺสีและ
 พระกัสสปะ ๑ วัน. พระปิยทสฺสี พระปุสสะ
 พระเวสสภู และพระโกณฑกมนะ ๖ เดือน.
 สำหรับพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายได้ทรง
 บำเพ็ญเพียรแล้วสิ้นกาล ๖ ปี. นี้ชื่อว่า
 ความแตกต่างแห่งการบำเพ็ญเพียร.

ธรรมิเวมตฺตํ นาม มงฺคลสฺส กิร ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งพระรัศมี
 สัมมาสัมพุทฺธสฺส สรีรธรรมิ ทสฺสทสฺสีโลก- (คือ) ไคยิโนว่าพระรัศมีแห่งพระสรีระของ
 ธาคู ฌริตฺวา อฏฺฐจาสิ. ปทุมุตฺตรพุทฺธสฺส พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามังคละ ได้ปกแผ่ไป
 ทฺวาทสโยชนิกา อโหสิ. วิปสฺสีสฺส ภควโต ตลอดหมื่นโลกธาตุ. ของพระปทุมุตตร-
 สตฺตโยชนิกา อโหสิ. ลีขิสฺส ตโยชนป- พุทฺธเจ้า ๑๒ โยชน์. ของพระผู้มีพระภาค-
 ปมาณา. กกุสนฺธสฺส ทสโยชนิกา. เจ้าวิปัสสี ๑ โยชน์. ของพระลี้ขีประมาณ
 อมุหากัม ภควโต สมนฺตโต พุยามป- ๓ โยชน์. ของพระกกุสนฺธะ ๑๐ โยชน์.
 ปมาณา. เสสานํ อนิยตา อโหสิ. สำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย
 มีประมาณว่าหนึ่งโดยรอบ. พระรัศมีแห่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เหลือ ไม่มีกำหนด
 แนนอน.

คุณสมโภชน์ สกฺล เลิศฤทธิ
 อธิศให้เจ้ากรรมนายเวร และผู้มีพระคุณ

อัย รสุมิเวมตฺตํ นาม อชฺฌาสยปฏิพัทฺธํ,
โย ยตฺตกํ อิจฺฉติ, ตสฺส สรีรปฺปภา
ตตฺตกํ ฝรติ, ปฏิวิทฺธกุณฺเณ ปน กสฺสจि
เวมตฺตํ นาม นตฺถิ. อัย รสุมิเวมตฺตํ
นาม.

นี่ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งพระรัศมีอันเนื่อง
ด้วยพระอัชชาภัย, (คือ) พระพุทธเจ้า
พระองค์ใด ทรงปรารณาพระรัศมีไกล
เท่าใด พระรัศมีแห่งพระสรีระของพระ-
พุทธเจ้าพระองค์นั้น ย่อมแผ่ไปไกลเท่านั้น,
ส่วนในกรณีที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงแห่ง
ตลอดแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ๆ ก็ตาม
ย่อมไม่มีความแตกต่างกันเลย. นี่ชื่อว่า
ความแตกต่างแห่งพระรัศมี.

ยานเวมตฺตํ นาม เกจิ หตฺถิยาเนน
เกจิ อสฺสยาเนน เกจิ รตฺต-
ปาสาทสิวิกาทีสุ อญฺญตเรณ นิกฺขมฺนฺติ.
ตถา หิ ทีปํกรสุมฺนสฺสเมธปฺปสฺสตีชี-
โกณาคมนา หตฺถิยาเนน นิกฺขมฺมีสุ.
โกณฺหญฺญเรวตปทุมปิยทสฺสตีวิปสฺสีกุสฺสนฺธา
รตฺถยาเนน. มงฺกฺลสฺสชฺาตตฺถตสฺสตีตีสฺส-
โคตมา อสฺสยาเนน. อนนฺมทสฺสตีตีทฺตฺถ-
เวสฺสกุโน ลีวิกายาเนน. นารโท ปทสา
นิกฺขมิ. โสภิตปทุมตฺตรธมฺมทสฺสีกสฺสปา
ปาสาทเณ นิกฺขมฺมีสุ. อัย ยานเวมตฺตํ
นาม.

ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งพระยาน
(โตแก)พระพุทธเจ้าทั้งหลาย บางพระองค์
เสด็จออก(มหาภิเนษกรรมณ) ด้วยพระยาน-
ช้าง บางพระองค์ด้วยพระยานม้า บาง
พระองค์ด้วยพระยานรถ ด้วยพระบาท ด้วย
ปราสาท และด้วยอเป็นต้นอย่างใดอย่าง-
หนึ่ง. จริงอย่างนั้น พระที่ปังกร พระสุมนะ
พระสุเมธะ พระปุตตะ พระลีชี และพระ-
โกณาคมนะ เสด็จออก (มหาภิเนษกรรมณ)
ด้วยพระยานช้าง. พระโกณทัณฺเฐ พระ-
เรวตะ พระปทุมะ พระปิยทสฺสตี พระวิปสฺสตี
และพระกุกฺสันธะ ด้วยพระยานรถ. พระ-

คุณสมโภชน์ สกฺล เตศฺสุทฺธิ
อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร และผู้มีพระคุณ

มังคละ พระสุชาตะ พระอัทธทัสสี พระคัสสะ
 และพระโคตมะ ควบพระยานมา. พระ-
 อโนมทัสสี พระสีหัตถะ และพระเวสสภูควย
 พระยานวอ. พระนารทะ เสด็จออก(มหา
 ภิเนษกรรม) ควบพระบาท. พระโสภิตะ
 พระปทุมุตตระ พระธัมมทัสสีและพระกัสสปะ
 เสด็จออก(มหาภิเนษกรรม) ควบปราสาท.
 นี้ชื่อว่าความแตกต่างแห่งยาน.

โพธิรุกขเวมตตี นาม ที่ปงฺกรสุส
 ภควโต กปิตนฺรฺกฺโข^๑ โพธิ. โภณฺทณฺณสุส
 ภควโต สาถกฺลฺยาณิรฺกฺโข. มงฺกฺลสุมน-
 เรวตโสภิตานํ นาครฺกฺโข. อโนมทสุสสิสุส
 อชฺชุนรฺกฺโข. ปทุมนารทานํ มหาโสณ-
 รฺกฺโข. ปทุมุตฺตรสุส สลลรฺกฺโข.^๒
 สุเมธสุส นีโป.^๓ สุชาตสุส เวฬุ.
 ปิยทสุสสินอ กกุโร.^๔

ชื่อว่า ความแตกต่างแห่งต้นไม้ เป็น
ที่ประทับตรัสรู้ (ไคแก) ตนมะสังเป็นต้นไม้ที่
 ประทับตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ปงฺกร.
 สำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้า โภณฺทณฺณคณฺนาว-
 รัง. พระมังคละ พระสุมนะ พระเรวตะและ
 พระโสภิตะ ไมกาเกทิง. พระอโนมทัสสี
 ตนรกฟ้า (ตนกุ่มกัว). พระปทุมะและ
 พระนารทะ ตนโสณะใหญ่. พระปทุมุตตระ
 ตนสน. พระสุเมธะ ตนกระทุม. พระสุชาตะ
 ตนไผ. พระปิยทัสสี ตนรกฟ้า.

^๑ โป. กปิตนฺรฺกฺโข. ^๒ โป. สาถรฺกฺโข.
^๓ โป. นิมโป. ^๔ โป. กุกฺกุโร.

พ.ท.สุนทร ธรรมปริศา
 อธิศให้บิศา มารดา และผู้มีพระคุณ

อตุตทสฺสิสฺส	จมุปรุขุโข.	ธมฺมทสฺสิสฺส	พระอตุตทสฺสิสฺส	ต้นจำปา.	พระธมฺมทสฺสิสฺส
รตุตทกรวกรุขุโข ^๑	สิทฺธตฺตสฺส	กณิการ-	ต้นมะกล่ำ (มีเมล็ด)	สีแดง.	พระสิทฺธตฺตสฺส
รุขุโข.	ทิสฺสสฺส	อสฺนรุขุโข.	ปุตฺตสฺส	ต้นกรรณิการ.	พระทิสฺสสฺส
อามลกรุขุโข.	วิปฺตฺสิสฺส	ปาฏฺฐสิรุขุโข.	พระปุตฺตสฺส	ต้นมะขามป้อม.	พระวิปฺตฺสิสฺส
สิขิสฺส	ปุณฺทริกรุขุโข.	เวสฺสภุสฺส	ฝอย.	พระสิขี	ต้นมะม่วง (ชนิดผลเล็ก).
สาลรุขุโข.	กกุสนฺธสฺส	สิริสฺรุขุโข	พระเวสฺสภุ	ต้นสาละ.	พระกกุสนฺธ
โกณาคมนสฺส	อุทุมพรรุขุโข.	กสฺสปสฺส	พระโกณาคมน	ต้นมะเดื่อ.	พระกสฺสป
นิโครฺธ.	โคตมสฺส	อสฺสตุโณติ	อยู่	ต้นไทร.	พระพุทฺธเจ้าโคตม
โพธิเวมตฺต	นาม.			นี้ชื่อว่า	ความแตกต่างแห่งต้นไม้ที่ประทับ
					ตรัสรู้นี้.

<u>ปลลنگเวมตฺต</u>	นาม	ที่ปังกร-	ชื่อว่า	<u>ความแตกต่างแห่งพระบัลลังก์</u>
เรวตปิยทสฺสืออตุตทสฺสือธมฺมทสฺสือวิปฺตฺสึน			(ไต่แก)	พระบัลลังก์ของพระที่ปังกร
เตปญฺญาสทฺตฺตปลลنگกา	อเหสฺสุ.	โกณฺฑญฺญ-	พระเรวต	พระปิยทสฺสือ
มงฺกลนารทสฺสุเมธาณ	สฺตฺตฺตปญฺญาสทฺตฺตา.		พระธมฺมทสฺสือ	และพระวิปฺตฺสึน
สุมฺนสฺส	สฺมฺมจิทฺตฺโต	ปลลنگโก	อโหสิ.	๕๓ คอก.
โสภิตอโนมทสฺสือปทุมปทุมตฺตรปุตฺตสฺส				ของพระโกณฺฑญฺญ
อฏฺฐตฺตีสทฺตฺตา.	สฺสุชาตสฺส	ทฺวตฺตีสทฺตฺโต.		พระมังกล
สิทฺธตฺตทิสฺส	เวสฺสภุณ	จตฺตาทิสฺสทฺตฺตา.		พระนารท
				และพระสฺสุเมธ
				๕๗ คอก.
				ของพระสุม
				๖๐ คอก.
				ของพระโสภิต
				พระอโนมทสฺสือ
				พระปทุม
				พระปทุมตฺตร
				และพระปุตฺตสฺส

^๑ โป. กุรวกรุขุโข.

พ.ท.สุนทร ธรรมปริชา
อุทิศให้บิดา มารดา และผู้มีพระคุณ

มธุรัตถวิลาสินี บ. - พ. ๒ - ๓๕

ลีขีสส จตุตตีสหตุโธ.^๑ กกุสนฺธสฺส
 ฉพฺพีสตีหตุโธ. โภฌาคมนสฺส วีสตีหตุโธ.
 กสฺสปสฺส ปณฺณรสหตุโธ. โคตมสฺส
 จุทฺทสตีหตุโธ. ปลฺลงฺโก อโหสิ. อัย
 ปลฺลงฺกเวมตฺตํ นาม. อิมานี อฏฺฐ
เวมตฺตานี นาม.

๓๘ ศอก. ของพระสุชาตะ สูง ๓๒ ศอก.
 ของพระลีหัตถะ พระติสสะและพระเวสสภู
 สูง ๕๐ ศอก. ของพระลีขี สูง ๓๔ ศอก.
 ของพระกกุสนฺธะสูง ๒๖ ศอก. ของพระ-
 โภฌาคมนะสูง ๒๐ ศอก. ของพระกัสสปะสูง
 ๑๕ ศอก. พระบัลลังก์ของพระพุทธเจ้า
 โคตมะสูง ๑๔ ศอก. นี้ชื่อว่าความแตกต่าง
 แห่งพระบัลลังก์. เหล่านี้ชื่อว่าความแตก-
ต่าง ๘ อย่าง.

อวิชิตฎฐานกถา

กถาว่าด้วยสถานที่จะทรงเวนเสียมิได้

สัพฺพพุทฺธานํ ปน จตุตฺตารี
อวิชิตฎฐานานิ นาม โหนฺติ. สัพฺพพุทฺธานํ
 ทิ โโพธิปลฺลงฺโก อวิชิตโต เอกสฺมีเยว
 จาเน โหติ. ธมฺมจกฺกปฺวตฺตณฺ์
 อีสิปตเน มิคทาเย อวิชิตเมว โหติ.
 เทโวโรหณกาเล สํกสฺสณฺครทฺวาเร

อนึ่งธรรมดากว่า สถานที่ที่พระพุทธเจ้า
ทุกพระองค์จะทรงเวนเสียมิได้มี ๔ แห่ง.
 จริงอยู่ พระโพธิบัลลังก์ของพระพุทธเจ้าทุก
 พระองค์ เป็นสถานที่ที่จะทรงเวนเสียมิได้
 มีอยู่ในที่แห่งเดียวกันนั่นเอง. สถานที่ที่ทรง
 ประภาศพระธรรมจักร ก็เป็นสถานที่ที่ทรง

^๑ ฉ. ทวตตีสหตุโธ.

ปจฺมกุกฺกปาทภูจฺจัน^๑ อวิชฺหิตเมว โทติ.
เชตวเน กนฺธกฺกุฎฺฐิยา จตุตตาริ มญฺจ-
ปาทภูจฺจานานิ อวิชฺหิตาเนว โทหนฺติ.
วิหาโร ปน ชุทฺทโกปิ มหนฺโตปิ โทติ.
วิหาโรปิ น วิชฺหติเยว, นครมฺปิ น
วิชฺหติ^๒.

เว้นเสียมิได้เลย มีอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤค-
ทายวัน. สถานที่ที่พระบาททรงเหยียบเป็น
ก้าวแรกที่ประตูเมืองสั่งกั๊สสะในคราวเสด็จ
ลงจากเทวโลก ก็เป็นสถานที่ที่ทรงเว้นเสีย
มิได้เลย. สถานที่ตั้งขาคีเพียงทั้ง ๔ ใน
พระคันธกุฎี ในพระเชตวัน ก็เป็นสถานที่ที่
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทรงเว้นเสียมิได้
เหมือนกัน. ส่วนพระวิหารมีขนาดเล็กบ้าง
ใหญ่บ้าง. แม้พระวิหารก็ทรงเว้นเสียมิได้
เช่นกัน, แม้พระนคร(ที่ประสูติ)ก็เว้นมิได้.

สหชาติปัจจุเจตณกฺขตฺตปัจจุเจตณกถา.

**กล่าวด้วยปัจจุเจตณแห่งสหชาติ^๒
และปัจจุเจตณแห่งนักษัตร**

อปฺริ ปน อมฺหากิเยว ภควโต
สหชาติปัจจุเจตณฺจ นกฺขตฺตปัจจุเจตณฺจ
ที่เปสฺสุ. อมฺหากิ สพฺพญฺญโพนฺธิสฺสตุเตน กิร
สฺหุธิ ราหุลมาตา อานนฺตฺตเถโร ฉนฺโน.

อนึ่ง พระสังคีติกายารยทั้งหลาย ยัง
ได้แสดงปัจจุเจตณแห่งสหชาติ และปัจจุเจตณแห่ง
นักษัตร (คือดาวฤกษ์) ของพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าแห่งเราทั้งหลายนั้นเที่ยวต่อไปอีก.

^๑ โป. โสปานปาทปติภูจฺจัน,
ฉ. ปจฺมกุกฺกปาทภูจฺจัน.
^๒ ฉ. นคร ปน วิชฺหติ.

^๑ ปจฺจุเจตณ คือข้อความที่รวบรวมเอามาจัด
เป็นตอน ๆ.
^๒ สหชาติ คือสิ่งที่เกิดร่วมด้วยเป็นคู่บารมี.

คุณหม่อมพร พิริยวิทย์
สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิธาน ม. - พ. ๒ - ๓๕

กณฺฐโก อสฺสราชา นิธิกุมฺโภ มหาโพธิ
กาฬุทายีติ อิมานิ สत्ต สหชาตานิ.
อัย สหชาตปริจเจโท.

มหาปุริโส ปน อุตฺตราสาพุท-
นกุชฺตเตเนว มาตุกฺจฺฉิ โอกฺกมิ, มหาภิ-
นิกุชมนํ นิกุชมิ, ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสิ,
ยมกปาฏิหาริยํ อกาลิ. วิสาขนกุชฺตเตน
ชาโต จ อภิสสมฺพุทฺโธ จ ปรีนิพฺพุโต
จ. มาฆนกุชฺตเตน ตสฺส สāvก-
สนุnipาโต จ อายุสงฺขารโวสฺซชฺชนญจ
อโหสิ. อสฺสยฺชนกุชฺตเตน เทโวโรหณํ?
อัย นกุชฺตตปริจเจโทติ.

ได้เห็นว่า คน สัตว์ สิ่งของ และต้นไม้ที่เป็น
สหชาตกับพระสัมพันธุมบรมโพธิสัตว์ของเรา-
ทั้งหลายมี ๗ เหล่านี้คือ พระมารดาของ
พระราहुล พระอานนทเถระ นายฉันทะ
พญาแม่จันฐกะ ขุมทรัพย์ มหาโพธิพฤษ
กาฬุทายีอำมาตย์. นี้ เป็นปริเฉทแห่ง
สหชาต.

อนึ่ง โดยวันนักษัตรเดือนอุตราษาต^๑
นั้นแหละ พระมหาบุรุษได้เสด็จลงสู่กรรม
พระมารดา, เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรม,
ทรงประกาศพระธรรมจักร, ทรงทำพระ-
ยมกปาฏิหาริย์. พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้
พระอภิสมโพธิญาณและเสด็จปรินิพพาน โดย
วันวิสาขฤกษ์ (วันเพ็ญกลางเดือน ๖).
พระองค์ได้มีการประชุมพระสาวก และทรง
ปลงพระชนมายุสังขารโดยวันมาฆฤกษ์(วัน-
เพ็ญกลางเดือน ๓). เสด็จลงจากเทวโลก
โดยวันอัสสยฺชฤกษ์(วันเพ็ญกลางเดือน ๑๑).
นี่เป็นปริเฉทแห่งนักษัตร ฉะนั้นแล.

^๑ ส. เทโวโรหณญจ.

^๑ วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ หลัง.

สธมมตากถา

กล่าวด้วยเรื่องของธรรมดา

อิทานิ ปน สพุเพสั พุฑุชานัน
 สาธารณมมตัม ปกาสะยิสสาม. สพพุฑุชานัน
สมตตัสวีธา ธมมตา. เสยฺยถิถิ ?
 ปจฺฉิมภวีกโโพธิสตุตสส สมนุชานสส
 มาตุกฺขุฉิโอกุมนัน, มาตุกฺขุฉิยํ ปลฺลงฺเคน
 นิสิตฺติวา พหิมุโขโลกนัน, จิตาย
 โโพธิสตุตมาตุยา วิชายนัน, อรณฺเณเยเว
 มาตุกฺขุฉิโต นิกฺขมนัน, กณฺจนปฏฺฏเฐสุ
 ปตฺติฏฺจิตปาทานัน อุตฺตรารามุชานัน สตุต-
 ปทวิทิตหารานัน คนฺตฺวา จตุทฺทิสั
 โอลเกตุวา สีนฺนาทนทฺนัน,

อนึ่ง ข้าพเจ้าจักประกาศธรรมดา
 (คืออาการหรือความเป็นไปแห่งธรรมชาติ)
 อันทั่วไปแก่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ในกาล
 บัดนี้. ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์
มี ๓๐ อย่างด้วยกัน. อะไรบ้าง ? คือการ
 ที่พระบรมโพธิสัตว์ผู้เกิดในภพสุดท้าย ทรงมี
 พระสัมปชัญญะ (รูตัว) ขณะเสด็จลงสู่
 พระกรรมพระมารดา, การที่พระองค์
 ประทับนั่งขัดสมาธิ หันพระพักตร์ไปด้านนอก
 ขณะอยู่ในพระกรรมพระมารดา, การที่
 พระมารดาพระบรมโพธิสัตว์ ประทับยืน
 ประสูติ, การที่พระมหาสัตว์ประสูติจาก
 พระกรรมพระมารดาในป่า, การที่พระ-
 มหาสัตว์ทั้งหลาย ทรงจรดพระบาทลงบน
 แผ่นทอง ทรงย่างพระบาทไป ๗ ก้าว
 บ่ายพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงตรวจดู
 ไปตลอด ๔ ทิศแล้วบนลือพระสีหนาท,

มธุรัตถวิลาสินี ป. - ๗. ๒ - ๓๕

คุณชุมพร พิริยวิทย์
สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

จตุตถาริ นิมิต्तทานิ ทิสฺวา ชาตมตฺตปุตฺตทานิ
 มหาสत्ตฺตานิ มหาภินิภูขมฺนํ, อรหฺท-
 ธชมาทาย ปพฺพชิตฺวา สพฺพเหฏฺฐิเมน
 ปริจฺเฉเตน สตฺตาทิ ปธานจริยา,
 สมฺโพธิ ปาปฺพนทิวเส ปายาสโกชนํ,
 ทิณฺสนฺนเร นิสฺสิตฺวา สพฺพญฺญุตฺต-
 ฌานาธิคโม, อานาปานสฺสติกมฺมุจฺจาน-
 ปริกมฺมํ, มารพลวิทฺธํสนํ, โพธิ-
 ปลฺลงฺเกเยว ทิสฺโส วิชฺชา อาทิ กตฺวา
 อสฺาธารณฌานาติคฺคณฺปฏิลาโก, สตฺต-
 สตฺตาทิ โพธิสฺมีเปเยว วิตฺตินามนํ,
 มหาพฺรหฺมโน ฌมฺมเทสนตฺตถาย อายาจนํ,
 อสิปฺตเน มิคทาเย ฌมฺมจกฺกปฺปวตฺตณํ,
 มาฆปฺุณฺณมาย จตฺตฺรจฺกิกสนฺนิปา เต
 ปาติโมกฺขทฺเตโส, เชตวนฺนฺจฺจาเน
 นีพฺทฺธวาโส,

การที่พระมหาสัตว์ทั้งหลาย ได้ทอดพระ-
 เนตรเห็นนิมิต ๔ แล้ว พอพระโอรสประสูติ
 ก็เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรม, การที่ทรงถือ
 เอาผ้าอันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ทรง
 ผนวชแล้วบำเพ็ญเพียรสิ้นกาล ๗ วัน โดย
 กำหนดอย่างต่ำที่สุด ของพระมหาสัตว์ทั้ง-
 มวล, การเสวยข้าวปายาสในวันบรรลु
 พระสัมโพธิญาณ, การที่พระมหาสัตว์ประทับ
 นั่งบนเครื่องลาดซึ่งเป็นหญ้าแล้วบรรลुพระ-
 สัพพัญญุตญาณ, การทรงบริกรรมอานาปาน-
 สติกรรมฐาน, การทรงกำจัด(พญ)มาร
 และพล(ของพญามาร), การทรงไต่เฉพาะ
 ซึ่งคุณมีพระอัสสารถญาณเป็นต้น ตั้งต้นแต่
 วิชชา ๓ ณ โพธิบัลลังก์, การที่พระมหาบุรุษ
 ทรงใช้เวลาไหลลงไปตลอด ๗ สัปดาห์ ณ
 ที่ไกลตนโพธิ์, การที่ท้าวมหาพรหมทูล
 อาราธนา เพื่อต้องการให้ทรงแสดงธรรม,
 การทรงประกาศพระธรรมจักร ณ ป่าอสิป-
 ตนมฤคทายวัน, การที่ทรงยกพระปาติโมกข์

คุณไกรโชค ผลชีวิต และครอบครัว
 สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

ขึ้นแสดงในสันนิบาต ประกอบด้วยองค์ ๔
ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ, การประทับอยู่เป็น
ประจำ ณ ที่ตั้งพระเชตะวัน,

สาวตถินครทวาระ ยมกปาฏิหาริยกรรม,
ดาวคีตภวเน อภิธมฺมเทศนา, สังกุสส-
นครทวาระ เทวโลกโต โอตฺรณ,
สคคํ ผลสมาปตฺตีสมาปชฺชนํ, ทวีสุ
จาเนสุ^๑ เวเนยฺยชนาวโลกนํ, อุပ္ปนุเน
วตฺตุมฺหิ ลิกฺขาปทปญฺญาปนํ, อุပ္ปนุนาย
อตฺตูปตฺตียา^๒ ชาตกกถนํ,

การทรงทำพระยมกปาฏิหาริย์ ไกล่ประคอง
พระนครสาวัดดี, การแสดงพระอภิธรรม
ณ ภพดาวดึงส์, การเสด็จลงจากเทวโลกที่
ประคองกัสนคร, การเข้าผลสมาบัติเป็น
นิตย, การทรงตรวจดูชนผู้เป็นเวไนย ๒
ฐานะ (คือภักพุกคผลและอภักพุกคผล), การ
ทรงบัญญัติสิกขาบทในเมื่อเรื่องเกิดขึ้นแล้ว,
การตรัสชาตกในเมื่อมีอฏฺฏปตฺตียเหตุเกิดขึ้น
แล้ว,

ฉาตีสมาคเม พุทฺธวัสถกถนํ, อาคณฺตุเกหิ
ภิกฺขุหิ ปฏฺฐิสนฺถารกรรม, นิมนฺติตานํ
วฺจฺจวสุสํานํ อนาปุจฺฉา อคมนํ, ทิวเส
ทิวเส ปุเรภคฺตปจฺฉาภคฺตปจฺฉมมชฺฉิม-

การตรัสพุทธวงศ์ ในสมาคมแห่งพระญาติ,
การทรงทำปฏิสันถารกับเหล่าอาคันตุกภิกษุ,
การที่พระองค์ไม่ทรงบอกلاميภษุทั้งหลาย ที่
นิมนต์มา (และ) อยู่จำพรรษาแล้ว จะไม่

มธุรัตถวิลาสินี ๒. - ๗. ๒-๓๕

^๑ ฉ. วาเรสุ. ^๒ ฉ. อฏฺฏปตฺตียา.

คุณไกรโชค ผลชีวิต และครอบครัว
สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

ปัจฉิมยามกิจจกรรม, ปรินิพพานทิวเส เสด็จไป (ณ ที่อื่น), การทรงกระทำกิจใน
 มังสรสโกชน, จตุวิสติ โภกิสตสหัสส- เวลาก่อนเสวยพระกระยาหาร ภายหลัง
 สมาปตติโย สมาสชชิตวา ปรินิพพานนติ เสวยพระกระยาหาร ในปฐมยาม มัชฌิม-
 อีมา สมตฺตีส สัพพพุธานิ ธมฺมตาคี. ยาม และปัจฉิมยามทุกวัน, การเสวย
 มังสรส(?) ในวันเป็นที่ปรินิพพาน, การ
 เชาพระสมาบัติ ๒ ลาน ๔ แสนโกฏีครั้ง
 แลวเสด็จปรินิพพานรวม ๓๐ ประการเหล่านี้
 เป็นธรรมคาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์แล.

อนนตรายิกธมฺมกถา

สัพพพุธานิ จตุตาโร อนนตรายิกา
ธมฺมา. กตเม จตุตาโร ? พุธานิ
 อุทฺทิสฺส อภิหฺวานิ จตฺนุํ ปจฺจยानิ น
 สกฺกา เกนจิ อนนตรายิ^๑ กาคู. พุธานิ
 आयुโน น สกฺกา เกนจิ อนนตรายิ^๑ กาคู.
 วุตฺตญฺเฑหฺติ "อญฺจานเมตฺติ อนนฺวกาโส,
 ยิ ปฺรฺอุปฺกเมเน ตถาคตฺติ ชีวิตา

กถาวาด้วยอนนตรายิกธรรม

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงมีธรรมที่
ไม่มีใครทำอันตรายได้เลย ๔ ประการ.
 ๔ ประการคืออะไรบ้าง ? คือ ปัจจัย ๔
 ที่ทายกนำมาถวายเจาะจง พระพุทธเจ้า
 ทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่อาจจะทำอันตราย
 ได้เลย. พระชนมายุของพระพุทธเจ้า
 ทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่อาจที่จะทำอันตราย

^๑ ฉ. อนนตราโย.

โวโรเปยยา"^๑ พุทธัน ทุตฺตีสมาหา-
ปฺริสลกฺขณัน อสฺตียา อนฺุพฺยณฺชานนญจ
น สกฺกา เกนจิ อนฺุตรายิ^๒ กาทู.
พุทฺธรฺสินฺ น สกฺกา เกนจิ อนฺุตรายิ^๒
กาทุนฺติ. อีเม จตฺตารโ อนฺุตรายิกา
ธมฺมา นามาติ.

ได้เลย. สมจริงตั้งพระคำรัสที่พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าตรัสไว้ว่า "ขอที่บุคคลจะพึงปลง
พระชนม์ชีพพระตถาคต ด้วยความพยายาม
ของผู้อื่น นั้นมิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส."
พระมหาปฺริสลกฺษณะ ๓๒ ประการ และ
พระอนฺุพฺยณฺชเน ๘๐ ของพระพุทธเจ้าทั้ง-
หลาย ใคร ๆ ไม่อาจจะทำอันตรายได้เลย.
พระรัศมีของพระพุทธเจ้าทั้งหลายใคร ๆ ไม่
อาจจะทำอันตรายได้เลย. เหล่านี้ชื่อว่า
อนันตรายิกธรรม ๔ ฉะนั้นแล.

นิคมนกกถา

เอตฺตาวตฺตา คตฺตา สิทธิ
พุทฺธวฺสสฺส วณฺณนา
สุวณฺณปทวิญญาต^๓
วิจิตฺตนยโสภิตา.

กล่าวด้วยนิคมกถา

ด้วยถ้อยคำเพียงเท่านั้น การพรรณนา
ความแห่งพระพุทธรูปที่นักพิศรูแจ้ง
ชัดแล้วว่ามีบทดุจทองและงดงามด้วย
นัยอันวิจิตรก็ได้ถึงความสำเร็จแล้ว.

^๑ วิ. จ. ๓/๑๘๘ ปฏฺ.เจ. ^๒ ฉ. อนฺุตราโย.

^๓ ม. ปรมปทวิญญาต-

ไปราณญจกถามคค์^๑
 ปาฬิตตูปปกาสกั
 อาทาเยว กตา พุทธ-
วัสส์สญจกถา มยา.

ข้าพเจ้า (พระพุทธทศตะ) ได้ถือเอา
 บทประพันธ์ในอรรถกถาโบราณ อัน
 แสดง เนื้อความแห่งพระบาลีเท่านั้น
 มาแต่งเป็นพระคัมภีร์ อรรถกถา-
พุทธวงศ์.

ปปัญจตุถั วิวชเชตวา
 มธุรัตถสสุ สัพพโส
 สมุปกาสนโต ตสฺมา
มธุรัตถูปปกาสินี.

เพราะพระคัมภีร์อรรถกถาพุทธวงศ์นี้
 จะเว้นเสีย ซึ่งข้อความอันยืดยาว
 แสดงแต่ขอความอันไพเราะ โดย
 ประการทั้งปวง เหตุนี้ จึงชื่อว่า
มธุรัตถูปปกาสินี.

กาวิรัชลสมุปาท-
 ปรีปุต^๒ มหิตเล
 กาวิรัชปฏญเน รุมเม
 นานานารินรากุเล.

เมื่อท่านกัณหาส^๑ ผู้มีวาจาอ่อนหวาน
 เป็นสาคูชน(คือคนเป็นสัมมาทิสฺสุ) ได้
 สร้างวิหาร ซึ่งมีกำแพงและซุ้มประตู
 งดงามด้วยอาคารต่าง ๆ ขึ้นบนพื้นที่

^๑ ม. ...ตุนติ.

^๒ ม. ปารีปรี.

^๑ ท่านกัณหาส ผู้บริจาคทรัพย์สร้างวิหาร.

การิเต กณฺหาเสน^๑
 สณฺหาเจน สาธุนา
 วิหาเร วิวิธการ-
 จารุปาการโกปุเร.

ซึ่งบริบูรณ์ด้วยสำนํ้าจากแคว่นกาวิระ
 (ถิ่นที่อยู่ของพวกทมิฬ) ไหลผ่านมา
 บรรจบกันใกล้กับท่าเรือกาวิระ เป็น
 สถานที่นํ้าร้อนรมย์ เกือบกล่นด้วย
 ชายหญิงนานา (ชาติ).

ฉายาสลิลสมฺปนฺเน^๒
 ทสฺสนีเย มโนรมเ
 ทตฺตชฺชนสมฺปาเต
 ปวิเวกสุเช สีเว.
 ตตฺถ ปาจิณปาสาท-
 ตเล ปรมสึตเล
 วสฺตา พุทฺธวัสส
 มยา สํวณฺณา กตา.

ชาวเจ้าอยู่ (จำพรรษา) ณ พื้น
 ปราสาทคานทีศตะวันออก อันเย็น
 ยิ่งนักในวิหารนั้น สมบูรณ์ด้วยรมเงา
 และนํ้านํ้าร้อนรมย์ใจ ทั้งความ
 แอ้อคของทรชน ก็ถูกกำจัดเสียสิ้น
 เป็นที่ที่มีความสุขแต่วิเวก เป็นแดน
 เกษม ใดแต่จอรรถกตาแห่งพระ-
 พุทธวงศ์.

^๑ โป. วิณฺหาเสน.

^๒ ส. ฮ. โคธาสลิลสมฺปาเต.

๑
 ยถา พุทธวัสส์ส สัวณฺณายั
 คตา สาธุ สิทธิ วินา อนฺตรายั
 ตถา ฌมฺมยุตฺตา ชนานัน วิตกุกา
 วินาวนฺตรายเณ สิทธิ วชนฺตุ?

อิมั พุทธวัสส์ส สัวณฺณัน เม
 กโรนฺเตน ยั ปตฺถิตฺตํ ปุณฺณชาติ
 สทา ตสฺส เทวานุภาเวน โลโก
 ฐวํ สนฺตมจฺจนฺตมตฺถิ ปยาตํ.

๒
 วินสฺสฺสนฺตุ โรคา มนุสฺสเสสุ สพฺเพ
 ปวสฺสฺสนฺตุ เทวาปิ วสฺสฺสนฺตกาเล
 สุขํ โหตุ นิจฺจํ วรํ นารกาปิ
 ปิสาจาปยาตา ปิปาสา ภวนฺตุ?

อรรถกถาแห่งพระพุทธวงศ์นี้ ได้ถึง
 แล้วซึ่งความสำเร็จด้วยดี โดยเว้น
 เสียซึ่งอันตรายด้วยประการใด ขอ
 ความตรึกของชนทั้งหลายอันประกอบ
 ด้วยธรรม จงพ้นจากอันตรายดำเนิน
 ไปสู่ความสำเร็จด้วยประการนั้นเถิด.

ข้าพเจ้าผู้แต่งอรรถกถาแห่งพุทธวงศ์
 นี้ได้ตั้งปรารภนาบุญอันใดไว้ ด้วย
 อานุภาพอันประเสริฐแห่งบุญนั้น ขอ
 ชาวโลกจงได้ดำเนินไปทั่วถึง ซึ่ง
 ประโยชน์อันยิ่งยงสืบสืบเกินส่วน ใน
 กาลทุกเมื่อเถิด.

ขอความเจ็บไข้ทั้งปวง ในหมู่มนุษย์
 ทุกจำพวกจงเสื่อมสูญไป แม้ในฤดูฝน
 ขอฝนจงตกลงมา (ตามฤดูกาล) ขอ
 ความสุขอันประเสริฐจงมี (แก่มวล

๑-๑ ส. อ.

ยถา วณฺณายั คตา สาธุ สิทธิ,
 วินา อนฺตรายั ตถา ฌมฺมยุตฺตา
 ชนานัน วิตกุกา วินา จนฺตราย-
 วนฺตรายเณ สิทธิ คมิสฺสฺสนฺตุ สาธุ.

๒-๒ ส. อ. อีมา คาถาโย นตฺถิ.

คุณสมจิตต์ สุขसारธรรม

สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

มนุษย์)ตลอดกาลเป็นนิจ แม้ตัวนรก
ทั้งหลายที่มีความกระหาย จงอย่าได้
ดำเนินไปสู่ความเป็นปีศาจอีกเลย.

๑
สุรา อจฺจรานํ คณาทีหิ สหฺธิ
จิรํ เทวโลกํ สุขํ จานุโกนฺตุ
จิรํ จาคู ฐมฺโม มุนินฺทสฺส โลกํ
สุขํ โลกปาลา มหิ ปาลยฺนฺตุ^๑

ขอเทวดาทั้งหลาย พร้อมด้วยหมูนาง
อัปสรเป็นต้น จงเสวยความสุขใน
เทวโลกสิ้นกาลนาน. ขอพระธรรม
(คำสอน)ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นจอม
แห่งพระมุนี จงสถิตสถาพรอยู่ในโลก
สิ้นกาลนาน ขอท้าว(จตุ)โลกบาล
จงรักษาพื้นแผ่นดินใหม่มีความ(ร่มเย็น)
เป็นสุขเถิด.

๒
กรฺหิ คีตนาเมน^๓
พุทธทตฺโตติ วิสุสุโต
เถโร กตฺวา อฏฺฐกถํ
มจฺจตุตถวิลาสินี^๒

พระเถระผู้ปรากฏชื่อ ที่ผู้มีความ
เคารพทั้งหลายร้องเรียกว่าพระพุทธ-
ทัตตะ ไคเตงอรรณกถา (พุทธวงศ์)
ชื่อมจฺจตุตถวิลาสินีไว้ เพื่อที่จะยัง

๑-๑ ส. อ. อีมา คาถาโย นตฺถิ.

๒-๒ ปจฺฉา เกนจิ ปกฺขิตฺตฺตา คาถาโย.

๓ ม. คหิตนาเมน.

๑ โปตุถกัม จปยิตฺเตวมัม
 ปรมฺปเร หิตาวหํ
 อจิรภูตฺติภา เวณ
 อโห มจฺจุวสํ คโต?

พระคัมภีร์นี้ อันนำมาซึ่งประโยชน์
 เกื้อกูล ให้ดำรงคงอยู่ในกาลสืบไป
 ทานได้ไปสู่อำนาจ แห่งมัจจุเสียแล้ว
 นนอ เพราะความเป็นสภาพที่ดำรง
 อยู่ไม่นาน.

อิติ ภาณวารวเสน ฉพฺพีสตีภาณ-
 วารา, คนฺถวเสน ปญฺจสตฺธาธิกฉสฺส-
 คนฺธา, อกฺขรวเสน ติสฺสสฺสาธิกานี^๒
 เทวสฺตสฺสสฺสกุขรานี.

อรรถกถาพุทธวงศ์ เมื่อจัดโดย
 ภาณวาร^๑ มี ๒๖ ภาณวาร, เมื่อจัดโดย
 คันถะ(คาถาประพันธ์)มีหกพันห้าร้อยคันถะ,
 เมื่อจัดโดยอักขระ (คือสระและพยัญชนะ)
 มีสองแสนสามพันอักขระด้วยประการฉะนี้.

อนฺตรายํ วินา เอสา
 ยถา นิฏฺฐํ อฺปาคตา
 ตถา ลีชฺฌนฺตุ สงฺกปฺปา
 สฺตฺตทานํ ฅมฺมนิสฺสตีตาติ.

อรรถกถาพุทธวงศ์ ชื่อมจรตถ-
 วิลาสินีนี้ ได้ถึงการจบลงโดยเว้นเสีย
 ซึ่งอันตรายด้วยประการใด ขอความ
 ดำริอันอิงอาศัยธรรม ของสัตว์

^{๑-๑} ปจฺจวา เกนจิ ปกฺขิตฺตฺวา คาถาโย.
^๒ ม. อสีตีสหฺสสาธิกานี,
 อญฺจสหฺสสาธิกานี (?).

^๑ ภาณวาร คือพระบาลีหมวดหนึ่ง ๆ
 สำหรับสาธยาย.

คุณสุภักญา สระแก้ว

อุทิศให้คุณเจริญ โกศิกาล อดีตผู้จัดการโรงงานน้ำศาลชลบุรี

ทั้งหลายจงสำเร็จ ด้วยประการนั้น
เถิด.

อิติ มจรตถุณิวลาสิณี นาม
พุทธวัสฎุณญกถา นิฎฐิตา.

อรรถกถาพุทธวงศ์ชื่อมจรตถุณิวลาสิณี
จบแล้วด้วยประการฉะนี้.